

TÜRKİYE'DE BİZANS ÇALIŞMALARININ 100 YILLIK SERÜVENİ

ISSN 1303-7242
9 771303 734002

ATLAS Tarih

SAYI: 82
EYLÜL - EKİM 2023
FİYAT: 60.00 TL
(KKTÇ Fiyatı: 100.00 TL)

HEM EFENDİ
HEM HİZMETKÂR

DARÜSSAADE AĞASI

- **Jane Hathaway**
Osmanlı Sarayında
Afrikalı Bir Güç Odağı
- **Necdet Sakaoğlu**
Eski Saray'da kimler yaşardı?

POPÜLER
TARİH İKONU

INDIANA JONES

AND DAĞLARI'NDAN
MACHU PICCHU'YA

PERU'DA
İNKALARIN İZİNDE

DÜNYANIN HER YERİNDE NEFİS TÜRK KAHVESİ

1871'den beri kalitesini ve titizliğini hiç bozmadan evlerimize
nefis Türk kahvesini getiren Kurukahveci Mehmet Efendi, bugün 60 ülkede tüketiliyor.
Kurukahveci Mehmet Efendi, Türklerin dünyaya armağan ettiği Türk kahvesini,
her yudumda aynı kalite ve keyifle dünyaya ulaştırıyor.

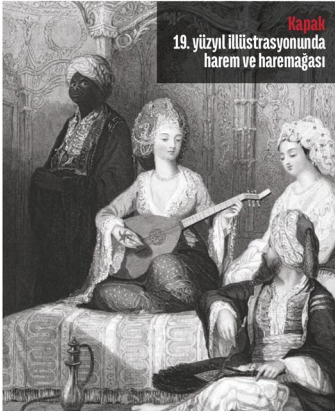

Konular

- 22 Cumhuriyete Giden Yol
 28 **Kapak:** Darıssaade Ağası
 Jane Hathaway
 38 Eski Saray veya Saray-ı Atik
 Necdet Sakaoglu
 46 Peru'da İnkaların İzinde
 Gürsel Köksal
 56 Bizans Çalışmalarının Yüz Yılı
 Prof. Dr. Engin Akyürek - Doç. Dr. Koray Durak
 66 Rüzgâr İsrır, Dalga Parçalar!
 Kansu Şarman
 74 Venedik: Çalınmış Hazineler Kenti
 Mehmet Kancı
 82 Indiana Jones: Popüler Tarih İkonu
 Serhan Büngör
 90 Çocuk Tiyatrosu
 Feza Kürkçüoğlu

Bölümler

- 06 Güncel Haber
 10 Dünyadan / Naz Vardar
 12 Tarih Atlası / Yeşim Pütgöl
 18 Aynı Gün / Cem Fakir
 26 Tarihi An
 98 Görsel Hafıza
 106 Kayıp Evrak Bürosu / Feza Kürkçüoğlu
 110 Kitap / Yeşim Pütgöl
 114 Karikatür / Can Barslan

Kapak
 19. yüzyıl illüstrasyonunda
 harem ve haremağası

1-30 EYLÜL TARİHLERİ ARASI

dergiburda.com'dan

**ABONELİK
SATIN AL KAZAN!**

EYLÜL ayı boyunca satın
aldığınız abonelik için
derginin tek sayı ücreti
kadar puan hediye.

- Doğan Burda kampanya koşullarını değiştirme ve kampanyayı bitirme hakkını saklı tutar.
- Dijital abonelik ve tek sayı satışları kampanyaya dahil değildir.
- Para puan sadece geçmiş sayılar kategorisinde kullanılabilir.

Atlas Tarih dergisinin isim ve yaygın hakkı Doğan Burda Dergi Yayıncılık ve Pazarlama A.Ş.'ye aittir. Dergide yayınlanan yazı, fotoğraf, resim, illüstrasyon ve kelimeler her hakkı saklıdır. İzinsiz, kaynak gösterilmeden dahi alıntı yapılamaz.

DB OKur Hizmetleri Hattı: 0 212 478 0 300

okurhizmetleri@doganburda.com

DB Abone Hizmetleri Hattı: 0 212 478 0 300

abone@doganburda.com - www.doganburda.com

Üyeliliği: FİPP

Çalışma Saatleri: Her gün saat 09.00-22.00

arasında hizmet verilmektedir.

OSMANLI SARAYINDA GÜÇ ODAĞI

Darüssaade ağası ya da kızlar ağası, Osmanlı sarayındaki haremağalarının başıydı. Afrika'dan getirilmiş, hadım edilmiş bir köleydi. Osmanlı hanedanı ailesiyle yan yana yaşayan darüssaade ağaları, saray içinde güç odaklarından biri haline gelmişti. Ohio State Üniversitesi'nden Profesör Jane Hathaway, 300 yıl boyunca devam eden darüssaade ağalığı makamını Atlas Tarih'e anlattı.

İstanbul'da Topkapı Sarayı'ndan önce Eski Saray vardı. Fatih Sultan Mehmet, 1453'te İstanbul'u fethettikten sonra Beyazıt'ta bir saray yaptırmış, Osmanlı hanedanı, 16. yüzyıl ortalarına kadar buraya kalmıştı. Tarihi Necdet Sakaoglu, Eski Saray'ı Atlas Tarih'e anlattı.

Uluslararası Sevgi Gönül Bizans Araştırmaları Sempozyumu'nun altıncısı "Türkiye'de Bizans Çalışmalarının Yüz Yılı" başlığıyla düzenlendi. Prof. Dr. Engin Akyürek ve Doç. Dr. Koray Durak ile Bizans çalışmalarının dününü ve bugününü konuştuk.

İnkalar, And Dağları'ndaki yüzlerce halktan biriydi. İmparatorluk, 1532'de İspanyol istilasıyla sona ermişti. Gürsel Köksal, İnkaların izinde Peru'da yaptığı yolculuğu Atlas Tarih için yazdı.

Binlerce yıllık deniz ticaretinin merkezi olan Akdeniz kıyıları ve Anadolu sahillerinde seyahat eden gemiler fırtınalardan nasıl korunuyordu? Kansu Şarman, Atlas Tarih için kaleme aldı.

Bugün Venedik'in sembolü olarak görülen kimi eserler, yaklaşık 800 yıl önce İstanbul'dan kaçırılmıştı. Mehmet Kancı, Venediklilerin götürdüğü hazinelerin hikâyesini yazdı.

1980'lerin başında hayatımıza giren Indiana Jones karakteri ve filmleri 40 yıldan fazla süredir bize merak ettiğimiz ve erişemediğimiz dünyaların hayalini kurduruyor. Serhan Güngör, popüler tarihin en önemli ikonlarından Indiana Jones'un serüvenini yazdı.

Muhsin Ertuğrul'un 1935 yılında kurduğu Çocuk Tiyatrosu 88 yaşında. Feza Kürkçüoğlu, ilk kez perdelerini çocuklar için açan oyuncuların hikâyesini anlattı.

Cumhuriyete Giden Yıl köşemizde, 100 yıl önce Türkiye'de yaşanan gelişmeleri anlatmaya devam ediyoruz.

Türkiye Cumhuriyeti'nin 100. yılı kutlu olsun...

24 Mayıs — 29 Ekim 2023

Salt Galata

Başka Kayda Rastlanmadı

Reşad Ekrem Koçu ve İstanbul Ansiklopedisi Arşivi

İş Birliğiyle

GİRİŞ ÜCRETSİZ

saltonline.org

Salt

Kurucu
Founder

Garanti BBVA

Vikingler, Rahmi M. Koç Müzesi'nde

Modern Vikinglerin tarihe geçen 93 günlük deniz yolculuğunu yaptığı yelkenli, ekim ayının sonuna kadar Rahmi M. Koç Müzesi'nde görülebilecek.

Türkiye'nin ulaşım, endüstri ve iletişim tarihindeki gelişmeleri yansıtan ilk ve tek sanayi müzesi Rahmi M. Koç Müzesi, tarihi bir yolculuğun İstanbul'daki son durağı oldu. Avrupa'yı denizler ve nehirler aracılığıyla keşfeden, denizcilik tarihinde derin izler bırakan Vikinglere ait 20 metrelik Klåstad isimli kargo gemisinin rekonstrüksiyonu olan Saga Farmann rekonstrüksiyonu, müzenin Haliç kıyısındaki limanına demir attı.

Vikinglerin denizcilik kültürü ve yaşamıyla ilgilenen kişilerden oluşan Saga Farmann Tekne Loncası tarafından 2014 yılında yapılmaya başlanarak o dönemin teknikleriyle dört yılda tamamlanan yelkenli, Norveç'in dördüncü Viking gemisi olan ve 1970 yılında Profesör Arne Emil Christensen'in gözetiminde

çıkarılan Klåstad'ın arkeolojik rekonstrüksiyonu. M.S. 998 yılına tarihlenen ve kargo gemisi olarak kullanıldığı düşünülen geminin enkazı Larvik şehrindeki Viksfjord isimli bir fiyordun derinliklerinde bir tarlada bulundu. Enkaz, Tønsberg kentindeki Slottsfjellsmuseet'te sergileniyor.

Bin yıl önce İskandinavya'dan gelen Vikingler, Konstantinopolis'teki Bizans İmparatoru'na koruma olarak hizmet etmişti. Viking efsanelerinde İstanbul'un adı Miklagård'dı. Mikla "büyük", gard "şehir" anlamına geliyordu. Lars Bill kaptanlığındaki 12 kişilik Saga Farmann ekibi de daha önce hiçbir Viking'in yapmadığını yaparak, Tønsberg'den Vikinglerin deyimiyle Miklagård'a yani İstanbul'a SagaAsia2023 isimli seferi düzenlemeye karar verdi.

Norveç'in Tønsberg kentinde

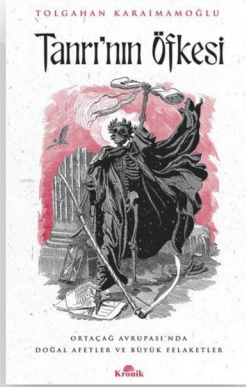
29 Nisan'da başlayan sefer boyunca Avrupa'nın nehirlerini birbirine bağlayan yeni kanallar kullanıldı. Geminin kıta Avrupası'na giriş noktası Almanya'nın Lübeck şehri oldu. Saga Farmann'ın Baltık'tan Karadeniz'e uzanan Avrupa su yollarında yaptığı yolculuğun başlangıç noktası Lübeck'ten 14 Mayıs'ta ayrılan gemi, yolculuğun büyük kısmını Ren, Maine ve Tuna nehirlerinde yaptı. 100'den fazla kanalı geçen, 3 bin 500 kilometre yolu geride bırakan Saga Farmann, Karadeniz üzerinden 1 Ağustos'ta İstanbul'a ulaştı.

93 gün süren yolculuğun yapıldığı 20 metre uzunluğundaki Viking gemisi 15 Ağustos'ta Haliç kıyısında Rahmi M. Koç Müzesi'ne demirledi. Müze ziyaretçileri, ekim ayının sonuna kadar gemiyi yakından görebilecek. Gemi ayrıca belirli zamanlarda gruplar halinde gezilebilecek.

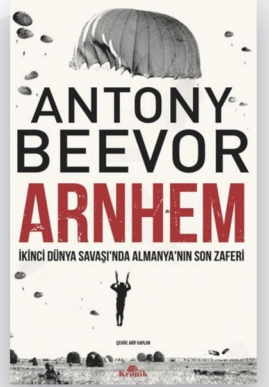

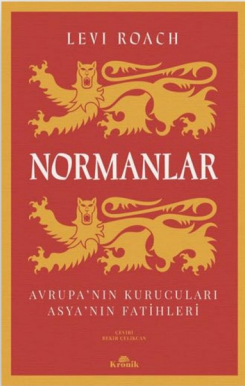
CIA TARİHİ
RHODRI JEFFREYS-JONES

TANRI'NIN ÖFKESİ
TOLGAHAN KARAIMAMOĞLU

ARNHEM
ANTONY BEEVOR

NORMANLAR
LEVI ROACH

UZAYDA
STEPHEN WALKER

TAPINAK ŞÖVALYELERİNİN
EL KİTABI
J. M. UPTON-WARD

İzmir'deki Efes antik kentinin tarihi M.Ö. 6 bin yılına uzanıyor.

100. Yılda Türkiye Seyahatnamesi

Gezgin-yazar Seymen Bozaslan'ın hazırladığı "Türkiye Seyahatnamesi" kitabı, cumhuriyetimizin 100. yılında Altın Kitaplar'dan çıktı.

Türkiye Seyahatnamesi kitabında, 81 il hakkında rota tavsiyeleri, müze bilgileri, mekân ve otel önerileri, festival tarihleri gibi bilgiler yer alıyor. Türkiye'de il il, köy köy gezen Seymen Bozaslan, bu kitabı "Bu çok özel coğrafyada yaşayan o şanslı insanlardan olduğumuzu bir kez daha hatırlatmak için" hazırladığını söylüyor. Bozaslan, Türkiye'yi keşfederken 10 yıldır yaşadığı deneyimleri ve fotoğrafları "Türkiye Seyahatnamesi" kitabıyla paylaşıyor.

Kitapta bulunan Google Maps QR kodları, Seymen Bozaslan'ın tavsiye ettiği yerler, yeme içme durakları, ulaşım noktaları, kamp yerleri, plajlar ve daha pek çok turistik durağı telefon üzerinden görüntüleme imkânı sunuyor. Kilometre hesabı yapmaya, Street View özelliğiyle atmosfer hakkında bilgi sahibi olmaya ve tüm Google kullanıcılarının yorumlarını okumaya olanak tanıyor. Okurlar, Spotify QR kodlarıyla her yöre için oluşturulan çalma listelerine de ulaşabiliyor.

Van-Başkale yolu üzerinde bulunan Hoşap Kalesi, 1643 yılında inşa edilmiş.

İzmir'deki Gediz Deltası'nda flamingolar.

KİTLE FONLAMA SİSTEMİ İLE GİRİŞİMLERİNİZ HAYAT BULSUN

Takasbank, Kitle Fonlama Sistemi'ndeki emanet yetkilisi rolüyle girişimciler için fon toplanması süreçlerini hızlı, şeffaf ve güvenli bir şekilde gerçekleştiriyor, girişim hayallerinin şekillendirilmesine yardımcı oluyor.

1 İNGİLİZ KRALİYET AİLESİ'NE DAİR KAYITLARDAKİ SANSÜRLER KEŞFEDİLDİ

William Camden'in I. Elizabeth döneminde tuttuğu kayıtlarda, sansürlenmiş ve üzerinde oynamalar yapılmış sayfalar bulundu. Oxford Üniversitesinden araştırmacılar, yeni teknolojiler kullanarak British Library'deki kayıtları aslına ulaştırma başardı. Camden'in yaptığı sahte belgelerde Kraliçe Elizabeth'in I. James'i varisi olarak ilan ettiği yazıyor. Ayrıca gizlenmiş olan bir başka metinde ise James'in

Elizabeth'i öldürmek üzere Valentine Thomas isimli bir kişiyi görevlendirdiği de ortaya çıkanlar bilgileri arasında.

2 RUSYA'NIN KARADENİZ KIYISINDA 2000 YILLIK SINAGOG

Taman Yarımadası'ndaki Yunan antik kenti Phanagoriada sinagog izlerine rastlandı. 21 metre uzunluğunda ve 6 metre genişliğindeki yapıda iki oda bulunuyor. Yapının duvarlarında şamdan gravürleri, mermer şamdan kalıntıları, I. yüzyıldan kalma yazılar ve sofar adı verilen geleneksel bir enstrümanın kalıntıları bulunuyor. 500 yıl boyunca aktif olarak kullanıldığı düşünülen sinagogun 6. yüzyılda şehirde çıkan yangın sonucu yok olduğu tahmin ediliyor.

3 DEPREM ENKAZINDAN 4000 YILLIK ANLAŞMA ÇIKTI

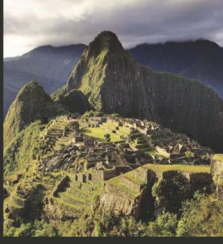
Hatay'da Açıncı Höyük'te yapılan restorasyon çalışmaları sırasında 3800 yıllık bir çivi yazılı kil tablet bulundu. Akad dilinde yazılmış tablet, Orta ve Geç Bronz Çağ'ında hüküm sürmüş Muşuş Krallığı'na ait. Tablette krallığın bilinen ilk hükümdarı Yarım-Lim tarafından yapılmış bir anlaşmaya dair bilgilerin bulunduğu belirtiliyor.

4 TOPLAYICI TOPLUMLARDA CİNSİYET ROLLERİNİ ALTÜST EDEN YENİ BULGULAR

Araştırmacılar, erkeklerin avcı, kadınların ise toplayıcı olduğunu dair mitin yanlış olduğu ihtimali üzerinde duruyor. ABD'de yayımlanan yeni bir analize göre, toplayıcı toplumlardaki kadınların yüzde 79'u hâlâ avcı olarak hayatlarına devam ediyordu. Arkeolojik kanıtlara bakıldığında, kadınların tarih boyunca avlandığı ve hatta savaşlara gittiği zaten bilinen bir gerçek. Dünyadaki 63 toplayıcı topluluğun geçtiğimiz 100 senelik tarihine bakan araştırmacılar, kadınların annelik görevlerine rağmen, çoğu durumda aveliğe devam ettiğini kanıtladı. Kadınlar aktif bir şekilde av aktivitelerine dahil oluyorlardı ve farklı silahlar kullanma yetkinliğine sahipti.

8 MACHU PICCHU'NUN KARMAŞIK DEMOGRAFİK YAPISI ÇÖZÜLÜYOR

Peru'daki dünyanın en bilinen tarihi şehirlerinden olan Machu Picchu'nun sakinlerine dair araştırmalar devam ediyor. 15. yüzyılda inşa edilen ve 16. yüzyıldaki İspanyol işgaline kadar kraliyet merkezi olan şehrin nüfusunun büyük bir bölümünü hizmetkârlar oluştuyordu. Araştırmacılar, Machu Picchu'nun oldukça karmaşık bir nüfusa sahip olduğunu belirtiyor. İnka İmparatorluğu'nun farklı bölgelerine ait genetik veriyeye ulaşan araştırmacılar, kraliyet ailesinin Machu Picchu'da sadece kuru mevsimlerde yaşadığını ama hizmetkârların bütün yıl boyunca kalmaya devam ettiğini belirtti. 34 hizmetkârnın kalıntıları üzerinde yapılan incelemelerde, bu bireylerin birbirleriyle akraba olmadığı yani tek başlarına Machu Picchu'ya geldiği anlaşıyor.

7 KÖRİNİN 2000 YILLIK DENİZ AŞIRI TARİHİNE İŞİK TUTULUYOR

Güneydoğu Asya'daki arkeologlar, Asya ve Avrupa arasındaki baharat ticaretine dair yeni ipuçlarına ulaştı. Hindistan'da üretilen, bugün adına köri dediğimiz baharatların 2000 yıl öncesine kadar önemli ticaret ürünü olduğu ortaya çıktı. Avrupalı sömürgecilerin Güneydoğu Asya'da üretilen baharatlı ve soslu yemeklere taktığı bir isim olan köri kelimesinin, Tamil dilinde sos anlamına gelen kari kelimesinden geldiği tahmin ediliyor. Vietnam'daki kazı sahasında bulunan mikroskobik baharat kalıntılarını inceleyen araştırmacıların rastladığı zerdeçal, zencefil, tarçın gibi baharatlardan bazılarının binlerce kilometre uzaktan getirildiği anlaşıldı. Bu da Hint ya da Pasifik Okyanusu üzerinden bir baharat ticaretinin olduğunu işaret ediyor.

6 ROMALILAR EVCİL HAYVAN OLARAK DA KÖPEK YETİŞTİRİYORDU

İngiltere'deki Roma dönemine ait bir villada devam eden kazı çalışmalarları sırasında oyuncak büyüklüğündeki bir köpeğin kalıntılarını rastlandı. Yaklaşık 20 santimetre yüksekliğinde olan köpek, Roma dönemine dair keşfedilen en küçük köpek. Dişi ve bugünkü şivava ırkına benzeyen bu köpeğin Roma dönemindeki diğer köpeklerden ayrıldığı tahmin ediliyor. Küçük boylu ve eğri bacaklı olması nedeniyle av için yetiştirilmediği ve sahibiyeye gömülmesi olması sebebiyle de evcil hayvan olarak evde tutulduğu ihtimaler arasında. Köpeğin bulguları sayesinde Roma dönemi ev hayatına dair de önemli bilgiler edinilmiş oldu. Büyük köpeklerin yanı sıra küçük köpeklerin de hayatın bir parçası olduğu anlaşıldı.

5 İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ YENİ KEŞİFLERİN ONUNU AÇIYOR

İsviçre'de erimekte olan bir buzul, 1986 yılında kaybolmuş bir dağın bedenini ortaya çıkardı. Zermatt bölgesindeki bir buzulda yürüyüş yapan bir grup dağcı, insan kalıntılarına ve dağcılık malzemelerine rastladı. DNA örneklerinin incelenmesi sonucunda, kalıntıların 1986 yılının Eylül ayında kaybolmuş Alman bir dağcıya ait olduğu anlaşıldı. Öldüğünde 38 yaşında olan dağcının neden ve hangi koşullarda öldüğü henüz bilinmiyor. Fakat araştırmacılar, buzulların erimesiyle bu tarz keşiflerin sayısında artış beklediklerini ve geçmişteki gizemli olayların aydınlanabileceğini belirtiyor.

VENEDİK'TE BAHARAT KOKAN TÜRK GETTOSU

Venedik'te, Canal Grande üzerinden San Marco'ya doğru giderken, cephesi mermer sütunlarla süslenmiş büyük bir bina dikkati çeker. Bugün "Doğa Tarihi Müzesi" olan bu yapı, bir zamanlar Türk tüccarların oteli ve ticaret merkeziydi. Tam 217 yıl boyunca tüccarlara ev sahipliği yapan bina 1838'de boşaltıldığında içindeki son Türk, Tüccar Sadreddin idi.

Yeşim Pütgöl

yputgul@hotmail.com

Venedik'e gidip her turistin yaptığı gibi Canal Grande (Büyük Kanal) üzerinde çalışan bir vaporetto'ya (deniz taşıtı) binerek kenti dolaşmaya çıktığınızda, cephesi mermer sütunlarla süslenmiş büyük bir bina dikkati çeker. Günümüzde "Museo di Storia Naturale" (Doğa Tarihi Müzesi) olan bu bina, tam 217 yıl Türk tüccarlarının oturdukları

bir otel, mallarını muhafaza altına aldıkları bir depo ve aynı zamanda alışveriş yaptıkları bir ticaret merkezi olarak kullanılmıştı. Ancak bugün müzeyi ziyaret ettiğinizde, duvara asılı bir plaka dışında, binadaki 217 yıllık Türk tarihine ilişkin başka bir ibare bulamazsınız.

Uzun yıllar Osmanlı-İtalya ilişkileri üzerine çalışan Prof. Dr. Şerafettin Turan, "Selçuklulardan Bizans'ın Sona Erişine" adlı bir kitabında ve Türk →

Venedik'teki Türk Han'ının 18. yüzyıldaki görünümü.

1381 yılında Giacomo Palmier tarafından inşa edilen Fondaco dei Turchi veya Fontego dei Turchi (iki isim de kullanılıyor) Ferrara Dukası'nın Sarayı, devrin en büyük ve ihtişamlı binalarından biri olduğu için, Venedik'i ziyaret eden ünlü devlet adamlarından birçoğu burada misafir edilmiş. Bunlar arasında, Bizans İmparatoru II. Manuel (1403) de var.

Tarih Kurumu'nun yayın organı "Belleten" in Nisan 1968 tarihli sayısında yayımlanan "Venedik'te Türk Ticaret Merkezi (Fondaco dei Turchi)" adlı kapsamlı makalesinde, bu yıllanmış yapı özelinde Venediklilerle Türkler arasındaki ticari ilişkiyi anlatıyor. Profesör Turan'a göre bu yapının varlığı; Osmanlı İmparatorluğu devrinde ticaretin tamamıyla gayrimüslim tebaanın elinde bulunduğu, yabancı devletlerle imzalanan ticaret anlaşmalarının hep tek taraflı işlediği, Avrupalılar ticaret için Osmanlı ülkelerine gelip gider, hatta yerleşirken, Türklerin imparatorluk sınırlarından dışarı çıkmadıkları hakkında öteden beri tekrar edilen argümanların abartılı olduğunu gösteriyor.

Venedik'teki Türk Ticaret Merkezi (Fondaco dei Turchi) iki asır boyunca tüccarlara ev sahipliği yapmış.

Venedik ile ilişkiler oldukça eskiye uzanıyor. Hatta Osmanlıların tarih sahnesine çıkmasından önce; 1220 yılında Venedikliler, Selçuklu Sultanı Alaaddin Keykubad ile bir anlaşma yapmış. Bu da Türkler ve Venedikliler arasındaki ticari ve politik ilişkilerin ne kadar derin ve kapsamlı olduğunu gösteriyor. Elbette bu ilişki, uzun yıllar boyunca özellikle deniz savaşları ve ardından gelen barış anlaşmalarıyla değişkenlik gösteriyor.

Nihayet Fatih Sultan Mehmed'in 1453'te İstanbul'u fethinden sonra farklı bir zemine oturuyor.

Venedik'e yerleşen Türk tacirleri hakkındaki en eski kayıt 1571'e dayansa da tüccarların daha önceden de kentte yaşayıp ticaret yaptıkları biliniyor. Türk tacirler Venedik'e başta hububat olmak üzere baharat (biber, karanfil, zencefil, hindistancevizi), yapıtaşı, ham ipek, pamuk, sof, deri, kürk, şap, balmumu ve kenevir getirip satıyorlardı.

Ayrıcalık değil, tecrit

Venedikli yöneticiler, 13. yüzyıldan itibaren İtalya yarımadası dışından kente gelen yabancıları bir arada oturtuyor, onlara birer mahalle, ticaretle meşgul olanlara ise birer fondaco (han, depo veya

misafirhane anlamında kullanılan bir kelime) tahsis ediyordu. Ancak Türklerle bir fondaco tahsis edilmesinin ayrıcalıktan çok bir tecrit amacı güttüğünü de söylemek gerek.

Profesör Turan, Venedik'te Türklerle ilk olarak Cannaregio'da bir ev tahsis edildiğini belirtiyor. 1592'ye gelindiğinde Rialto'daki San Matteo Kilisesi'ne bitişik olan Osteria dell'Angelo'ya taşınılır. Başlangıçta oldukça yeterli olan San Matteo'daki bina, sayıları gittikçe artan Türk tacirlere dar gelmeye başlayıp yerli halkın da çeşitli şikâyetlerine yol açınca daha uygun bir yer arayışı başladı. Sonuçta şehir yöneticileri, 11 Mart 1621'de, Canal Grande üzerindeki Venedik'in en büyük yapılarından biri olan Ferrara Dukası'na ait binanın, sahiplerinden kiralanarak Türk tacirlerine fondaco olarak tahsis edilmesine karar verdi. Kanal üzerinde olduğu için ticari eşyanın kolaylıkla nakline imkân veren bina, Müslüman Türklerin şehir halkı ile münasebetini de mümkün olduğu kadar azaltıyordu.

Rüstem Paşa'nın tehdidi

Duka'nın evi "Fondaco dei Turchi" olacak şekilde tadil edilirken, binanın Canal Grande'ye bakan ön kısmı, arada bir kapı bırakılarak sahil boyunca yüksek bir duvarla çevrildi, doğudaki ana yol tarafında da yüksek bir duvar örüldü. Her şeyden önce iki yan kule, asalet işareti olarak yorumlanabileceği ve Türklerin casusluk yapmak için kullanacağı gerekçesiyle yıkıldı. Binanın içinde üç katta Türklerin lojmanları yer alırken, alt katta ambarlar ve mescit bulunuyordu. Fondaco'nun kara ile irtibatı için tek bir giriş yeri bırakılırken duvarın diğer tarafında da

Venedik ile Osmanlı Devleti arasında, mütakabiliyet esasına dayanan ticaret serbestisi, 1416-1418 Osmanlı-Venedik Savaşı'ndan sonra düzenlendi. Ancak o dönemde münferit olan bu gidiş-gelişler, Kanuni Süleyman devrinde Venedik Savaşı'na son veren 1540 anlaşmasından sonra sıklaştı.

Venedikli muhafızlar için bir bölüm yer alıyordu. Binanın etrafında alınan bu tedbirlerle, adeta şehirle irtibatı kesilen fondaco'da yaşayan Türk tacirlerinin günlük hayatları bile sıkı kayıt altına alınmıştı. Bir süre sonra geçici fondaco dışında geçirenlerin cezalandırılmasının bile gündeme geldiğini belirten Profesör Şerafettin Turan, Türklerin bu güzel ve konforlu binada esaret altında yaşamak zorunda kaldıklarını belirtiyor. Bunda, Müslüman Türklerle Hristiyan yerli halk arasında, dil, din ve görenek farkından doğan anlaşmazlıklar ve eskiden beri süregelen karşılıklı şikâyetlerin etkisi bulunduğu şüphesiz. Ancak bu anlaşmazlığın tek taraflı olmadığı da açık. Nitekim Sadrazam Rüstem Paşa, 1546'da Venedik Dukası'na bir mektup yazarak Türk tüccarlarının karşılaştıkları çeşitli muameleden dolayı şikâyetle bulunur ve bu işin sonunun iyi olmayacağı tehdidini savurur.

Ticaret için Venedik'e giden bazı Türklerin ailelerini beraberlerinde götürdükleri bilinsede Venedik'e →

Türkler zamanında, ortasında kuyulu bir avlu bulunan zemin katı, depo ve dükkânlarla ayrılmıştı.

yerleşen Türk tacirlerinin sayısı hakkında yeterli bilgi yok. Profesör Turan, 1740 tarihli bir belgede Fondaco dei Turchi'de 50 Türk tüccarının kaldığı bilgisinden yola çıkarak "Ticaret yollarının değişmesi sonucunda Venedik'in Avrupa'nın en başta gelen ticaret merkezlerinden biri olmaktan çıktığı bir zamanda şehirde hâlâ 50 Türk taciri bulunduğuna göre, XVI. yüzyılın ikinci yarısı ile XVII. yüzyılda sayılarının daha da fazla olduğunu haklı olarak tasavvur edebiliriz" diyor.

Sadreddin'in hukuk

mücadelesi

18. yüzyılın sonlarına gelindiğinde Venedik Cumhuriyeti artık tarihe karışmış, Türk tacirleri de yavaş yavaş Venedik'ten ayrılmaya başlamışlar. 1838'de satılan Fondaco dei Turchi'de bir tek Sadreddin altında bir Türk tüccarı kalmış. Fondaco'nun yeni sahibi, artık kira getirmeyen binayı, tütün ve sigara deposu olarak kullanmak istediğini bildirerek Sadreddin'in çıkmasını istemişti. Esasen Venedik Cumhuriyeti sona erdiği ve şehir Avusturya hâkimiyeti altına girmiş bulunduğu için, Türk tacirlerini burada oturmaya zorlayan koşullar da ortadan kalkmıştı. Ancak o dönemde 50 yaşında olan ve Venedik dilini mükemmel konuşan Sadreddin bu isteğe uzun süre direnir. Sonuçta konu yargıya taşınır. Davayı kaybedeceğini anlayan Sadreddin de bir gün asınsız ortadan kaybolur. Onun Venedik'ten ayrılması ile 217 yıldan beri Türk tüccarlarının kullandıkları bina, artık Fondaco dei Turchi olmaktan çıkar ve Venedik'teki "Türk Ticaret Merkezi" kapanır. ●

1621'den 1838'e kadar Türk tüccarların ikamet ettiği fondaco, 1923 yılından bu yana Doğa Tarihi Müzesi olarak kullanılıyor.

1546'da Venedik Doku Francesco Dona'ya bir mektup yazan Sadrazam Rüstem Paşa, iki devlet tebaasına serbestçe ticaret yapma hakkını veren 2 Ekim 1540 anlaşmasının hükümlerini hatırlatmış ve Osmanlı tebaasına yönelik kötü muamelelerin sonunun "yıl" olmayacağını belirtmişti.

Şimdi Tatil Zamanı!

BAYİLERDE!

Güzel bir mola için tek yapmanız gereken Atlas Tatil almak!

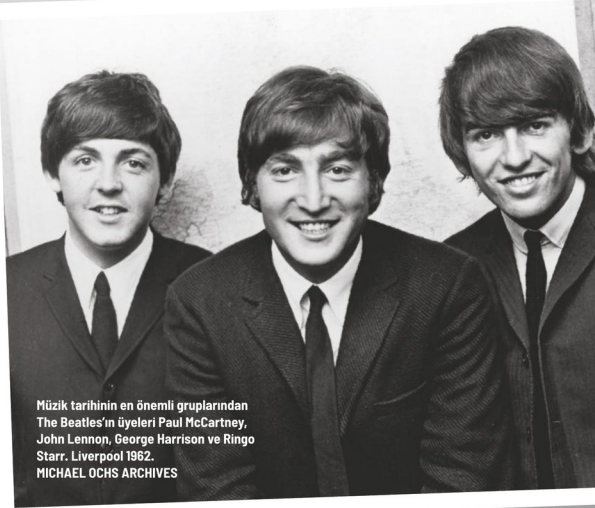
5 EKİM 1962

James Bond ve The Beatles'in doğuşu

İngilizlerin popüler kültüre armağan ettiği iki fenomen James Bond ve The Beatles, “aynı gün” doğdu. İngiliz ajan James Bond'un maceralarını anlatan ilk film “Dr. No”, 5 Ekim 1962'de gösterime girdi. Rock grubu The Beatles'in ilk single'ı “Love Me Do”, İngiltere'de aynı gün müzikseverlerle buluştu.

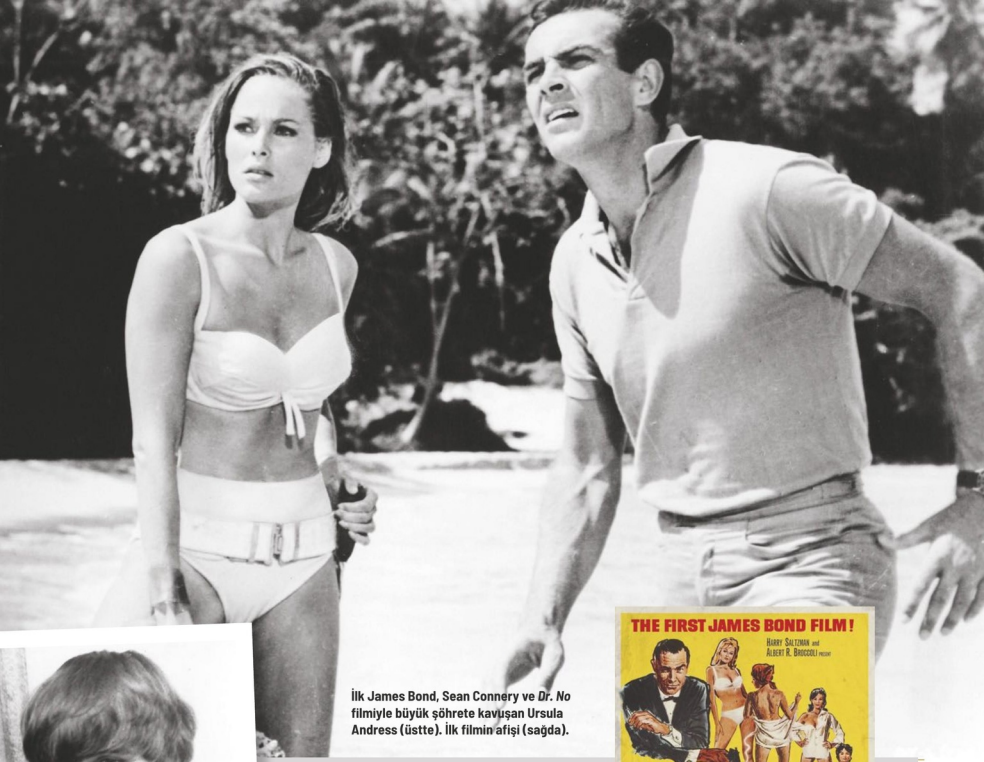
Britanya İmparatorluğu, İkinci Dünya Savaşı sonrasında yıllarda eski günlerini arar haldeydi. Uzun yıllar hükmettiği sömürge ülkeler bağımsızlıklarını ilan etmeye başlamıştı. Dünya iki yeni süper gücün; ABD ve SSCB'nin soğuk savaşı sahne oluyordu. “Sev ve Ölmesine İzin Ver: Bond, The Beatles ve İngiliz Ruhu” kitabının yazarı John Higgs, BBC'ye verdiği demeçte o günleri şöyle tanımlıyor: “Geçtiğimiz birkaç yüzyıl boyunca ne olduğumuzu biliyorduk; küresel bir imparatorluk. Kendimize anlattığımız hikâye, Britanya'nın denizlere hâkim olduğu ve üzerinde güneşin asla batmadığıydı. Kimlik duygumuz kaybolmuştu. Yeni bir hikâyeye ihtiyaç vardı. James Bond ve The Beatles'in devreye girdiği dönem burası. Bize kim olmak istediğimize dair öneriler verdiler.”

İngiliz casusu James Bond'un yaratıcısı Ian Fleming, serinin ilk

Müzik tarihinin en önemli gruplarından The Beatles'in üyeleri Paul McCartney, John Lennon, George Harrison ve Ringo Starr. Liverpool 1962.
MICHAEL OCHS ARCHIVES

İlk James Bond, Sean Connery ve Dr. No filmiyle büyük şöhrete kavuşan Ursula Andress (üstte). İlk filmin afişi (sağda).

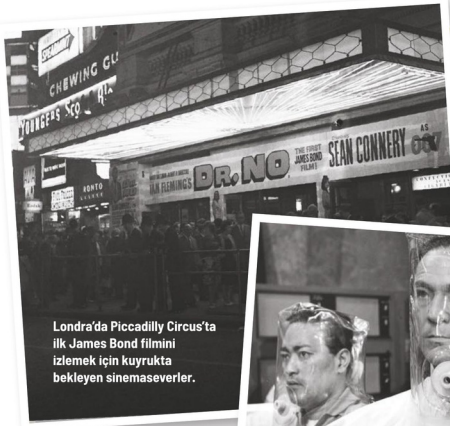

romanı "*Casino Royale*"ı 1953 yılında yayımladı. Fleming'in 1964'te ölümüne kadar her yıl bir James Bond macerası okuyucuyla buluştu. 1956 yılında Ian Fleming'in eserinden uyarlanan ilk film senaryosu hayata geçirilemedi.

İlk James Bond filmi "*Dr. No*" 5 Ekim 1962'de gösterime girdi. Sean Connery'nin canlandığı Bond karakteri, beyazperdede ilk kez görüldüğünde "*Les Ambassadeurs*" casinusunda kumar masasındaydı. İlk repliği "*Cesaretinize hayranım Bayan...?*" idi. "*Sylvia Trench. Cesaretinize hayranım Bay...?*" yanıtını aldıktan sonra sinema tarihine geçecek sözleri söyledi "*Bond... James Bond*".

Bu ilk film Jamaika'da geçer. Bond, İngiliz casus Strangways ve sekreterinin ölümünü araştırmak için Jamaika'ya gider. Bir adada konuşlanan Dr. No, Amerikalıların uzaya fırlatacağı roketi düşürme planı yapmaktadır. Filmde Dr. No karakterini Joseph Wiseman canlandırdı. Terence Young'ın yönettiği filmde Ursula Andress de rol aldı. Filmin yapıldığı →

Londra'da Piccadilly Circus'ta ilk James Bond filmini izlemek için kuyrukta bekleyen sinemaseverler.

dönem ABD ve SSCB arasında uzay savaşının yaşandığı yıllardı. "Dr. No" gösterime girdikten 11 gün sonra Küba füze krizi patlak vermişti. Harry Saltzman ve Albert R. Broccoli'nin yapımcılığını üstlendiği film çok başarılı oldu. Seri halinde devam ettirilmesine karar verildi ve günümüze kadar 25 James Bond filmi sinemaseverlerle buluştu.

The Beatles efsanesi doğuyor

Dünya müzik tarihini değiştirecek The Beatles'ın ilk adımları 1960 yılında Liverpool kentinde atıldı. John Lennon, Paul McCartney ve George Harrison üçlüsü yanlarına Stuart Sutcliffe ve davulcu Pete Best'i almış, The Beatles doğmuştu. Liverpool'da The Jacaranda, The Cavem Club ve The Casbah Coffee Club gibi mekânlarda sahneye çıkıyorlardı. Grubun doğuşunda Hamburg kentinin de büyük önemi vardı. 1961 yılının mart-temmuz ayları arasında The Top Ten Club'da

konser vermişlerdi. 1961 yazına girilirken Stuart Sutcliffe gruptan ayrıldı.

The Beatles üyeleri 1962'nin ilk günlerinde menajer Brian

Dr. No'yu canlandıran Joseph Wiseman ve Anthony Chinn, filmde bir sahne.

Epstein ile sözleşme imzaladılar. Aslında grup için işler pek yolunda gitmiyordu. Decca plak şirketi The Beatles'ı dinlemiş ancak beğenmeyip reddetmişti. The Beatles, menajer Brian Epstein'in çabaları sonucu ve yapımcı George Martin'in desteğiyle, o yıl EMI şirketiyle kayıt şansını yakaladı. 1962'nin ağustos ayında davulcu Pete Best ile yollar ayrıldı, yerine Ringo Starr dahil oldu ve The Beatles dördlüsü oluştu. John Lennon ve Paul McCartney imzası taşıyan ilk şarkıları "Love Me Do"yu eylül ayında kaydettiler. 5 Ekim 1962'de piyasaya çıkan "Love Me Do" listelere 27. sıradan girdi ve 17. sıraya kadar yükseldi.

The Beatles, "P.S. I Love You" ve ardından "Please Please Me" şarkılarıyla popülaritesini artırdı. "Beatlemania" adı verilen The Beatles çılgınlığı, kısa sürede önce İngiltere'yi, ardından Avrupa ve Amerika Birleşik Devletleri'ni sardı. Müzik tarihinin efsane grubu The Beatles, son albümleri "Let It Be"yi 8 Mayıs 1970'te yayımladıktan sonra dağıldı. ●

The Beatles albümlerinin yapımcısı George Martin, Love Me Do şarkısının kayıtlarında (üstte).

The Beatles üyelerinin ilk fotoğraflarından biri (solda), Paul McCartney ve John Lennon prova sırasında (altta).

ATLAS TARİH ÖZEL SAYI BAYİLERDE!

Cumhuriyetin bir asrı

MODERN TÜRKİYE'NİN DOĞUŞU

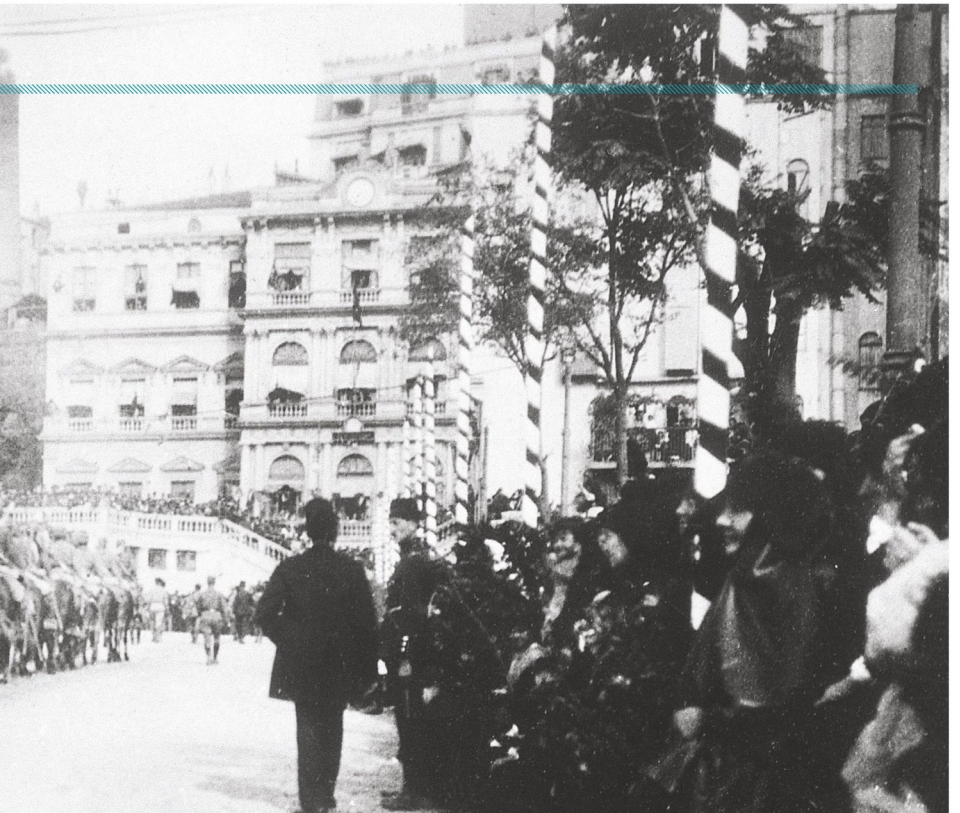
HEPSİ VE DAHA FAZLASI
Atlas Tarih'te

CUMHURİYETE giden yol

1923 sonbaharı Türkiye Cumhuriyeti'nin müjdecisiydi. Lozan Antlaşması'yla tüm dünya tarafından tanınan yeni Türk devletinin nasıl yönetileceğiyle ilgili ilk ipucu 27 Eylül 1923'te geldi. Mustafa Kemal Paşa, o gün ilk defa "cumhuriyet" kelimesini telaffuz etti. 1923 Ekim ayında İstanbul'da beş yıl süren düşman işgali sona erdi. Türk askerinin, İstanbul'a girişinden bir hafta sonra Ankara, yeni devletin başkenti ilan edildi. Cumhuriyetimizin 100. yılı nedeniyle hazırladığımız "Cumhuriyete Giden Yol" köşemizde, 1923 yılının ağustos, eylül ve ekim aylarında yaşanan önemli olayları anlatıyoruz.

İstanbul'da işgal sona erdi

Mondros Mütarekesi, Osmanlı İmparatorluğu ile İtilaf Devletleri arasında 30 Ekim 1918'de imzalandı. İki hafta sonra, 13 Kasım 1918'de İstanbul'a gelen İtilaf Devletleri kuvvetleri, 16 Mart 1920'de kenti resmen işgal etti. Türk halkının Anadolu'da işgalcilere karşı başlattığı Kurtuluş Savaşı, 30 Ağustos 1922'de zaferle sonuçlandı. Düşman işgali altındaki kentler tek tek kurtarıldı. 11 Ekim 1922'de Mudanya Mütarekesi'nin imzalanmasından bir hafta sonra Refet Paşa, TBMM temsilcisi olarak İstanbul'a geldi. 24 Temmuz 1923'te Lozan'da imzalanan barış antlaşması, TBMM tarafından 23 Ağustos'ta onaylandı. Antlaşma maddeleri uyarınca, İtilaf Devletleri onay tarihinden başlayarak altı hafta içinde İstanbul'u ve Boğazları terk etmek zorundaydı. İşgalci güçlerin son birlikleri, 2 Ekim 1923'te İstanbul'u terk etti. Şükrü Naili Paşa komutasında 6 Ekim 1923'te kente giren Türk ordusu halk tarafından coşkuyla karşılandı. İstanbul'da yaklaşık beş yıl süren işgalci güçlerin varlığı artık tamamen sona ermişti.

CUMHURİYETE

giden yol

Türk birliklerinin İstanbul'a girişini ellerinde kurbankılara bekleyen halk.

4 Ağustos 1923 Rauf Orbay başbakanlıktan ayrıldı.

6 Ağustos 1923 Türkiye ile ABD, "Suçluların İadesi Antlaşması" imzalandı.

10 Ağustos 1923 İsmet Paşa, Lozan'dan İstanbul'a döndü.

10 Ağustos 1923 İsmet Paşa, General Harington ile görüştü.

11 Ağustos 1923 TBMM ikinci dönemi açıldı.

13 Ağustos 1923 Mustafa Kemal Paşa TBMM Başkanlığı'na yeniden seçildi.

14 Ağustos 1923 Fethi Bey'in başkanlığında yeni Bakanlar Kurulu seçildi.

23 Ağustos 1923 Lozan Antlaşması, TBMM tarafından onaylandı.

29 Ağustos 1923 İngiltere, 1914 tarihli Türkiye ile ticaret yasağını kaldırdı.

1 Eylül 1923 Batı Cephesi Karargâhı kaldırıldı.

5 Eylül 1923 Başbakan Fethi Bey hükümet programını Meclis'te okudu.

9 Eylül 1923 Halk Fırkası tüzüğü milletvekili üyeleri tarafından kabul edildi.

11 Eylül 1923 Halk Fırkası Genel Başkanlığı'na Mustafa Kemal Paşa seçildi.

11 Eylül 1923 Bursa Sanayi Sergisi açıldı.

15 Eylül 1923 Edirne'ye bağlı Karağaç İstasyonu Yunanlardan teslim alındı.

15 Eylül 1923 Halk Fırkası Genel Sekreterliğine Recep Bey (Peker) seçildi.

23 Eylül 1923 Hasan Bey (Saka) İktisat Bakanı oldu.

27 Eylül 1923 Harp Okulu, Ankara'dan İstanbul'a taşındı.

Türkiye Cumhuriyeti'nin başkenti Ankara'nın çehresi kısa sürede değişti.

Ankara başkent ilan edildi

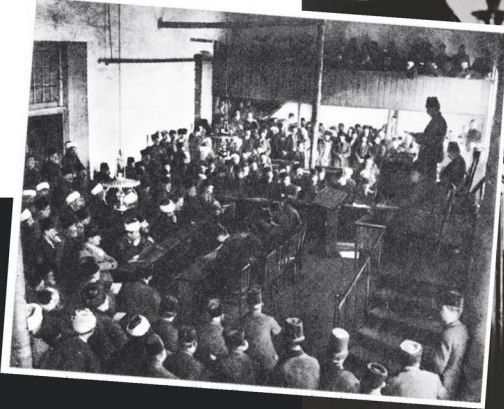
Kurtuluş Savaşı'nın ve Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin merkezi olan Ankara, 13 Ekim 1923'te başkent ilan edildi. İsmet Paşa (İnönü) ve arkadaşları, 9 Ekim'de Ankara'nın hükümet merkezi olmasına ilişkin yasa önerisi vermişti. TBMM Genel Kurulu, yasa önerisini kabul ederek, fiili olarak zaten hükümet merkezi olan Ankara'nın durumunu resmileştirdi. O tarihte Ankara, 20 bin nüfuslu küçük bir Orta Anadolu kenti idi. Cumhuriyet ile birlikte yeni bir Ankara doğdu. 1924 yılında çıkarılan yasayla Ankara Şehremaneti kuruldu. Apartmanlar, yollar, kamu binaları yapıldı. Şehrin çehresi değişti ve yeni rejimin sembolü haline geldi. Cumhuriyetin dördüncü yılına gelindiğinde başkent Ankara'nın nüfusu yaklaşık dört kat artmış, 74 bine ulaşmıştı.

Kurtuluş Savaşı yıllarında Türkiye
Büyük Millet Meclisi (altta).

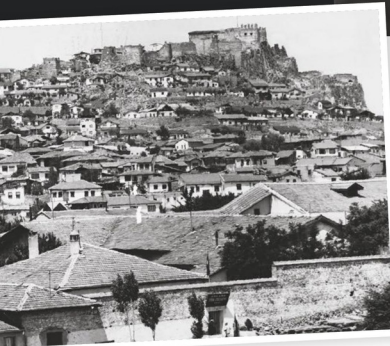
Mustafa Kemal Atatürk ve
İsmet İnönü, cumhuriyetin ilk
yıllarında Meclis'te.

2 Ekim 1923 İtilaf Kuvvetleri'nin
son askerleri İstanbul'dan ayrıldı.

6 Ekim 1923 Türk birlikleri
İstanbul'a girdi.

27 Ekim 1923 Fethi Bey
başbakanlıktan istifa etti.

Tüm şehre hâkim bir noktada bulunan
Ankara Kalesi.

“Yarın cumhuriyeti ilan edeceğiz”

Birinci Dünya Savaşı'nın ardından işgale karşı Mustafa Kemal Paşa liderliğinde başlatılan Kurtuluş Savaşı zaferle sonuçlanmıştı. TBMM'nin 20 Ocak 1921'de kabul ettiği Teşkilat-ı Esasiye Kanunu ile egemenlik “kayıtsız ve şartsız” millete verilmişti. 1 Kasım 1922'de saltanatın kaldırılmasıyla Osmanlı İmparatorluğu resmen tarihe kanmış, yeni devlet 24 Temmuz 1923'te imzalanan Lozan Antlaşması ile tüm dünya tarafından tanınmıştı. Mustafa Kemal Paşa, 1923 Eylül ayının son günlerinde Neue Freie Presse gazetesinin muhabiri Josef Hans Lazar'a verdiği röportajda “Cumhuriyet” kelimesini ilk kez dile getirdi. Bir ay sonra, 28 Ekim akşamı yakın çalışma arkadaşlarını Çankaya'da yemekte topladı ve o meşhur sözünü söyledi: “Yarın cumhuriyeti ilan edeceğiz!” Anayasanın birinci maddesinde değişiklik yapılarak “Türkiye devletinin şekli hükümeti cumhuriyetir” ibaresinin konulması kararlaştırıldı. TBMM, 29 Ekim 1923'te anayasa değişikliğini kabul etti ve Türkiye Cumhuriyeti ilan edildi. Mustafa Kemal Paşa aynı gün cumhurbaşkanı seçildi. Başbakan olarak atanan İsmet Paşa'nın kurduğu hükümet, ertesi gün güvenoyu aldı ve Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk hükümeti olarak göreve başladı.

FOTOĞRAF: ALİ FETHİ OKYAR AİLE ARŞİVİ /
YAPI KREDİ "CUMHURİYETİN İLK YILI" SERGİSİ

CUMHURİYET BİR YAŞINDA

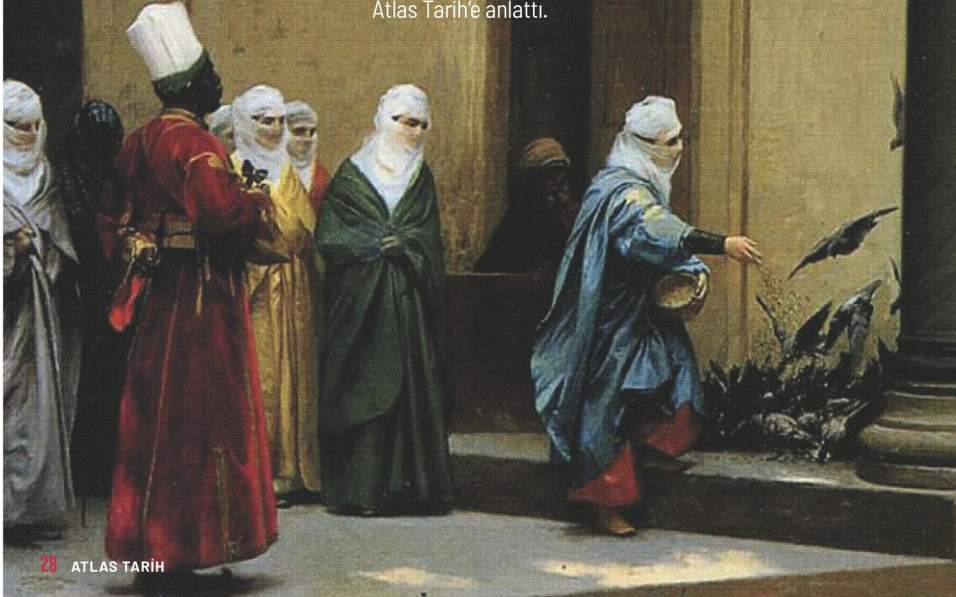
Mustafa Kemal Paşa, 1923 Eylül ayının son günlerinde Neue Freie Presse gazetesinin muhabiri Josef Hans Lazar'a verdiği röportajda "Cumhuriyet" kelimesini ilk kez dile getirdi. Bir ay sonra 28 Ekim akşamı yakın çalışma arkadaşlarını Çankaya'da yemekte topladı ve o meşhur sözünü söyledi: "Yarın cumhuriyeti ilan edeceğiz!" Anayasanın birinci maddesinde değişiklik yapılarak "Türkiye devletinin şekli-i

hükümeti cumhuriyetidir" ibaresinin konulması kararlaştırıldı. TBMM, 29 Ekim 1923'te anayasa değişikliğini kabul etti ve Türkiye Cumhuriyeti ilan edildi. Mustafa Kemal Paşa aynı gün cumhurbaşkanı seçildi. Başbakan olarak atanan İsmet Paşa'nın kurduğu hükümet, ertesi gün güvenoyu aldı ve Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk hükümeti olarak göreve başladı. Cumhuriyetin ilk yıldönümü 29 Ekim 1924'te coşkuyla kutlandı. İstanbul'da caddeler, bayramı kutlayanlarla doldu.

HEM EFENDİ HEM HİZMETKÂR DARÜSSAADE AĞASI

Darüssaade ağası ya da kızlar ağası, Osmanlı sarayındaki haremağalarının başıydı. Afrika'dan getirilmiş, hadım edilmiş bir köleydi. Ailesiyle bağları tamamen koparılmıştı, kendi ailesini kurması da söz konusu değildi. Osmanlı hanedan ailesinin mahrem dünyasına girmiş, o ailenin fertleriyle iç içe yaşayan biriydi. Ohio State Üniversitesi'nden Profesör Jane Hathaway, Osmanlı'da 300 yıl boyunca devam etmiş darüssaade ağalığı makamını Atlas Tarih'e anlattı.

Harem dairesinin önünde kuşları
besleyen kadınlar ve başlarında
haremâğası,
JEAN LEON GEROME

Haremağası, İstanbul'da esir pazarında
harem için kadın seçiyor.

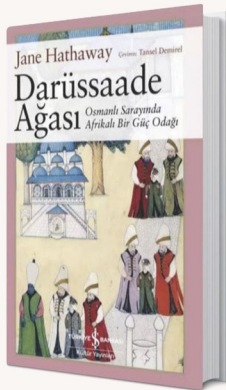
SIR WILLIAM ALLEN, 1838

Harem'in kapatılmasının ardından cariyeleer ve haremâğaları, 1909 (üstte). Jane Hathaway'ın "Darüssaade Ağası: Osmanlı Sarayında Afrikalı Bir Güç Odağı" kitabı Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları tarafından yayımlandı (sağda).

Sultan III. Murat'ın hareme taşınmasının ve "Has Oda"ya neredeyse hiç uğramayıp zamanının çoğunu haremde geçirmeye başlamasının ardından darüssaade ağalığı makamı oluşturuldu. Padişahın hareme çekilmesi, saraydaki haremâğalarının başı olan Habeşi Mehmet Ağa'nın kendisini en çok gören kişi olması demektir. Aynı dönemde Habeşi Mehmet Ağa, III. Murat tarafından Haremeyn Evkafı'nın, yani gelirleri Mekke ve Medine'ye tahsis edilmiş vakıfların nezaretine getirilmişti. Bu nezaret o güne kadar Babüssaade ağalarının yani, Üçüncü Avlu'daki ak ağaların elindeydi.

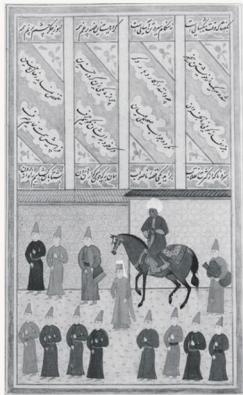
Sarayda birbiri ardına 76 darüssaade ağası görev yaptı. Padişaha kız veya erkek evladının doğduğu müjdesini veren, şehzadelerin eğitimiyle ilgilenen, padişah kızının düğününde damadı temsil eden, padişaha annesinin ölüm haberini veren oydu. Darüssaade ağalarının gücü nereden geliyordu? En önemli darüssaade ağalarının hikâyeleri neydi? Osmanlı'nın siyasal ve sosyal dönüşümlerinden nasıl etkilendiler? "Darüssaade Ağası: Osmanlı Sarayında Afrikalı Bir Güç Odağı" kitabının yazarı Profesör Jane Hathaway ile konuştuk.

Darüssaade ağalığı nedir? Saraydaki görevleri nelerdi?

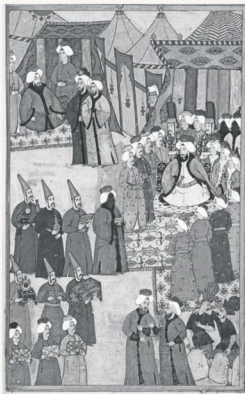
Darüssaade ağası, Topkapı Sarayı'nda baş hadımdı. Osmanlılar, Sultan Orhan döneminden beri hadımları kullanıyordu ama III. Murat'ın padişahlığı döneminde (1574-1595) bir değişiklik oldu. Zira baş hadım olan Habeşi Mehmet Ağa, 1574'te Kapı Ağası Gazanfer Ağa'nın yerine Haremeyn Evkafı'nın nazırı oldu. Bu nezaret, darüssaade ağasının gücünün en önemli göstergesiydi. Darüssaade ağasının görevi hem harem işlerine bakmak hem de Haremeyn Evkafı nezaretini yönetmekti. Sarayda özellikle Topkapı Sarayı'nda, çoğunluğu Afrikalı olan haremâğaları ile Üçüncü Avlu'daki akağalar arasında bir ayrım vardı. Habeşi Mehmet Ağa, Haremeyn Evkafı nazırı olduğu zaman haremâğaları, Üçüncü Avlu'dakiler karşısında daha güçlü bir hale geldi. III. Murat zamanında sayıları da çok arttı. 400 haremâgasına karşılık Üçüncü Avlu'da 40 ağa vardı. Yani sayıları 10 kat daha fazlaydı. Haremeyn Evkafı'nı yönetmenin yanı sıra haremi de koruyorlardı. Osmanlı hanedan ailesiyle yanı yana yaşıyorlardı. Darüssaade ağası, padişaha kız veya erkek evladının doğduğu müjdesini veriyordu. Valide sultanın ölüm haberini padişaha veren de oydu. Haremeyn Evkafı'nı vurgulamak istedim. Çünkü darüssaade ağasına bağlı olan makam burasıydı. Resmî unvan, Habeşi Mehmet Ağa, III. Murat tarafından Haremeyn Evkafı nazırı yapıldığında başladı. Bu aynı zamanda gücünün, İstanbul'un ve sarayın ötesine geçerek imparatorluğun tamamına yayılmasını sağladı. Çünkü Tuna Nehri'nden Irak ve Mısır'a kadar tüm vilayetler Haremeyn Evkafı'na para gönderiyordu. Mısır'ın Mekke ve Medine'ye tahlı sağlamada özel bir rolü vardı. Yani bu, darüssaade ağasının her yıl hareme para ve tahlı toplanması ve da- ➔

“Darıssaade ağaları, şehzadelerin ev ahalisinden olabilirlerdi ama aynı zamanda onların eğitimleriyle ilgileniyorlar, tahta çıkmalarına yardımcı oluyorlardı.”

Habeşi Mehmet Ağa. Lokman, Şehinşahname, 1591.

Hacı Beşir Ağa, sadrazamın hediyelerini Sultan III. Ahmet'e takdim ediyor. Surname-i Vehbi, 1720.

Jean-Baptiste Vanmour'un eserinde Osmanlı haremindeki Kızlar Ağası.

ğıtılmasını denetlemesi anlamına geliyordu. Bu sayede imparatorluk topraklarındaki her vilayette bağlantıları vardı.

Kitabınızda "Darüssaade ağası, şehzadelerin ve vezirlerin hem efendisi hem hizmetkârı" diyorsunuz. Neyi kastettiniz?

Darüssaade ağası, şehzadelerin eğitimleriyle ilgileniyordu. Özellikle I. Ahmet'ten başlayarak haremde yetişkin erkek sıkıntısı vardı. I. Ahmet, 1603 yılında tahta geçtiğinde 13 yaşındaydı. 27 yaşında öldü. Geride sadece küçük yaştaki çocuklarını bıraktı. Olgun padişahların olmayışından dolayı bir boşluk oluştu. Darüssaade ağası ve valide sultanlar bu boşluğu doldurdu. Ancak bu boşluğun oluştuğu 17. yüzyıldan önce bile darüssaade ağasının daireleri vardı. Haremdeki odası, hemen girişte şehzadelerin eğitim aldığı odanın yanındaydı. Çoğu zaman darüssaade ağası ve valide sultan, şehzadelere ders verecek hocaları seçerlerdi. Ayrıca Habeşi Mehmet Ağa'nın da aralarında bulunduğu bazı darüssaade ağalarının padişah olan şehzadelerle yakın ilişkileri vardı. Habeşi Mehmet Ağa, tahta çıkmadan önce III. Murat ile çok yakındı. Zaman zaman şehzadelerin tahta çıkmadan önce bulundukları Manisa ve Trabzon sancaklarına giderlerdi. Şehzadelerin hem efendisi hem hizmetkârı derken şunu kast ediyorum. Şehzadelerin ev ahalisinden olabilirler, hizmetlerini organize edebilirlerdi fakat aynı zamanda onların eğitimlerini denetliyor ve tahta çıkmalarına yardımcı oluyorlardı. Vezirler konusu biraz daha karışık. 17. yüzyılda özellikle Hacı Mustafa Ağa, Uzun Süleyman Ağa gibi güçlü darüssaade ağalarının sadrazamları seçmesi, onlara mührü verip, geri almaları yaygın bir olaydı. Resmi olarak elbette sadrazamı padişah seçiyordu. Fakat iktidar boşluğu döneminde valide sultanlar ve darüssaade ağaları bu rolü üstlendiler. Aslında "Hem efendi hem hizmetkâr" sözü kitap kapagındaki minyatür için kullanılmış bir ifade. Bu resimde Darüssaade Ağası Hacı Beşir'i Topkapı Sarayı'nın Üçüncü Avlusu'nda III. Ahmet'in üç oğlunun önünde yürürken görüyoruz. Şehzadeleri Dördüncü Avlu'daki sünnet odasına götürüyor. Her şehzadenin sağında ve solunda birer vezir yürüyor. Hacı Beşir Ağa, Sadrazam Nevşehirli Damat İbrahim Paşa'nın önünde yürüyor. Evet, o bir hizmetkâr. Onlara eşlik ediyor ama aynı zamanda rehberlik de yapıyor. Yani gerçekte ne olup bittiğini bilmeden bu resme baksanız, darüssaade ağasının oradaki en önemli ve en güçlü kişi olduğunu düşünebilirsiniz.

Padişahlar neden haremâgalarını kullandı? Osmanlı sistemiyle, hadımları kullanan diğer imparatorluklar arasında ne gibi farklılıklar vardı?

Mutlakîyetçi imparatorluklar tarafından hadımların kullanılması aslında insanlık tarihine kadar uzanır. Bir teoriye göre, Çin imparatoru, Osmanlı padişahı, Bizans imparatoru gibi mutlak kudrete sahip bir hükümdar, kendi ailesinden olmayan, kan bağı olmayan olgun er-

19. yüzyıl illüstrasyonunda harem ve haremâğası.

keklerin kendisine yaklaşmasına izin veremezdi. Bunun nedeni isyan ve suikast tehlikesiydi. Hükümdara erişimi sıkı kontrol etme zorunluluğu vardı. Bu yüzden hükümdarın, mutlak sadakatine gölge düşürebilecek hiçbir aile bağı olmayan hizmetkâr ihtiyacı ortaya çıkmıştı. İmparatorluğun dışından, ücra bölgelerden gelen hadımlar bu ihtiyacı karşıladı. Daha karmaşık bir teorik konu var. Buna göre hükümdarlar, bir çeşit kutsal mekân sayılan tabu mekânlarda yaşıyorlardı. Hanedan ailesinin dışından, sıradan insanlar bu kutsal alana yaklaşmamalı ve onu kirletmemeliydi. Hadımlar bu mekânla sıradan insanlar arasında bir güvenlik çemberi rolü üstleniyorlar ve kirletilmesini engelliyorlardı. Birçok farklı imparatorlukta bunu görebilirsiniz. Birkaç istisna hariç tüm Müslüman imparatorluklarda, Çin İmparatorluğu'nda, çeşitli Afrika krallıklarında, Bizans İmparatorluğu'nda hadımlar kullanıldı. Hadım olmayanlara göre tercih edilmelerinin asıl nedeni sadakatleridir. Antik Yunan tarihçisi Herodot, Perslerin hadımları sadakatlerinden dolayı kullandığını söyler. Çocuk sahibi olamıyorlardı. Genelde evli değillerdi yani kendi ailelerini kura- ➔

Topkapı Sarayı'nın Harem Dairesi bölümünde yer alan Afrikalı haremağası balmumu heykeli.

Haremağaları Teavün Cemiyeti'nin 8 Ocak 1939'da gerçekleştirdiği olağanüstü kongresi. Nadir Ağa ortada oturuyor.

miyorlardı. İmparatorluğun dışından uzak bölgelerden; Bizans ve Çin örneğinde sınır bölgelerinden geliyorlardı. Bu yüzden İstanbul'daki veya Pekin'deki halkla bağları yoktu.

Teori buydu ve pratikte de bir dereceye kadar işe yaradı. Öte yandan Haremeyn Evkafı sayesinde hadımların hem saray içinde hem de dışarıda bağlantıları vardı. Çoğu zaman taşranın ileri gelenleriyle, ayanla, vezirlerle, tabii ki valide sultanlarla. Çoğu insan haremdeki kadınların koruma rolüne odaklanırdı. Kullanılmalarının bir nedeni de budur. Haremin işlevi hanedanın devamını sağlamaktır. Biliyorsunuz oradaki kadınlar rahibe gibi yaşıyorlardı. Öylece girip çıkmazsınız. İçeri girip çıkmak için kapıyı çalmanız gerekiyor. Her an bir koruma var ve amaç şehzadelerin var olmasını sağlamak. Hadımlar da bu sistemin bir parçası, çevrede devriye geziyorlar. Aslında hareme tam anlamıyla girmediler ama kimin girdiğine, kimin çıktığına, sakinlerin durumuna, valide mi, padişahın kız kardeşleri mi, cariyele mi olduğuna dikkat ediyorlardı.

Nereden geliyorlardı, Afrika bağlantısı neydi? İlk Darüssaade Ağası Habeşi Mehmet ile mi başladı?

Habeşi Mehmet Ağa, darüssaade ağalığı unvanını alan ilk kişiydi. Osmanlı'daki ilk Afrikalı haremağası değildi. Tam olarak ne zaman başladığını bilmiyoruz. İstanbul'un fethinden önce olduğunu öne sürdüm. Çünkü Fatih Sultan Mehmet'in Topkapı'daki küçük haremi, III. Murat'ın devasa haremine hiç benzemiyordu ve ağırlıklı olarak Afrikalı hadımlar yaşıyordu. Orada birkaç cariye vardı. Çünkü o dönemde kadınların çoğu Eski Saray'da yaşıyordu. Ancak Topkapı Sarayı'nda Üçüncü Avlu'nun arkasında birkaç cariye vardı ve bunlar çoğunlukla Afrikalı haremağaları tarafından korunuyordu. Dolayısıyla Topkapı'da Fatih Sultan Mehmet'in yönetimi altında za-

men Afrikalı haremağaları varsa, bunların muhtemelen fethitten önce gelmiş olması mantıklıdır.

Afrika'nın neresinden? Esas olarak doğu kısımlarından, Etiyopya ve Sudan'dan geliyorlardı. Etiyopya bir Hristiyan krallığıydı. Çoğu Afrika krallığının aksine onlar kilise kanunlarına aykırı olduğu için hadım kullanmıyorlardı. Sınır bölgelerinden, Oromolar gibi Hristiyan olmayan çeşitli etnik gruplardan hizmetkârlar alıyorlardı. Bu gruplardan bazıları Osmanlılar için de hadım kaynağı haline geldi. Mısır ve Habeşistan fethedildikten sonra işler çok daha kolaylaştı. Çünkü kaynağın hemen yanı başındaydılar.

Kitapta bazı güçlü darüssaade ağalarından söz ediyorsunuz. Sızce en güçlüsü hangisiydi?

Kitabımın İngilizce baskısı 2018'de yayımlandıktan dört yıl sonra, en güçlü darüssaade ağasının Hacı Mustafa Ağa olduğuna kanaat getirdim. Hacı Beşir Ağa'dan daha güçlüydü. Çünkü 17. yüzyıldaki kriz döneminin başlangıcında darüssaade ağasıydı. Darüssaade ağalığı makamı yeni şekilleniyordu. Habeşi Mehmet Ağa ilk darüssaade ağası olduktan 20 yıl sonrasındaydı. Darüssaade ağasının gücünün sınırları yoktu ancak 18. yüzyıl sonlarında olacaktı. Artık darüssaade ağalarını arıyordum. Fakat kitabımı yayımlandıktan sonra keşfettiğim şey, onun nüfuzu sadece darüssaade ağaları için değil, hiçbir Osmanlı idarecisi için hayal edilemezdi. Sultanahmet Camii'nin yapımında büyük payı vardı. Memlûkler yenildikten sonra Kahire'nin yeniden inşasına yardım etti. En önemlisi kendi halefini seçebildi. Kendisinden sonra gelen darüssaade ağası, Hacı Mustafa'nın seçtiği kişiydi. Hacı Beşir Ağa bunu yapamadı. 18. yüzyılda kurallar vardı, darüssaade ağasının izlemesi gereken bir kariyer yolu vardı. Hacı Beşir Ağa'nın halefi, onun sevmediği ve güvenmediği biriydi.

Darüssaade ağalarıyla valide sultanlar arasında özellikle 17. yüzyıldaki kriz döneminde nasıl bir ilişki vardı?

Bu, çok güçlü bir ilişkiydi. Mesela I. Ahmet havalanıp öldüğünde oğlu Genç Osman küçük bir çocuktuk. Yine

aynı şekilde IV. Mehmet tahta geçtiğinde altı yaşındaydı. İmparatorluğu ayakta tutmak valide sultanın ve darüssaade ağasının göreviydi. Çok ilginç bir dönemdi. Büyük valide sanyla harem egemen olan Kösem Sultan ve IV. Mehmet'in annesi Hatice Turhan Sultan arasında bir çatışma vardı. Bu dönem valide sultanlarla darüssaade ağaları arasındaki ittifakin en iyi örneğiydi. Tabii ki böyle çok örnek vardı. Nurbanu Sultan ile Habeşi Mehmet Ağa, Safiye Sultan ve Kapı Ağası Gazanfer Ağa, Hacı Mustafa Ağa ve I. Ahmet'in annesi Halime Sultan. Fakat ilginç örnek muhtemelen Uzun Süleyman Ağa'dır. Çünkü, Kösem Sultan ile iş birliği sayesinde, ona yakın durarak ve istismar ederek başlamıştır. 1651 yılında Kösem Sultan ile Hatice Turhan Sultan arasındaki çatışma su yüzüne çıktı. Uzun Süleyman Ağa, Hatice Turhan ile ittifak yaparak Kösem Sultan'ın ölümüyle sonuçlanan bir saray komplosunun parçası oldu. Bu tarihe kadar valide sultanlığı yapamayan Turhan Sultan, oğlunun naibeliğini üstlendi. Hatta Uzun Süleyman'ın Kösem Sultan'ı bizzat öldürdüğüne dair bir efsane vardır. Gerçek olduğunu sanmıyorum. Ancak böyle bir hikâye de var. **Darüssaade ağaları saraydaki güçlerini ne zaman kaybetmeye başladı? Osmanlı'nın son günlerindeki durumları nasıldı?**

Güçlerinin asıl çöküşü Tanzimat'la birlikte oldu. 18. yüzyılın sonlarında darüssaade ağasının gücünü sınırlamaya çalışan Koca Mehmed Ragıp Paşa gibi sadrazamlar var ama bu aslında onların imparatorluk çapındaki gücünün asıl kaynağı olan Haremeyn Evkafı ile ilgiliydi. Sultan II. Mahmut vakıf idaresini yeniden düzenledi ve yeni bir vakıf nezareti oluşturdu. Darüssaade ağası artık nazir değildi. Bu durum onun ekonomik ve bir dereceye kadar dini gücünün temel dayanağını ortadan kaldırdı. Böylece darüssaade ağaları sadece bir haremağası oldu. Yetkisi artık sarayla sınırlıydı. Haremdeki hadımların sayısını Tanzimat'tan sonra azaltmaya başladığını görüyorsunuz. Ancak hâlâ saraya getiriliyorlardı. II. Abdülhamit hem Etiyopya'dan hem de Sudan'dan çok fazla haremağası getirmişti. İmparatorluğun son yıllarına geldiğimizde, Jön Türkler, 1909'da harem kurumunu kaldırdı. Bütün cariyele serbest bırakıldı. Çoğu Çerkezistan'da bulunan ariyeleri telgraf göndererek kızlarını almalarnı söylediler. Bazıları gelip aldı ama diğerleri bağlarını kaybetmişti. Haremağaları da serbest bırakıldı. Bunlardan en ünlüsü Nadir Ağa gibi bazıları İstanbul'da yaşamaya devam etti. Ayda bir buluştuğun küçük bir yardım derneği vardı. Harem dağıldıktan sonra mümkün olduğunca normal bir hayat yaşamak için ellerinden geleni yapmaları gerekiyordu. Medine'de Peygamber efendilerinin türbesini koruyan hadımlar vardı. Hâlâ var. Suudiler, Doğu Afrika'dan hadım ithal etmeye devam ediyorlar 1962'ye kadar. Halen Medine'de Cibuti ve o bölgeden iki üç yaşlı adam var. Artık onlara hadım değil, muhafız diyorlar.

Osmanlı Tarihi Sözlüğü'nde Harem

Harem Dairesi: Girmeliye yasak yer. Allenin kadın bireylerine özgü bölüm. Buraya yabancı erkekler alınmazdı. Osmanlı yaşamında harem, saraylar ve büyük kentlerde zengin, muhafazakâr ve nüfuzlu aile konaklarıyla sınırlı kaldı.

Darüssaade: "Mutluluk Yuvası" nitelemesiyle padişahların harem dairesine verilen ad. Topkapı Sarayı Darüssaadesi, yüzyıllarca dünyanın en ilgi uyandıran haremî oldu. **Darüssaade Ağası:** Halk arasında kızlar ağası, haremağası. Haremin birinci derecede sorumlu amiri. Saray protokolünde önemli yeri vardı. Kendisi gibi Afrikalı olan haremağalarının amiriydi. Klasik kıyafeti, altın sırma şeritli kallavi kavuk, ağır samur kürk, sırma işlemeli entarî, puşî, şal, kuşak, altın köstekli hançer, sarı yemeniydi. Klasik dönemde Haremeyn Evkafı'nın mütevellisiydi.

Haremağası: Kadın bölümüne girmelerine izin verilmiş Afrikalı hadım erkekler. Darüssaade ağasının buyruğundaki haremağaları haremî bekler, dışarıyla temasları denetlerlerdi. Hareme ilk almışta belki daha çocuk yaşta olan hadıma en aşağı denirdi. Karaağalar koğuşunda hizmete koşulan ve kudemli ağalarca eğitilen en aşağılar, sırasıyla acemî ağa, nöbet kalfası, ortanca, hasılı/hasırlı, yaylabası gulâmı, Yeni Saray başkapı gulâmı vb. sanların aralık terfi ederler, haremağası, hazineadar ağa, Eski Saray ağası olurlar. En son hicrilerinden en yetkin ve kidemlisi, öncekinin yerine darüssaade ağalığına atanırdı.

Haremeyn Evkafı: Mekke ve Medine vakıfları ve görevlileri. Osmanlı vakıflarının en kapsamlısıydı. Haremeyn Evkafı'ndan darüssaade ağası, hesaplarında Haremeyn hazineadarı sorumluydu.

Osmanlı Tarihi Sözlüğü, Necdet Sakaoglu, Alfa Yayınları, 2017

Eklemeek istediğiniz başka bir şey var mı?

Darüssaade ağaları konusuna Mısır üzerinde çalıştığım için geldiğimiz vurgulamak isterim. Darüssaade ağasının gücü sadece sarayla sınırlı değildi ve imparatorluk çapındaydı. Buna Mısır'ın büyük bir kısmı da dahildi. Kitapta Mısır'la ilgili tam bir bölüm var. ●

Şehzade Mehmet'in (III. Mehmet)
1582'de sünnet töreni için Eski
Saray'dan ayrılışı.

İSTANBUL'DAKİ İLK PADİŞAH SARAYI

ESKİ SARAY VEYA SARAY-I ATİK

Fatih Sultan Mehmet, 1453'te İstanbul'u fethettikten sonra Beyazıt'ta bir saray yaptırdı. Osmanlı hanedanı, 16. yüzyıl ortalarına kadar bu sarayda kaldı. Kanuni Sultan Süleyman ve torunu III.

Murat, saltanat işleriyle birlikte, harem yaşamını da Topkapı Sarayı'na taşıdılar. Eski Saray (Saray-ı Atik) adını alan bu mekân, ölen padişahların eşlerine ve kız çocuklarına tahsis edildi. Tarihçi Necdet Sakaoğlu, Eski Saray'ı Atlas Tarih'e anlattı.

Eski Saray, Türk padişahlarının İstanbul'daki ilk sarayı. Bir asır kadar hanedana ev sahipliği yaptıktan sonra, bu işlevini Topkapı Sarayı'na devretmiş. Ölen padişahların kadınlarına ve kız çocuklarına tahsis edildiği için de "Gözyaşı Sarayı" olarak anılmış. 19. yüzyılın başında çıkan yangında harabeye dönmüş.

Eski Saray olarak adlandırılan saray ne zaman ve nereye kuruldu?

Eski Saray, İstanbul'un artık hepten unutulmuş, yok olmuş, sadece dış duvarının izlerini görebileceğimiz bir yapı durumunda. İstanbul'un 1453'te fethinden sonra

yapılmasının nedeni şu; Fatih Sultan Mehmet İstanbul'a girince Bizans saraylarını görmek istiyor. Fakat bu sarayların hepsi harap halde. 53 günlük kuşatma sırasında son Bizans İmparatoru XI. Konstantinos Paleologos, hep Tekfur Sarayı'nda oturmuş. Kuşatma sırasında surların üzerindeki bu saraydan müdafilere komuta etmiş olmalı. Ölüsü de daha aşağıda Ayvansaray Kapısı'nun oralarda bulunmuş. Demek ki imparator bile asıl İstanbul'u sarayını terk etmiş, savunma işleriyle meşgul oluyor. O sırada saray ve Ayasofya epeyce bir yağmadan geçmiş olmalı. Şehrin düşeceğini görenler yağmaya başlamışlar. ➔

Giovanni
Andrea
Vavassore'nin
çiziminde
16. yüzyıl
İstanbul'u ve
Eski Saray.

Matrakçı
Nasuh'un
çizgileriyle
İstanbul.

گوسفندی دارم
دولای دارم
دولای دارم
دولای دارم

بناظر آرزوه چندی تا بوی دون
طریق اندوه پستل عالم سپهر

یوریدی ای گنجینه سبک کسب
کسبش اشکمان سرزد و زدن

Matrakçı Nasuh'un
İstanbul'da Eski Saray.

**"Fatih Sultan
Mehmet, Eski Saray'ı,
suikast düzenleme
ve yangın çıkarma
tehlikesine karşı
tasarlamış."**

Eski Saray, dört tarafı
surlarla çevrili tek katlı bir
yapıydı.

tarihi ile ilgili çok özel bir bilgi var; anlatılan şey önemli. Bir dedikodu yayılmış İstanbul'da. Cenovallılar yaymışlar bunu. "İstanbul'u alan II. Mehmet sarayını pekâlâ sahilde yapabiliirdi ama Cenovallılardan korktuğu için İstanbul'un orta yerine, etrafı duvarlarla çevrili bir saray yaptı. Orada oturuyor" demişler. Ne kadar doğru, ne kadar yanlış bilemeyiz ama bir belgesi var. Fatih de bunun üzerine kızmış, Sarayburun'u seçmiş ve oraya yine surlarla çevrili asıl sarayı yaptırmış. Bu yapıncı İstanbul'daki saraylardan birine Eski Saray (Saray-ı Atik) ötekine Yeni Saray veya Saray-ı Cedide-i Âmire (Topkapı Sarayı) adları verilmiş. Eski Saray adı buradan doğmuş. Sanırım Fatih, Eski Saray'ı korkusundan değil, ilk zamanlar İstanbul nüfusunun çoğunluğunu oluşturan Rumların suikast düzenleme, yangın çıkarma ihtimaline karşı tasarlamış. Nitekim yeniçeri ocağının ilk kışlası da bu saraya bitişik. İlk yeniçeri kışlaları bugünkü Şehzadebaşı dediğimiz yerdedi. Eski Odalar denmiş sonradan. Yeni kışlalar da bugünkü Aksaray'dan Edirnekapi'ya kadar olan bölgede daha sonra kurulmuştur. Yeniçeri kışlalarıyla aynı yerde bugün İstanbul Emniyet Müdürlüğü bulunuyor.

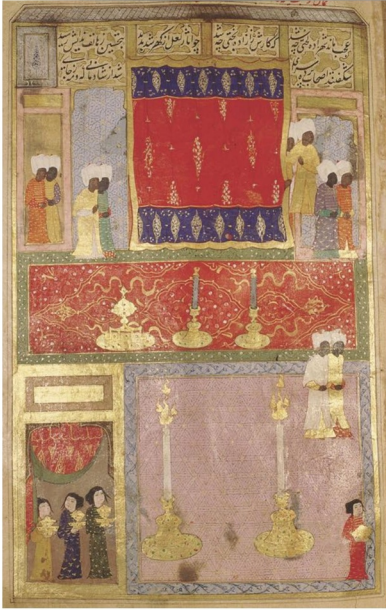
**Eski Saray yangınlardan çok fazla etkilenmiş
değil mi?**

1546'da büyük bir yangın çıkmış sarayda ve bütün ahşap binaları yanmış. Hareme de sirayet etmiş o yangın. Kadınları, haremağalarını doldurmuşlar atlı arabalara, Çağaloğlu'ndaki Çifte Saraylar'a getirmişler. Kadınlar bir süre orada kalmış. Kanuni Sultan Süleyman zamanında yine aynı surların içine yapılan saray da Eski Saray olarak anılmış.

Sarayda kimler kalıyordu, neden taşındı?

Sarayın bir taşınma gerekçesi var. III. Murat keyfine, istirahatine düşkün bir padişah. Seferde de çıkmamış, bütün saltanatı saraydadır. Her sabah teşrifat görevi kortej düzenlenir, ya saltanat arabasında ya at üzerinde Eski Saray'dan yani ikamet sarayından çalışma sarayı olan Topkapı'ya gelir, Kubbela'tı'daki divanı Adil Kasrı'ndan izler, Arz Odası'nda gelenleri kabul eder, sonra tekrar aynı kortejle Beyazıt'taki saraya dönerdi. III. Murat bunu çok külfetli bulmuş. Sarayın harem dairesini de Topkapı Sarayı'na taşımış. Eski Saray bir süre boş kalmış. Topkapı Sarayı'nda ikinci avludaki araba kapısı denen kapıdan girilen yeni harem dairesi, III. Murat zamanında teşekkül etmiş bir yapılar topluluğu. Ancak daha önce de III. Murat'ın büyükbabası Kanuni Sultan Süleyman, çok sevdiği Hürrem Sultan'ın hep yanında bulundurmak için Topkapı Sarayı'nda bir daire yaptırmış. Hürrem'in orada padişahın yanında vakit geçirdiğine dair bilgilere Fransız elçilerin seyahatnamelerinde rastlıyoruz.

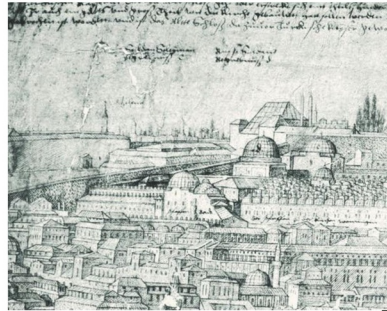
1582 yılında Eski Saray'da bir akşam. Şehinşahname.

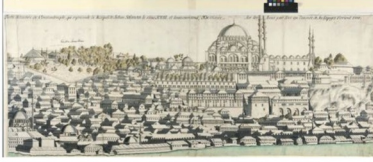
21 yaşında İstanbul'u fetheden II. Mehmet'in yeni payitahtta ilk yaptırdığı saray, Topkapı Sarayı'nın inşasına kadar idare merkeziydi.

Topkapı Sarayı'nın kullanılmasından sonra sarayın akıbeti ne oluyor?

Eski Saray'ın selamlık yani resmi daireleri kadar harem dairesinin taşınmasına dair de kayıtlar var. Buna göre Eski Saray'ın asıl saraylık işlevi 1590'larda hepten sona ermiş. Boş bir saray olarak kalmış. Sonra oraya ikinci bir işlev veriliyor. Sultan III. Murat, 1595'in kış ayında ansızın ölmüş. Yerine geçecek olan oğlu III. Mehmet, Manisa'da vali. Padişahın ölümü duyurulmadan acele ulak gönderiliyor. Manisa'dan İstanbul'a gelir gelmez tahta geçmiş, kardeşlerini boğdurmış. Topkapı Sarayı'nda babası III. Murat'ın kalabalık harem de var. Onlarca kadın, cariye ve kız çocuklarını saray arabalarıyla kar altında Eski Saray'a göndermiş. Tarihçi Selânikî şöyle anlatıyor: "Kar altında, soğuk bir havada, vicdansızca bu çocuk çocuk ve kadınlar, katırlara saray eşyaları yüklenerek sabahın erken →

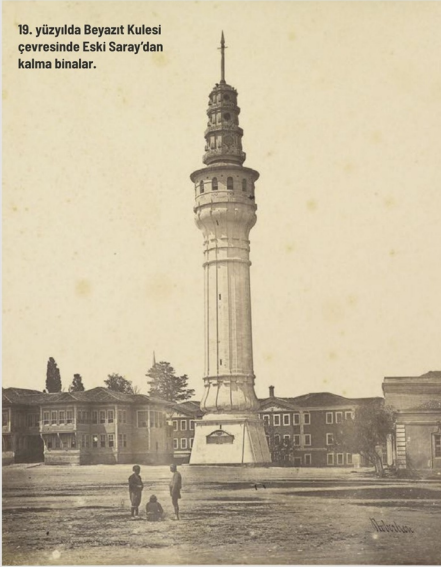

Eski Saray'ın Halic'ten görünüşü.

Eski Saray ve Süleymaniye, 1710. Cornelius Loos gravürü.

19. yüzyılda Beyazıt Kulesi çevresinde Eski Saray'dan kalma binalar.

**“Eski Saray artık ölen kocalarına,
babalarına ağlayan, saltanat
olanaklarından yoksun kadınların, kızların
gönderildiği yer oluyor.”**

saatlerinde Eski Saray’a gönderildi. Bu tarafta da saray avlusunda 19 tabut için musalla yapılarak boğulan şehzadelerin cenaze namazları kılındı. Her biri teker teker babalarının türbesine defnedildiler. İstanbul çok hazin bir gün yaşadı” diyor. Tarihçi Selânikî sarayda görevli olduğu için bunu doğrudan görmüş, yaşamış. O tarihten sonra Eski Saray, ölen padişahların ailesine tahsis ediliyor. III. Murat’tan II. Mahmut’a kadar ölen

padişahların eşleri, varsa kızları o saraya taşınıyorlar. Onların gözetim ve hizmetine bakacak haremâğası kadrosu oluşturulmuş orada. Ayrıca dış servisleri yapacak bir baltacı ocağı oluşturulmuş. Eski Saray artık ölen kocalarına, babalarına ağlayan, saltanat olanaklarından yoksun kadınların, kızların gönderildiği yer oluyor. Bazen üç dört padişahın kadınlarının ve kızlarının bir arada olduğu dönemler var. Örneğin 1789’da ölen I. Abdülhamid’in, sonra tahta geçen III. Selim’in, IV. Mustafa’nın kızları, çocukları orada birbirlerini görmüş, tanımış olmalılar. Burası ölenlerine ağlayan saray kadınlarının yaşadığı yer olduğundan “Göz-yaşı Sarayı” da denmiş oraya. Bu ilginç bir tanımlamadır.

Eski Saray hangi dönemde ortadan kalktı, yerine ne inşa edildi?

Eski Saray’daki son yangın 1812’de II. Mahmut’un saltanatının ilk yıllarında meydana geliyor. Yanan sarayın harabesine yeniçeri ağasına mahsus büyük Ağa Kapısı yapılmış. Bir sonraki adı Serasker Kapısı aynı anlama geliyor. Daha sonra aynı yere Harbiye Nezareti yapılmış ki bugün İstanbul Üniversitesi’dir. Göz-yaşı Sarayı’nın ikinci

büyük evresi yeniçeri ocağının kaldırıldığı 1820’lerden 1920’lere kadar 100 yıl sürmüştü. Eski Saray ile ilgili tam bir araştırma var mı bilmiyorum. Arşivlerde sarayla ilgili belgeler bulunabilir. Bunlara dayalı yeni bir çalışma yapılabilir. Eski Saray, İstanbul’da yapılan ilk Türk padişah sarayıdır. Bu açıdan önemi var. Ancak Eski Saray da Üsküdar Sarayı da harabe bırakmadan yıkıldıkları

için artık gündemimizde değil. Üsküdar Sarayı muhteşem bir saraydı, bugünkü Selimiye Kışlası'nın olduğu yerdeymiş. Turistlere açık olan Topkapı Sarayı'dır, bir de Sultan Abdülmecit'in yaptırdığı Dolmabahçe Sarayı var. Padişah kasırlarının da yıkılanları var. Dolayısıyla İstanbul sarayları, köşkleri, kasırları hakkında dört dörtlük bir çalışma yapılmış değil.

Eski Saray'ın yapısı ve harem teşkilatı hakkında neler söylersiniz?

19. yüzyıl ortalarına kadar yapılan bütün Osmanlı saraylarının tek katlı olduğuna eminiz. Hanedan mensupları düz ayak olmasını seviyorlar demek. Korunmak için de doğru. Etrafı duvarla çevrilince emniyete alınmış oluyor. Eski Saray, Osmanlı saray tipinin yani Bursa, Edirne saraylarının da son büyük örneğiymiş kuşkusuz. Eski Saray tamamen kadınlara tahsis edilince valide sultan hayatta ise harem dairesinin büyük otoritesi oydu. Bütün emirleri eski valide sultan verirdi. Ancak valide sultan ölmüş ise o zaman sarayın bir kâhya kadını olurdu. Topkapı Sarayı'nda da vardı bu. Bugünkü anlamda saray müdürü diyebileceğimiz yetkide hatta daha üstün. Padişahın mühürlerinden biri sadrazamda, biri darüssaade ağasında, diğeri de kâhya kadın veya kethüda kadın dediğimiz saray cariyelerinin amiri olan kadındaydı. Osmanlı saray kadınlarının özelliği şu; valide sultan himayesindeki kadınlar zümresi, 12-13 yaşından en fazla 27-28 yaşına kadar genç kadrolardı. Her yıl yaşı gelenler, sekiz yıllık süresi dolanlar saraydan evlendirilerek çıkarılırdı. Bunlar gelin gittikleri İstanbul evlerine, semtlerine saray görgüsünün taşımışlardı. Osmanlı hanedanıyla birlikte böyle bir gelenek de sona erdi denebilir. Eski Saray haremâğaları, Topkapı Sarayı'ndaki süresini doldurmuş, biraz yaşlanmış, 30'lu yaşlarını aşmış olanlar, Eski Saray için seçilenlerdi. ●

Eski Saray, Sultan III. Murat döneminde taşındı.

AND DAĞLARI'NDAN
MACHU PICCHU'YA

PERU'DA İNKALARIN İZİNDE

İnka İmparatorluğu, Amerika kıtasındaki en büyük devletlerden biriydi. 1200'lü yıllarda ortaya çıkan ve 1532'de İspanyol istilasıyla sona eren imparatorluğa, efsanevi kurucusu Manco Capac ve önu takip eden 12 imparatorдан oluşan bir hanedan hâkim olmuştu. İnkalar, And Dağları'ndaki yüzlerce halktan biriydi.

Gürsel Köksal

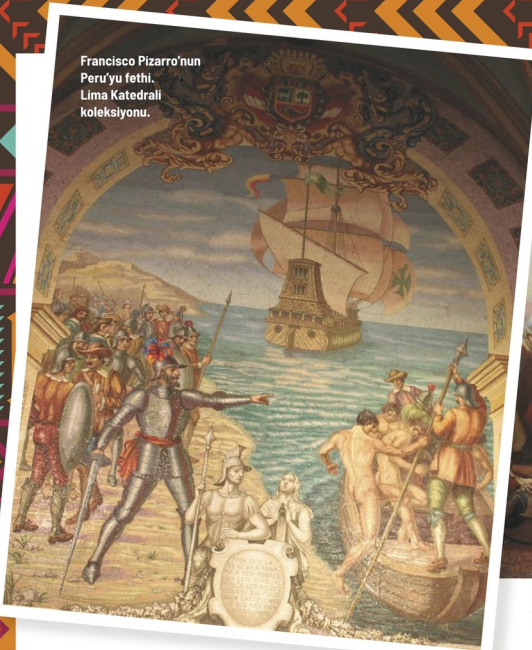
gkoksal51@gmail.com

2007 yılında "Dünyanın
Yeni Yedi Harikası"ndan
biri seçilen Machu
Picchu kenti.

Francisco Pizarro'nun
Peru'yu fethi.
Lima Katedrali
koleksiyonu.

İngiliz ressam John Everett Millais'ın tablosunda
Francisco Pizarro'nun İnka Uygarlığı'nı ele geçişi.

Inka Uygarlığı, başta Machu Picchu olmak üzere, yüzyıllardır birçok depreme dayanarak günümüze kadar gelen yapıtlarıyla halen tüm insanlığın hayranlığını kazanıyor. Francisco Pizarro (1476-1541), ok ve mızrak işlemeyen zırhlara bürünmüş askerleri ve atlarıyla, ateşli silahlarıyla ve de buluşçu hastalıklarıyla İnka Uygarlığı'nı kısa sürede dize getirerek, İspanya Krallığı adına "Peru Valiliği"ni kurmuştu. Dünya tarihinin en önemli uygarlıklarından İnka İmparatorluğu'nu yıkan Pizarro, bugünkü Peru başta olmak üzere neredeyse tüm Güney Amerika'yı kaplayan devasa bir alanı İspanyol Krallığı adına sömürgeleştiren süreci başlatmıştı.

Günümüz Peru'sundaki tarih bilinci artık Francisco Pizarro'yu "Peru'nun kurucu babası" olarak görmüyor. Sevenleri halen var ama çoğunluk onu ülkenin başta altın ve gümüş olmak üzere tüm zenginliklerini yağmalamak ve buralarda yaşayan halkları da Katolik dinine geçirmek için gelmiş olan bir istilacı, bir soygun-

cu, bir katil olarak kabul ediyor.

Pizarro'nun anıtı, uzunca bir süre kurucusu olduğu Lima şehrinin ana meydanında (Plaza Major ya da Plaza de Armas) yer alıyormuş. Birkaç kez bu meydandaki yeri değiştirildikten sonra kent merkezinden uzaklaştırılmış. Ona kent merkezine yakın bir parkın (Parque de la Muralla) gözlerden uzak bir köşesinde, bir köprüünün altında rastladık.

Bu anıtın öyküsü Peru'yu, dolayısıyla İnka Uygarlığı'nı daha iyi anlayabilmek için önemli ipuçları veriyor. Amerikalı heykeltıraş Charles Cary Rumsey'in imzasını taşıyan anıt, ilk olarak 1935 yılında yani Pizarro'nun ölümünden neredeyse 400 yıl sonra törenle, kent meydanındaki katedralin önüne dikilmiş. Dönemin belediye başkanı da onu "ülkeye uygarlığı getiren kahramanın heykeli" olarak tanıtmış. Ancak aradan 20 yıl geçmeden ilk şikâyetler kiliseden gelmiş. Söylentilere göre dini otoriteler, katedralin bir atın arkasında olmasını içlerine sindirememişler. Ve anıt 1952'de yine aynı meydanın, bir başka köşesine taşınmış.

Anıtın kendisiyle daha doğru-

İnka Uygarlığı'nı
istila eden
Francisco Pizarro.

Gürsel Köksal, Lima'daki Francisco Pizarro Anıtı önünde.

Son İnka İmparatoru Atahualpa, Pizarro tarafından ölüme mahkûm edildi. Atahualpa'yı resmeden 1686 tarihli gravür.

su Pizarro'nun tarihi kimliği ve temsil ettiği sömürgecilik nedeniyle itirazlar ise yaklaşık 50 yıl sonra destek bulmaya başlamış. Pizarro'nun buralara Batı uygarlığını getiren kişi olarak görülmesine ve Peru'nun "kurucu babası" olarak kabul edilmesine itiraz edenler birkaç yıl süren tartışma sürecinin ardından anıtın meydana tamamen kaldırılmasını sağlamışlar. İlginçtir, bu tartışma sürecinde karşı kampta yer alanlardan biri de o zamanların ve günümüzün ünlü yazarlarından Mario Vargas Llosa'yımış. Anıtın kaldırılmasını savunanları "kaba ve fanatik milliyetçi mehazpçiler" olarak eleştirmiş... Ama sonunda Pizarro'ya karşı olanlar kazanmış, kaldırılan anıt, bir yıl depolarda tutulduktan sonra 2003 yılında şimdiki yerine konulmuş.

Yaptıklarıyla sadece Peru'nun değil, Güney Amerika'nın neredeyse tamamının tarihi gelişimini tahrir edip, "Avrupa merkezli" yeni bir süreç dayatan Pizarro ve sömürgecilerle hesaplaşma bitmiş değil tabii ki. Onu halen "kurtarıcı ve kurucu" olarak görenler var. Tarihi kiliselerdeki dev tablolar, o ve onunla birlikte buralara gelen Katolizmin temsilcilerinin tasvirleriyle dolu. Heykeli değil ama kendisi, daha doğrusu mumlayanmış cesedi, kent merkezindeki büyük katedraldeki yerini halen koruyor. Anıt ise gözlerden ırak olunca, gönüllerden de ırak olmuş ama yine de tek tük ziyaretçileri oluyor. Bu arada anıtla ilgili bir diğer söylentiye de değinelim:

Amerikalı heykeltıraş bunu aslında Pizarro →

Peru'nun Cusco kentinde şenlikler.

Cusco şehrinin tepeden
görünümü.

Gürsel Köksal, İnka Trail'de.

Güney Amerika ülkesi Peru'nun başkenti Lima.

**Francisco Pizarro, Latin
Amerika'nın sömürgeleştirilme
sürecinin önde gelen
isimlerinden biriydi.**

olarak değil, Meksika'nın istilacısı, Aztek İmparatorluğu'nun yıkıcısı Hernan Cortez (1485-1547) olarak tasarlanmış. Ancak dönemin Meksika hükümeti böyle bir anıtı reddedince, ismini değiştirip Lima'ya getirmişler.

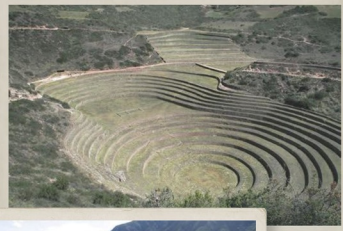
Pizarro ve Cortez

Cortez gibi Latin Amerika'nın sömürgeleştirilme sürecinin önde gelen isimleri arasında yer alan Pizarro, 1500'lü yılların başlarında Karayipler ve Orta Amerika'nın sömürgeleştirilmesi sürecinde asker olarak yer almıştı. Daha güneyde "Biru" adında bir ülkenin varlığına dair söylentileri o da duymuştu. Kimi tarihçiler bunu Aztek İmparatorluğu'nu istila eden uzak akrabası Cortez'den duymuş olabileceğine işaret ediyor. Cortez gibi yeni bir ülkeyi bulmayı ve oradaki zenginliklere İspanya adına el koymayı kafasına takan Pizarro, 1524 yılında bunun için güneye doğru ilk seferine çıktı. Bunu daha sonra başka seferler takip etti. Sonunda "Biru"ya değil ancak İnka İmparatorluğu'nun kuzey bölgesine ulaştı. Burada dostça karşılandı, karşılıklı hediyeler verildi, tabii İnkaların verdiği hediyeler, büyük değer biçmedik-

Moray, Cusco yakınlarındaki en ünlü İnka kalıntılarının biri.

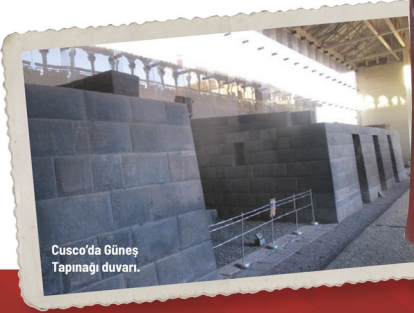
leri altındandı. Pizarro, bu hediyeler ve tercüman olarak yetiştirmek üzere yanına aldığı iki yerliyle birlikte önce sefere başladığı Panama'ya, oradan da İspanya'ya gitti.

Cortez'in Meksika'daki başarılarından memnun olan İspanya Kralı Karl, Pizarro'nun da güneyde benzer sonuçlar alabileceğine ikna oldu ve 1529'da onu "Yeni Kastiya"nın (şimdiki Güney Amerika'nın o zaman bilinen bölümü) Genel Komutanı ilan edip, kapsamlı yeni bir sefere izin verdi. Pizarro, 1531 yılında 200 kişilik ekibiyle Pasifik Okyanusu kıyılarında yeni bir sefere başladı. Bugünkü Ekvador'un kuzeyinden karaya çıkıp, tropik ormanlarda ilerleyerek, And Dağları eteklerinden güneye doğru seferini sürdürdü. Bu sırada İnka Krallığı büyük bir iç savaş süreci içindeydi. Pizarro, bu durumdan yararlandı. Önce başkent Cusco'ya egemen olan İmparator Atahualpa'yı esir aldı. İspanyollar, ilk kez karşılaştıkları ateşli

silahlara, atlı ve zırhlı savaşçılara karşı yetersiz kalan on binlerce İnka savaşçısını katlettiler.

Serbest bırakılması için tonlarca altın ve gümüş teslim etmeyi kabul eden Atahualpa, tüm sözlerini yerine getirmiş olmasına rağmen Pizarro ve adamları tarafından uydurma suçlarla yargılanıp, yakılarak öldürülmeye mahkûm edildi. Atahualpa, Hristiyanlığı kabul etmesi halinde yakılmayıp boğularak öldürüleceğini öğrenince, vaftiz edilmeyi kabul etti ve Cusco'nun meydanında idam edildi.

Yaşanan iç savaştan ve İnkaların egemenliğine karşı olan yerlilerden de yararlanan İspanyolların istilası büyük hızla sürdü. Bu süreçte Karayip Adaları'ndan Orta Amerika'ya, oradan da güneye yayılan salgın hastalıklar buralardaki halkları kırıp geçirmeye başladı. İspanyolların beraberlerinde getirdikleri bu hastalıklara karşı direnci olmayan milyonlarca yerli kısa zamanda öldü. Böylece bugünkü Kolombiya'dan Arjantin ve Şili'ye, diğer yandan da Ekvador, Peru ve Bolivya'ya kadar uzanan İnka Krallığı'nın sömürgeleştirilme ve Hristiyanlaştırılma süreci kolaylıkla başarıldı. Tonlarca altın, gümüş heykel, süs eşyası eritilerek İspanya'ya taşındı. İspanyolların burada kurduğu "Peru Valiliği" zirvesine ulaştığında bugünkü Panama'dan, kıtanın en güney noktasına kadar ulaşmıştı. Peru, uzun yıllar sonra, 1821'de bağımsızlığını kazandığında artık yoksul bir ülkeydi. →

Cusco'da Güneş Tapınağı duvarı.

İnka Müzesi Cusco nöbetçisi.

INKA TRAIL TO MACHUPICCHU

İnka Yolculuğu: Machu Picchu

And Dağları üzerinde, Urubamba Vadisi'nde, Cusco'dan tropik ormanlara giden rotanın üzerinde 15. yüzyılda kurulan İnka antik şehri Machu Picchu, 2430 metre yükseklikte bulunuyor. Kent, İspanyol istilacılar tarafından fark edilmediği ve burada yaşayanlar muhtemelen bir salgın sonucu kenti terk etmiş olduğu için uzun yıllar boyunca unutuldu. Bu nedenle de fazla zarar görmeden günümüze kadar kaldı. 1911'de Yale Üniversitesi'nden Hiram Bingham tarafından yeniden tesadüfen keşfedildi. Kimi kaynaklarda Amerikalı araştırmacının kenti bu tarihten daha önce bulduğu, önce kentteki altın ve değerli eserleri Amerika'ya kaçırdıktan sonra keşfini ilan ettiği ileri sürülüyor. Bu soygun iddiası kanıtlanmadı ancak Bingham'ın buradan üniversitesine götürdüğü eserlerin Peru'ya, ait olduğu yere dönmeleri için neredeyse 100 yıl geçti (2008). Bu eserlerden bir bölümü günümüzde Cusco'daki Machu Picchu Müzesi'nde sergileniyor. Machu Picchu'ya gidebilmek için iki yol var. Biri kolay, Cusco'dan en yakındaki Aguas Calientes köyüne kara ve demiryoluyla, oradan da otobüslerle tarihi kente gidilebilir. Toplam 75 kilometrelik bu yol 3,5 saat sürüyor. Tabii ki çoğunluk bu yolu tercih ediyor. Diğeri ise biraz zor ama zevkli bir yolculuk... "İnka Trail" olarak isimlendirilen 45 kilometrelik bu yolculuk, Cusco'yu And Dağları üzerinden Amazon bölgesine bağlayan zorlu, inişli çıkışlı güzergâh üzerinde yer alıyor.

İnka Uygarlığı döneminde yoğun olarak ulaşım için kullanılan bu yol, günümüzde bir trekking rotası olarak turizmin hizmetinde. Uzun yıllar unutulduktan sonra 1942 yılında yeniden keşfedilen bu güzergâh, zaman içinde Güney Amerika'da en sık kullanılan trekking rotası oldu. İnkalar tarafından bazı bölümleri taşlarla, merdivenlerle döşenmiş olan bu yolun orijinal halinin korunması amacıyla Peru makamları bir süredir, buradaki günlük yürüyüşçü sayısına sınır getirmiş. 200'ü turist, 300'ü de rehber ve taşıyıcılar olmak üzere günde en fazla 500 kişinin yürüyüş bölgesine girmesine izin veriliyor. Giriş ve çıkışlarda pasaport kontrolleri var. Genellikle üç ya da dört günde tamamlanan yürüyüş, bu konuda uzmanlaşmış yerli acenteler tarafından sağlanan rehberler ve diğer görevlilerin desteğiyle gerçekleştirilebiliyor. İnkaların kutsal nehri Urubamba vadisinin girişinde başlayan rota, 4215, 3998 ve 3700 metre yükseklikteki geçitlerinden sonra hedefteki Machu Picchu'ya yaklaşıldıkça alçalıyor. Güzergâh üzerinde çok sayıda İnka yapısı var ve bunlara sadece bu yolla ulaşmak mümkün. Onlar da Machu Picchu gibi dağlar arasında kaldıkları ve ulaşım zor olduğu için İspanyol istilacıların doğrudan yıkımına uğramamışlar. İspanyollar buralara bizzat çıkmamışlar ancak yine de buralardaki saray, tapınak ve mezarlardaki altın ve gümüşleri yağmalamayı başarmışlar. Yöntem çok basit. Ele geçirdikleri yerlerdeki çocukları rehlin alınıp ve çocuklarını kurtarmak isteyen İnkaları ulaşamadıkları yerleri yağmalamaya zorlamışlar. Kuralara göre dört günlük yürüyüş sonunda vardığımız Machu Picchu'nun içini gezebilmek için verilen süre iki saat. İlk başta bu sürenin yetmeyeceği sanılıyor ancak yetkin bir rehber sayesinde bu mümkün. Biz de dört günde And Dağları'nda bize yol gösteren genç rehberimiz Frank Iturriaga sayesinde bunu başarıyoruz.

İnka ve And Kültürü

İnka Krallığı ortadan kaldındı ancak onların kurduğu uygarlığın izlerini, tüm doğal ve insani yıkımlara direnerek ayakta kalmayı başarmış eserlerde, kültürde, folklor'da hâlâ görüyoruz. İnka Krallığı'nın başkenti Cusco'da katıldığımız şenlikler, büyük çoğunluğu artık Katolik olan halk arasında, Hristiyanlık öncesi kültürlerin de canlı bir biçimde yaşandığını gösteriyordu. Tabii günümüz Peru'sundaki tüm geleneksel yaşamı "İnka Kültürü"nin devamı olarak tanımlamak doğru değil. Karşılaştığımız ve konuşma şansı bulduğumuz yerliler, bu geleneksel kültür için "And Kültürü" kavramını daha uygun buluyor.

İnkalar, çevrelerindeki halkları hâkimiyetleri altına alarak, önce bir krallık, 14'üncü yüzyıldan itibaren de bir imparatorluk haline geldiler. En genişlemiş olduğu dönemde bugünkü Kolombiya, Şili, Ekvador, Peru ve Bolivya'nın büyük bir bölümünü içine alan İnka İmparatorluğu, toprakları üzerinde farklı diller konuşan 700'den fazla halkı bir araya getirmiş olan bir konfederasyondur. Zamanla bölgedeki dillerden "Quechua" (Keçuva) bütün imparatorluğun ortak dili olarak kullanılmaya başlandı ve yayıldı. Keçuva dili bugün de Peru'da yaşıyor. İspanyolcadan sonra en çok konuşulan dil ve halkın yüzde 40'nun ana dili. Başlangıçta eski İnka geleneklerine, dinlerine ve dillerine düşmanca davranıp, yasaklayan İspanyollar, daha sonra Hristiyanlığı halk arasında yaymak için Keçuva dilinden yararlanmışlar. Cusco ve Lima'daki katedrallerin müzelerinde yüzyıllar önce Keçuva diline çevrilmiş İnciller sergileniyor.

İspanyolları dostça karşılamışları

Astronomi, matematik, tıp, tarım, mimari, hidroloji (su bilimi) başta olmak üzere çeşitli alanlarda oldukça ileri bir uygarlık yaratan İnkaların devleti 9. Kral Pachacutec döneminde imparatorluğa dönüştü. Savaşmak zorunda kalmadan imparatorluğunu genişletmek için siyaseti ve diplomasiyi etkin bir biçimde kullanan Pachacutec'in döneminde ülkenin sınırları Titicaca Gölü'ne kadar uzanıyordu. 1438-1471 yılları arasında hüküm süren Pachacutec, günümüzde sadece Peru'nun değil, tüm Güney Amerika'nın sembolü haline gelmiş olan, 2007 yılında da "Dünyanın Yeni Yedi Harikası"ndan biri olarak seçilen Machu Picchu kentinin de kurucusudur.

İspanyol elyazmalarında İnkaların düzenli bir orduya sahip olduğu belirtiliyor. Wikipedia'daki İnka maddesine göre 1534 tarihli bir yazıda şöyle deniyor: "...Hepsi de, Türkler kadar düzenli bir şekilde, sancaklarıyla, komutanlarıyla, mangalar, takımlar halinde geliyordu." Bu ordu sayesinde onlara karşı duran halklara boyun eğdirerek imparatorluğun sınırları bugünkü Kolombiya'ya kadar genişledi.

Ancak bu arada kıtayı sömürgeleştirmeye başla- ➔

Depreme dayanıklı mimari

İspanyollar Cusco'yu ve ele geçirdikleri diğer İnka şehirlerini yıkıp yağmaladıktan sonra, daha önceki saray, tapınak ya da diğer yapılarıdaki taşları kullanarak, kendi kentlerini kurmuşlar. Ancak Peru'nun bir deprem bölgesi olduğunu unutmamışlar ve her depremde bu kentler büyük ölçüde tahrip olmuş. Onların yaptığı yeni binalar yıkılırken, İnkalardan kalmış olan bazıları yüzlerce yıllık binalar, duvarlar, Machu Picchu örneğinde olduğu gibi kentler olduğu gibi kalmış. Neden? Çünkü İnkaların ve hatta İnka-öncesi dönem mimarları, mühendisleri, yapı ustaları binalarını depreme dayanıklı olarak inşa etmeyi biliyorlardı. Devasa taşları birbiri üstüne yığarken, duvarlarda pencereler açarken olası bir depremin neden olabileceği yıkımı önleyecek hesapları yaptıkları için onlardan kalan birçok yapı halen ayakta kalabiliş.

Bağımsızlık Kahramanı: Tupac Amaru

Sonraki dönemlerde İspanyol egemenliğine karşı çeşitli direnişler oldu ancak bunların hepsi kanlı bir biçimde bastırıldı. Bu direnişlerde öne çıkan liderlerin en bilineni Tupac Amaru. İnka tarihinde iki Tupac Amaru var. İlki, 1572'de İspanyollar tarafından idam edilene kadar büyük bir direnişin başında yer alan İnka hükümdarı. İkincisi

de 200 yıl sonra yine onun adını alarak imparatorluğu yeniden kurmak hedefiyle direnişe geçen II. Tupac Amaru (gerçek adı Jose Gabriel Condorcanqui). İlk Tupac Amaru'nun soyundan gelen bu ikinci lider, 1780 yılında And Dağları'nda büyük bir isyan başlattı. Cusco'yu kuşatan Tupac Amaru, bir ihanet sonucu yakalandı ve idama mahkûm edildi. Cusco'nun ana meydanı Plaza de Armas'ta; birinci Tupac Amaru'nun kafası kesilerek idam edildiği yerde, paramparça edilerek katledildi. Ölümünden sonra isyan bir süre daha devam etti ancak bastırıldı. Tupac Amaru adı da ondan sonraki dönemlerde ve günümüzde Latin Amerika'daki birçok bağımsızlık mücadelesine ve son yüzyılda da sosyalist gerilla hareketlerine ilham kaynağı oldu.

El Condor Pasa

Paul Simon ve Art Garfunkel, çok bilinen şarkılarından "El Condor Pasa"yı bestelerken Peru'nun Inka geçmişinden esinlenmişler. Buradaki Condor, İnkaların büyük bir kutsallık atfettiği bir tür akbaba. Peru'nun ulusal kültür mirasının önemli bir unsuru olan El Condor Pasa, aslında Perulu kompozit Daniel Alomía Robles'in, eski bir halk şarkısından geliştirdiği bir enstrümantal parça. Bir bölümü çeşitli şarkı sözleriyle zenginleştirilen değişik versiyonları olan eser, Avrupalı patronlara karşı direnen Perulu madencilerin direnişini ve özlemlerini konu alan bir tiyatro oyununa adını vermiş. Oyunun son perdesinin kapanış müziği de aynı adlı şarkı...

Sözlerinin Türkçesi de şöyle:
Ey Andlar'ın muhteşem Kondoru
beni evime götür, Andlar'a!
Ey Kondor,
ülkemi geri istiyorum ve İnkalı kardeşlerimle
yaşamak istiyorum,
bunun hasretini çekiyorum
Ey Kondor,
Cusco'da, Büyük Meydan'da bekle beni!
Machu Picchu ve Huaya Picchu'ya
gidebilmemiz için...

İnkaların kökeni de Asya'da olabilir!

Tarihçilerin "Bering Köprüsü Teorisi" olarak adlandırdığı teze bakılırsa İnkalar ya da sadece And Dağları halkları değil, tüm Amerika kıtasında yaşayan yerli halkların kökeni binlerce yıl önce Asya'dan göç eden kavimlere dayanıyor. Son yıllardaki arkeolojik, genetik ve dilbilimsel kanıtların da desteklediği bu teoriye göre, buzul çağlarında (yani M.Ö. 20.000 ile 15.000 yıl arasında) Amerika kıtasına ilk insanlar Asya'dan Bering Boğazı üzerinden geçerek ulaşmış ve Alaska'dan Güney Amerika'ya kadar dağılmışlar. Buradaki halkların daha farklı bir tarihi de olabilir; ancak bu teori Amerika kıtasına yönelik ilk büyük göç dalgası için yaygın olarak kabul edilen bir teoridir.

İspanyolların beraberinde getirdiği salgın hastalıklar, İnka Uygarlığı'nda felakete yol açmıştı.

Peru'nun başkenti Lima'da açılan Mustafa Kemal Atatürk anıtı.

muş olan İspanyolların beraberlerinde getirdikleri salgın hastalıklar etkisini gösteriş, İnka Uygarlığı'nda yayılmaya başlamıştı. İmparator Huayna Capac, oğullarından birini velihaht olarak belirlemeden ölünce, taht kavgası başladı. İki kardeş, Huascar ve Atahualpa, arasındaki mücadeleye iç savaşa dönüştü. İspanyol fatihi Pizarro bölgeye geldiğinde Atahualpa, kardeşini yenmiş, imparatorluk üzerinde kontrolü ele geçirmişti. Ama imparatorluk askeri olarak bu süreçte zayıf düşmüştü. Bu sırada gelen İspanyollar başlangıçta dostça karşıladılar. Onların deniz aşırı bir yerden "tanrı" ya da "tanrının elçisi" olabileceğini düşünüyorlardı. Öyle değillerdi ama bunu çok geç anladılar. İnka İmparatorluğu, 1532 yılında Pizarro ve adamlarınca sonlandırıldı. Sonraki dönemlerde İspanyol egemenliğine karşı çeşitli direnişler oldu ancak bunların hepsi kanlı bir biçimde bastırıldı.

İspanyollar başta başkent Cusco olmak üzere İnkalar tarafından kurulmuş tüm kentleri yerle bir edip, kendi şehirlerini kurdular. Pizarro, 1535 yılında Peru'nun şimdiki başkenti Lima'nın olduğu yerde "Ciudad de los Reyes" (Kutsal Krallar Şehri) adıyla yeni bir şehir inşa etti. 1542 yılında da Güney Amerika'da İspanyolların istila ettikleri tüm ülkeleri kapsayan "Peru Valiliği"ni kurdu ve Lima da başkent oldu. Lima, yüzyıllar boyunca Güney Amerika'daki İspanyol sömürgelerinin dini, ekonomik ve siyasi merkezi oldu.

Peru, İspanyol egemenliğinden Jose de San Martin ve Simon Bolivar'ın liderliğindeki bağımsızlık savaşı sonunda kurtuldu. Arjantinli ve Şilili bağımsızlık güçlerinin başındaki General Don Jose de San Martin, Lima'yı ele geçirip, 1821'de Peru'nun bağımsızlığını ilan etti. Günümüzde Peru, kendi iç dinamiğiyle gelişiminin engellenmesi ve dış dinamiğin dayatmasıyla geçen yaklaşık 300 yılın tahribatı yüzünden halen iç barışını sağlayamamış, istikrarsız bir ülke olarak varlığını sürdürüyor. ●

LEZZET

Satın almak için tıklayın!

www.lezzet.com.tr

lezzetdergisi

lezzet_dergisi

Lezzet_Dergisi

ATLAS | KEŞFETMEK İÇİN BAK

EYLÜL 2023

- **Türkiye'nin ormanları** bitki ve hayvan varlığı açısından çok zengin ama bu değerli habitatlar bir yandan da birçok tehdit altında. Atlas, Eylül sayısında ayrıntılı bir orman dosyasına yer veriyor.
- **Kapadokya, balonculukta dünyanın başlıca merkezlerinden biri haline geldi.** Atlas, bölgede balonculuğun öyküsünü anlatıyor.
- **AE2 denizaltısı, Çanakkale Savaşı'nda boğaziçi geçip Marmara Denizi'ne girmişti.** Batıya Haziran ayında yapılan dalış, ilk kez Atlas'ta.
- **Aktau, Hazar Denizi kıyısında bir önemli liman kenti.** Kazakistan'ın bu özel sahili eylül sayısında.
- **Belgrad Ormanı, İstanbul'un işgal yıllarında büyük zarar görmüştü.** Atlas, ormanın bu karanlık dönemini inceliyor.

www.atlasdergisi.com

CUMHURİYETİN İLK
YILLARINDAN GÜNÜMÜZE

BİZANS ÇALIŞMALARININ YÜZ YILI

Uluslararası Sevgi Gönül Bizans Araştırmaları Sempozyumu altıncı kez düzenlendi. Cumhuriyetin 100. yılına denk gelmesi nedeniyle bu yılki sempozyumun teması "Türkiye'de Bizans Çalışmalarının Yüz Yılı" olarak belirlendi. Sempozyum kapsamında "Türkiye'de Bizans Çalışmalarının Serüveni" başlıklı bir sergi de bulunuyor.

Röportaj: Cem Fakir
cemfakir@gmail.com

1900'lerin başında Kariye Camii.

Koç Üniversitesi Sevgi Gönül Bizans Araştırmaları Merkezi (GABAM) Direktörü Prof. Dr. Engin Akyürek ve sergi küratörü ve Boğaziçi Üniversitesi Bizans Çalışmaları Araştırma Merkezi Müdür Yardımcısı Doç. Dr. Koray Durak ile Bizans çalışmaları sempozyumu ve sergisini konuştuk.

Öncelikle, Sevgi Gönül Bizans Araştırmaları Sempozyumu hakkında bilgi verir misiniz?

Engin Akyürek: Uluslararası Sevgi Gönül Bizans Araştırmaları Sempozyumu'nun birincisi 2007'de yapıldı. Sevgi Gönül, Bizans kültürüne meraklıydı ve bir Bizans sempozyumu organize etmeye de çalışmıştı ama bu girişim günün koşullarında gelen tepkiler üzerine son anda iptal edilmişti. 2003 yılında Sevgi Gönül vefat etti. Daha sonra Türkiye'de daha makul bir ortam olunca Vehbi Koç Vakfı, rahmetli Sevgi Gönül Hanım adına "Sevgi Gönül Bizans Araştırmaları Sempozyumu"nu düzenlemeye başladı. 2007'de birincisi yapılan sempozyum, üç yılda bir tekrarlandı ve altıncısı 2023 yılına yani

cumhuriyetimizin kuruluşunun 100. yılına denk geldi. Bu sempozyum, Türkiye'de Bizans konusundaki bilimsel çalışmaların 100 yıllık gelişmesinin bir değerlendirmesi oldu. Sevgi Gönül Sempozyumu'nun internet sayfasında bütün geçmiş sempozyumların programları,

bildiri özetleri, sempozyum münasebetiyle yapılan yayımlar, sergiler ve sempozyum arşivi görülebilir. 2019 yılındaki beşinci sempozyumdan itibaren GABAM olarak sempozyumları biz düzenlemeye başladık. 16 yıldır kesintisiz olarak sürdürülen Uluslararası Sevgi Gönül Bizans Araştırmaları Sempozyumu, bilimsel kalitesi ve mükemmel organizasyonu ile Türkiye'deki Bizans çalışmalarına önemli katkı sağlamış, uluslararası planda da prestijli sempozyumlar arasında yerini almıştır.

Bizans mı, Doğu Roma mı?

Koray Durak: Bu kültürün ismi konusunda mazisi çok eskiye dayanmayan bir tartışma var. "Bizans mı, Doğu Roma mı, Geç Roma mı?" diye. Ne

isim verileceği konusundaki tartışmanın temelinde de Bizanslıların kendilerini nasıl tanımladıkları sorusu yatıyor. Bizanslılar, 1453'e kadar kendilerine Roma demeye

Sevgi Gönül Bizans Araştırmaları Sempozyumu, dünyadaki prestijli sempozyumlar arasında yer alıyor.

devam ediyorlar. Avrupalılar, 17. ve 18. yüzyıllarda Bizans ile ilgili çalışmalara başladıklarında, kafa karışıklığı olmasın diye araştırma subjelerini Bizans olarak tanımlamışlar; çünkü Roma derlerse “Hangi Roma?” sorusu beraberinde geliyor. Krallık Roma’sı var, cumhuriyet dönemi Roma’sı var, emperyal Roma var ve sonra başkentini İtalya’dan Byzantion’a taşınması ardından da eski çok tanrılı dinin bırakılıp Hristiyanlığa geçilmesiyle ortaya çıktığı iddia edilen Bizans var. Karmaşa olmasın diye 16. yüzyılda Almanya’da bir terim ortaya çıkıyor; o da imparatorluğun başkentinin en eski adı olan “Byzantion”. Bir kurgu ama artık oturmuş bir terim. Cumhuriyetin kuruluşundan 1970, 1980 ve 1990’lara kadar Doğu Roma mı, Bizans mı diye bir tartışma yok. Herkes Bizans terimini kullanıyor. Semavi Eyyice çalışma sahasına Bizantinoloji, çalışanlara da Bizantinolog diyor. Son on yıllarda Doğu Roma teriminin öne çıkarılmasının nedeni bence ideolojik. Türkiye’nin muhafazakâr kanadından entelektüeller “Osmanlı Rum’u yendi, Roma devletini yendi. Bizim aldığımız başkent Roma başkentidir” tarzı “böbürlenme” çabasıyla bunu yapıyorlar ve “Bunun doğrusu Doğu Roma’dır” diye iddia ediyorlar. Bu bir seçim, denebilir. Fakat “Bizans yanlıdır, Doğu Roma doğrudur” diye id-

diada bulunmak yanıltıcı; çünkü Bizanslılar kendilerine Doğu Romalı, ülkelerine Doğu Roma demiyorlardı. Yani Doğu Roma da kurgu bir terim.

Peki Roma ne zaman bitti, Bizans ne zaman başladı?

Koray Durak: Bu konuda da bir fikir farklılığı var. Batı’da ve Türkiye’de çoğu tarihçi, Bizans’ı Milattan Sonra 3. yüzyılda Roma’da yaşanan bir dizi askeri, siyasi ve ekonomik krizden sonra başlatıyor. Kimisi İstanbul’un başkent olarak kurulmasını bir milat olarak alıyor ki bu da 330 yılına denk geliyor. Kimisi I. Theodosius’un ölmeden önce imparatorluğu oğulları arasında idari açıdan bölmelerini başlangıç olarak alıyor ve doğuda olana “Bizans” diyor. Kimisi ders kitaplarında bildiğiniz üzere 476 yılında Batı Roma kısmının Avrupalı “barbarlar” tarafından fethedilmesinden başlatıyor. Belki de Bizans’a dönüşümü, yavaş yavaş Latince’nin bırakılıp Yunancanın devletin ve halkın dili olduğu, Latin Batı’nın elden gittiği, yaşam şeklinin, bugün Ortaçağ dediğimiz dünyaya benzediği dönemden yani 7. ve 8. yüzyıldan almak en mantıklısı. Bu arada bazı sanat tarihçileri Bizans’ın doğuşunu yani bir anlamda Ortaçağ’a geçişi 840’lara tarihlendiriyor. ➔

Mustafa Kemal Atatürk'ün 10 Şubat 1936'da
İstanbul Arkeoloji Müzeleri'ni ziyareti.

Engin Akyürek: Bugün bütün dünyada bu uygarlığa Bizans deniyor. Bizans araştırmaları merkezleri var. Ortak takvim kullanmak gibi bir şey bu. Dünya bu uygarlığı Bizans olarak adlandırıyorsa, biz de bilimsel olarak bir karışıklığa meydan vermemek için Bizans diyeceğiz. Bizans ismine reaksiyon da aslında yakın dönemin bir konusu. Başlangıç tarihine gelince, Roma

ve Bizans arasındaki süreç, kesintisiz ve büyük ölçüde barışçı bir süreç yani birileri gelip bir uygarlığı yıkıp, yeni bir uygarlık kurmuyor. Roma uygarlığı, batıda yıkılıyor, doğuda varlığını sürdürüyor. Kültürel bir dönüşüm aslında bu. Ne zaman bu dönüşüm büyük ölçüde tamamlanıyor? Hristiyanlaştıkça. Antik Roma ile Bizans arasındaki temel fark, Pagan bir toplumun Hristiyan bir topluma dönüşme süreci aslında. Bizans'ı başlatmak için farklı referans noktaları olabilir. Ben Byzantion kentinin Konstantinopolis adıyla Roma İmparatorluğu'nun yeni başkenti olarak kabul edilmesini referans olarak alıyorum. 330 yılı bu ayrışmanın başlangıcı. Ancak Bizans'ın farklı bir kültür olarak tarih sahnesinde yer alması birkaç yüzyıllık bir dönüşüm süreci.

“Dünya bu uygarlığı Bizans olarak adlandırıyorsa, biz de bilimsel karışıklığa meydan vermemek için Bizans demeliyiz.”

Patrik Konstantios (1777-1879)

Bizans çalışmaları ne zaman başlıyor peki?

Koray Durak: İlkın Avrupa'da monarşiler çağında yani 16. ve 18. yüzyıllar arasında üniversiteler kuruldandan önce başlıyor. Ancak modern Bizans çalışmalannın başlaması, üniversitelerin kurulduğu 19. yüzyıldır. Osmanlı da ilginç bir şekilde çok yakın takip ediyor. 19. yüzyılda bu topraklarda en erken başlayanlar Rumlar ve Osmanlı'yı ziyaret eden Batılılar. Batılılar ne amaçla geliyorlar? Yavaş yavaş Antik Çağ, Helenistik Çağ, Roma ve devamındaki antik kalıntıları gezmeye geliyorlar. Gertrude Bell ve William Ramsay gibi daha erken gezginler Roma ve Hristiyanlığı ararken Bizans'ı da buluyorlar. Rumlar, daha 19. yüzyıldan itibaren Bizans mirasına ilgi duyuyorlar; çünkü bir kimlik arayışındalar. Yunanistan devleti kurulmuş ama onların ilgi alanı, ideolojik ve kültürel temeli Antik Yunan. Bizans onlar için çok milletli ve dilli, çok dini, milliyetçilik dışı bir varlık. Ancak İstanbul'da oturan bazı Rumlar, özellikle Patrikhane Bizans'a bir ilgi duyuyor. Patrik Konstantios, 1820 yılında "Eski ve Yeni İstanbul" diye Türkçeye çevirdiğimiz Bizans başkentinin eski ve Osmanlı dönemindeki yeni haline dair bir kitap yazıyor. 1820'lerden bugüne yani demek ki 200 yıl önce başlamış Bizans çalışmaları. Bir de bir kurumdan söz etmek gerekir. İstanbullu Rumların 1861'de kurduğu Syillogos'un (Dersaadet Rum Cemiyeti-i Edebiyesi) çok ciddi çalışmaları var. Yunan tarihi, edebiyatı, mimarisı hakkında çalışmalar yapıyorlar ve etkinlikleri kapatıldıkları 1920'li yıllara kadar devam ediyor. Syillogos, odak noktası tam olarak Bizans olmasa da çok sayıda Bi-

zans çalışması içeren bir merkez. Bence dünyada Bizans araştırmaları yapan ilk merkezlerden biri. Osmanlı'da Türk-Müslüman aydınlarının Bizans'a ilgisi biraz daha geç başlıyor, 20. yüzyılın başı gibi. Bu devir, hem ilk işleyen üniversite olan Darülfünun'un kurulmasına hem de bilimsel bir alan olarak tarihe ilginin doğduğu döneme denk geliyor. Darülfünun çerçevesinde İlkçağ, Ortaçağ, Osmanlı tarihi dersleri verilirken, Bizans'la ilgili Fransızca kitaplar Türkçeye çevriliyor. Osmanlı aydınları, ilk defa Osmanlı tarihini, Orta Asya Türk tarihi ve Bizans tarihi ile beraber okumaya başlıyorlar. Mesela Ahmed Midhat'ın 1885 tarihli "*Mufasssal Tarih-i Karun-ı Cedide*"si var. Necip Asım ile Mehmed Arif'in yazdıkları *Osmanlı Tarihi*, bu yaklaşıma iyi birer örnek. Bu kitaplarda Bizans'a biraz önyargıyla yaklaşıyor. Bu önyargıdan dolayı kimseyi suçlayamayız. 19. yüzyıl Avrupa'sında da zaten Bizans'a önyargılarla yaklaşıyorlar. Çokmuş bir imparatorluk düzeni, "oryantal" ve aşın dindar bir toplum, tek adamcı bir rejim. Aydınlanmacı bakış açısına sahip bir Avrupa'dan bahsediyoruz. Osmanlı aydınları, Batı'nın kaynaklarını çevirdikleri için onların önyargılarını alıyorlar. Fakat Ahmed Refik (Altınay) gibi İstanbul sevgisi olan insanlar birazcık Bizans'a karşı olumlu yaklaşıyorlar.

Cumhuriyetin ilk yıllarında nasıl bir Bizans anlatısı var?

Engin Akyürek: Cumhuriyeti kuran kadro, daha çok Anadolu'daki daha erken uygarlıklarla ilgileniyor. Hititler, Sümerler gibi. Hatta bu isimleri kurumlara →

Bukoleon Sarayı'nda Ernest Mamboury (İstanbul Alman Arkeoloji Enstitüsü).

Saracane Aziz Polyeykutos Kilisesi Kazıları, 1960'lar (Oxford Üniversitesi Arkeoloji Okulu ve Harrison Archive izniyle).

İstanbul Teknik
Üniversitesi eğitim
kadrosu, 1950'ler
(ortada Paolo
Verzone, sağdan
ikinci Doğan Kuban).

“Cumhuriyetin ilk yıllarında
arkeolojiye yatırım olmasına
rağmen içlerinde Bizans çalışan
kimse bulunmuyor.”

Rhégion'da surların meydana
çıkartılması (Ogan 1939, levha 111).

verip Türklerin kökenini orada aramak, Türk kimliğini Anadolu'da kökleştirmek gibi bir politikalara var.

Koray Durak: Milli ekonomi, milli kültür ve yanında milli tarih de geliyor. Bu milli tarihin içinde Bizans'a düşen paya bakmak lazım. İki eğilim var. Bir tanesi Türkçülük. "Biz millet olarak Türk'üz." Bunu Orta Asya'ya, Oğuzlara, Selçuklulara bağlamak eğilimi var. Orta Asya ve Türkçülüğü öne çıkarırsanız Bizans orada Anadolu'yu Türklere kaybeden, başkentini Türklere veren, daha çok inişte olan bir kültür. Bir de Engin Bey'in dediği gibi Anadolucu yaklaşım var. "Bu topraklar bizimdir" yaklaşımı. Onda da Bronz Çağı ve Demir Çağı uygarlıkları öne çıkarılıyor. Türkiye Cumhuriyeti elitinin, Klasik Roma, Yunan ve Geç Antik Çağı'nı kazılarda ve yayınlarda çok sahiplendiğini görmüyoruz. Ancak 1940'larda aşırı Türkçülük törpülediğinde, yani CHP'nin geç dönemleri ve Hasan Ali Yücel döneminde bir hümanizma var. Helen kültürü, Roma kültürü eserleri çevriliyor. O sırada Bizans'a biraz yer açılıyor. Hatta biliyorsunuzdur, 1940'lar ve 1950'lerde yayın ve edebiyat dünyasında öne çıkan Mavi Anadoluculuk diye bir akım var, Halikarnas Balıkcısı ile başlayıp Azra Erhat gibi isimlerle devam eden. Mavi Anadoluculuk, Bizans'ı değil, daha çok Antik Yunan ve Helenistik dönemlerini sahipleniyor. "İyonya Anadolu'ya aittir. Antik Yunan kültürünün temeli aslında Güney Balkanlar'da değil, Batı Anadolu'dadır" gibi yaklaşımları var. Kısacası erken cumhuriyet döneminde Bizans kültürüne ne bir düşmanlık var ne de sahipleniş...

Engin Akyürek: Cumhuriyetin ilk 10 yıllarında kurucu kadronun arkeolojiye ilgisi hayli fazla. İlk kuruluş da o dönemde oluyor ama bu, Bizans ile ilgili değil. Mesela yurtdışına eğitime gönderilen arkeologlar; Ekrem Akurgal, Remzi Oğuz Anık, Sedat Alp, Arif Müfid Mansel, Tahsin Özgüç, Halet Çambel, Bahadır Alkım, Jale İnan bunların hepsi arkeolog ama hiçbiri Bizansçı değil. Cumhuriyetin ilk yıllarında Bizans'a karşı olumsuz ya da olumsuz bir yaklaşım yok. Arkeolojiye büyük yatırım olmasına rağmen Bizans çalışan kimse bulunmuyor.

Koray Durak: Tarihçiler arasında da yok. Bugün bazıların ilk Bizantinologlarımız dediği Akdes Nimet Kurat ve Şerif Baştaşt aslında Türkolog. Çünkü Ortaçağ Türk tarihini anlamak için okunacak çağdaş kaynakları Bizanslılar ve Ermeniler yazmış. Modern Türk tarihçileri de Türk tarihini anlamak için Bizans kaynaklarını kullanıyor, yani Bizans'ı araçsallaştırıyor. Bu bir yandan iyi bir şey; çünkü Bizans'a ilgi oluyor, Yunanca öğrenmeye çalışıyorlar. Ancak kötü yanı kimse "Bizans'ta dini hayat", "Bizans ekonomisi ve tarım" gibi konuları çalışmıyor. Çünkü Bizans'ı Bizans için çalışmak adına yeterli insan ve ilgi yok. Türkiye'deki Bizans tarihçilerinin büyük kısmı Türk-Bizans, Bizans-Selçuklu, Bizans-Osmanlı, Bizans-İslam çalışan insanlar. Sadece son →

1955 yılında İstanbul'da düzenlenen Bizans Tetkikleri Kongresi'yle ilgili Cumhuriyet gazetesinde çıkan haber.

Ayasofya kazısında çalışan işçiler.

**Semavi Eyice,
1950'lerde İstanbul
Üniversitesi'nde
Bizans dersleri
veren tek kişiydi.**

**Semavi Eyice,
1980'li yıllarda
profesörken.**

10 yıldır öğrencilerimiz Bizans'ı Bizans için çalışmaya başladılar.

Bu için bilimsel zemine oturması Batılı hocalar sayesinde mi oluyor?

Engin Akyürek: Türkiye'deki üniversitelerde ilk Bizans çalışmaları yabancı bilim insanları tarafından yapılıyor. Aynen ilk kazıların olduğu gibi. David Talbot-Rice hipodrom kazısını yapıyor. Alexander van Millingen, Robert Kolej'e geliyor. İstanbul Üniversitesi'ne bazı hocalar geliyor. Bizans sanat tarihçisi olarak gelen ilk hoca Profesör Philipp Schweinfurth. Ondan önce arkeoloji bölümünün hocaları arada Bizans ile ilgili dersler de veriyorlar. Schweinfurth çok kısa süre kalıyor. Ondan sonra da ilk Türk Bizans sanat tarihçisi Semavi Eyice geliyor. Daha önceden sistemli bir Bizans dersi yok. Semavi Eyice henüz asistanken, Schweinfurth'un ve İstanbul Üniversitesi'ndeki diğer yabancı hocaların verdiği Bizans derslerini amfide Türkçeye çeviriyor. O dönemde Semavi Eyice tek kişi Bizans çalışmalarını açsın. Türkiye'de 1980'li yıllara kadar ikinci bir kişi yok.

1955 nasıl bir mihenk taşı?

Engin Akyürek: 1955'te o zamanki adıyla "Milletlerarası Bizans Tetkikleri Kongresi" İstanbul'a veriliyor. İstanbul'da azınlıklara karşı yapılan 6-7 Eylül olaylarından çok kısa süre sonra, 15 Eylül'de bu kongre yapılabiliyor. Bu çok enteresandır. Türkiye'de sanat tarihçisi olarak tek Bizansçı var. Buna rağmen bütün ulusların organize etmek için birbiriyle yarıştığı bu büyük kongre İstanbul'a veriliyor. O günün koşullarında başarılı bir biçimde yapılıyor. Organizasyonun yükünü İstanbul

Üniversitesi çekiyor. Semavi Bey, gelenler için küçük bir rehber kitap çıkarıyor. Bu kongrede önemli olan konu, Başvekil Adnan Menderes'in ve Cumhurbaşkanı Celal Bayar'ın desteğinin olması. Bildirilerin yayımlandığı kitapta onların isimleri destek veren, kongreyi himaye eden kişiler olarak yer alıyor. Bu, çok önemli bir dönüm noktası. O tarihten sonra bu kongre Türkiye'ye bir daha 2019 yılında alınıyor. Melek Delilbaşı ve Nevra

Necipoğlu'nun büyük müdahaleleri sonucunda bu kongre İstanbul'a alınabiliyor. Vehbi Koç Vakfı'nın sponsorluğunda büyük hazırlıklar yapıldı, bir komite oluşturuldu ama en sonunda bunu yapamadık. 1955'te devlet erkani en tepeden bakanlığa kadar destek olurlar, 2019'da ne Kültür Bakanlığı ne Türk Tarih Kurumu ne de Cumhurbaşkanlığı destek verdi. Logolarının kullanılmasına bile izin vermediler. Milletlerarası Komite devlet güvencesini şart koşuyordu ama bir türlü destek almadı ve sonuçta 1000-1500 kişinin katıldığı, beş yılda bir tekrarlanan ve bu alanda dünyadaki en önemli bilimsel toplantı olan kongre Venedik'e gitti. Bakın 1955'ten 2019'a neler değişti. Türkiye'de üniversitelerde Bizans çalışmalarına kısaca şunu da eklemek isterim. Dediğim gibi, Semavi Eyice o dönemde İstanbul Üniversitesi'nde Bizans derslerini veren tek kişi. Ancak İstanbul Teknik Üniversitesi'ne 1952'de Paolo Verzone davet edilir. Sonrasında Doğan Kuban, Bizans dersleri vermeye başlar. 1966'da Doğan Kuban'ın Cecil L. Striker ile birlikte yaptığı Kalenderhane kazısı var. İTÜ ve bu kazı neden önemli? Mimarların da Bizans'a ilgi duymasının vesilesi oluyor. Çünkü Bizans döneminden İstanbul'da halen ayakta duran çok sayıda yapı var. 80'li yıllarda Hacettepe'de Bizans sanatı dersleri veren Yıldız Ötügen ve Ebru Parman ile Bizans çalışmaları İstanbul dışına çıkıyor. Ebru Parman daha sonra Anadolu Üniversitesi'ne gidiyor. Bugün Türkiye'de Anadolu üniversitelerinde Bizans sanatı profesörü ve doçenti olanların büyük bölümü Yıldız Ötügen'in ve Ebru Parman'ın öğrencisidir.

1955-1990 yılları arasında kuluçka dönemi diyorsunuz?

Koray Durak: Evet, yaklaşık 40 yıllık bu dönem İstanbul ve Ankara'yla kısıtlı. Semavi Eyice'nin Bizans çalışmalarının büyük kentlerin dışına taşmasına dolaylı bir katkısı bulunuyor. İki haftada bir Hacettepe Üniversitesi'nde yarı zamanlı ders veriyor. Ebru Parman'ın tez hocası. O dönemde Yıldız Ötügen de Almanya'da doktora yapıp dönüyor. Bu iki Bizantinolog sanat tarihçisi Hacettepe'de merkez işlevi gören bir sanat tarihi bölümü kuruyorlar. Onların öğrencileri vastasıyla Bizans sanatı Anadolu'ya yayılıyor. Ancak 1955 ile 1980'ler arası ne ciddi bir sergi ne ciddi bir konferans var. Sadece üniversitelerle sınırlı kalmış. Osmanlı'daki kozmopolit yapı, Rumların katkıları, erken cumhuriyet dönemin-

"Türkiye'de Bizans Çalışmaları Serüveni" sergisi çok sayıda orijinal malzemeyi araya getiriyor.

Koç Üniversitesi Sevgi Gönül Bizans Araştırmaları Merkezi hakkında:

Türkiye'de Geç Antik Çağ ve Bizans Dönemi sanatı, tarihi ve arkeolojisi konularında bilimsel araştırma ve etkinliklerde bulunmak, bu alandaki çalışmaları desteklemek ve ilgili bilim disiplinlerine katkıda bulunmak amacıyla 2015 yılında Koç Üniversitesi bünyesinde kurulmuştur. Türkiye'de Bizans araştırmaları konusunda kurulan ilk merkezdir. Daha fazla bilgi için <https://gabam.ku.edu.tr/> adresi ziyaret edilebilir.

"Türkiye'de Bizans Çalışmalarının Serüveni" sergisi, 31 Mart 2024'e kadar Koç Üniversitesi Anadolu Medeniyetleri Araştırma Merkezi'nde ANAMED'e ziyarete açık olacak.

de devam ederken, 1950 ile 1990 arası bir fakirleşme yaşanıyor. Niye fakirleşme diyorum? Çünkü Bizans çalışmaları sadece üniversitelerle ve ana dili Türkçe olan araştırmacılarla kısıtlı. Zaten 1960'larda Kıbrıs meselesi yüzünden Rumların büyük kısmı Türkiye'den göç ediyor veya etmeye zorlanıyor. İstanbul Alman Arkeoloji Enstitüsü'nden 1970'lerde aktif Wolfgang Müller-Wiener gibi bir iki uzman dışında yabancı araştırmacıların sayısı da azalmış. Bu arada üniversitelerin tarih bölümleri çok fazla hoca üretmemiş. Hep birer hoca var. Örneğin Ankara'da Şerif Başta, Melek Delilbaşı'nın danışmanlığını yapmış. Melek Delilbaşı'nın öğrencileri nihayet 1990'lardan sonra hoca olmuş. İstanbul Üniversitesi'nde Semavi Eyice öğrenci üretmemiş veya ürettiyse de İstanbul Üniversitesi'ne

almamış. Asıl patlama 1980'ler, 90'lardan sonra oluyor. Özellikle 1990'lar ve 2000'ler hem vakıf ya da devlet üniversitelerinin sayısının arttığı ve devlet dışı aktörlerin Bizans çalışmalarına sergi ve konferanslar üzerinden katkıda bulunduğu bir dönem. Aynı zamanda Türkiye'de kimliklerin sorgulandığı, tarihin tüm alanlarına merakın olduğu bir dönem. 1990'lardan sonra Türkiye'den yurtdışına (özellikle ABD ve İngiltere'ye) giden öğrencilerin bir kısmı bulundukları yerlerde kalarak, bir kısmı da Türkiye'ye dönerek Bizans çalışmalarına katkı yapmaya başladılar. Burada Boğaziçi Üniversitesi'nden geç Bizans dönemi tarihi uzmanı Nevra Necipoğlu'nun adını anmak istiyorum. Türkiye'de Bizantinoloji'nin kurumsallaşması, 1990'larda ilk konferansların düzenlenmesi ve milli konitenin kurulması konularında oynadığı rol çok büyük.

100. yılda düzenlediğiniz sempozyumun ve serginin nasıl bir önemi var?
Koray Durak: Bir kere sergiyi düzenlerken ortaya çok sayıda orijinal malzeme çıktı. Onlara kurum ve kişinin arşivine girdik, çok sayıda yazışma, fotoğraf, not ve resmi belge bulduk. Zaten sergide amacımız, Bizans çalışanların mutfakını gözler önüne sermekti. İkincisi sergimizde, cumhuriyet döneminde Rum cemaatinin Bizans çalışmalarına katkısı öne çıkarmak istedik. Üçüncüsü, Türkiye'de Bizans çalışmalarının 100 yılı aşan tarihini, Türkiye'nin siyasi ve kültürel değişimleri bağlamında değerlendirmeyi amaçladık. Sergi 31 Mart 2024'te bittiğinde geriye serginin kitabı kalacak. *"Türkiye'de Bizans Çalışmalarının Serüveni"* başlığını verdiğim kitap, Koç Üniversitesi Yayınları'ndan çıktı. ●

OSMANLI SULARINDA FIRTINALAR VE DENİZ FENERLERİ

RÜZGÂR ISIRIR, DALGA PARÇALAR!

Deniz feneri ile fırtına birbirlerinin adeta olmazsa olmazı, turnusolü ve tamamlayıcısıydı. Binlerce yıllık deniz ticaretinin merkezi olan Akdeniz kıyıları ve Anadolu sahillerine seyahat eden gemiler de fener ışıklarıyla sert rüzgârlardan korunuyor, yönünü tayin ediyordu.

Kansu Şarman
kansusarman@gmail.com

"Patlayan hava bir korsan güruhu gibi hareket ediyordu. Bir suikasta, deniz kazası kadar benzeyen başka bir şey daha yoktur. Bulutların, yıldırımların, gök gürültülerinin, yağmurun, esintilerin, dalgaların, kayalıkların oluşturduğu bu bütünlük dehşet vericidir. Terk edilmiş güvertede dururken, denizin ruhlarının öfkeli tepinmelerine benzer bir şeyler geliyordu insanın aklına. Kudurganlığın işaretleri her yandıydı. Bazı demir aksamın garip bir şekilde eğilip bükülmüş olması rüzgârın çılgınca bir taşkınlığını belli ediyordu. Sintine, bir delinin, içinde her şeyin kırık dökük olduğu kulübesi gibiydi. Bir avı parçalamakta denizden daha vahşi bir hayvan bulunamazdı. Suyun pençeleri vardır. Rüzgâr ısıtır; dalga parçalar. Deniz kazası hem bir söküp alma hem de bir ezip geçmedir. Okyanusun darbesi aslanın pençesine benzer."

Ünlü Fransız yazar Victor Hugo'nun *Manş Denizi*'ndeki Guernsey Adası'nda kaleme aldığı 1866 tarihli *Deniz İşçileri* adlı romanından kısa bir pasaj bu. Fırtına ve deniz bir araya geldiğinde acımasızlığın sınırının nasıl yok olduğunu anlatıyor yazar. 19. yüzyıl ortalarına kadar Akdeniz gibi büyük denizlerde ve okyanuslarda gemilerle ulaşım büyük riskler göze alınarak yapılıyordu. Özellikle sert rüzgârlar, fırtınalar ve kasırgalar gemiler için dehşet verici sonları saklıyordu içlerinde. Bu dönemde gemilerin fırtınalarda, bilmedikleri kıyılara sürüklenerek parçalanmalarının, yok olmalarının önüne geçebilecek tek

şey yakınlarındaki bir deniz fenerinin rehber ışığından faydalanarak güvenli bir limana yahut suları sakin bir sahile sığınmaktır. Denizde yön bulmak, kıyılardaki sığınak ve kayalıklardan korunmak, coğrafi olarak yer tespiti yapmak için kurulan ışık ve işaret kuleleri fenerler çok eski çağlardan itibaren deniz ticaretinde seyir emniyetinin vazgeçilmez unsuru oldular. Üzerlerindeki mercək sistemi ile yaydıkları ışığı yoğunlaştırıp yönlendirirken, ışık mesafesi, çakış zamanlaması gibi özellikleriyle denizciler tarafından kurtarıcı olarak görülüyorlardı. Deniz ulaşımındaki bu hayatı önemlerinin yanı sıra mimari tasarımları ile mitoloji, felsefe ve edebiyatta üzerlerine yüklenen anlam nedeniyle de dikkat çekicilerdir. ➔

Osmanlı döneminde
Rumeli Karaburun Deniz
Feneri ve fenerciler.
SALT Arşivi.

Yeşilköy'de bir fırtına
günüü gösteren
20. yüzyıl başında
yayınlanmış bir
kartpostal.

Deniz feneri ile fırtına birbirlerinin adeta olmazsa olmazı, turnusolu ve tamamlayıcıydı. Elbette fenercilerin ya da namı diğer fırtına bekçilerinin bu uzun, yeknesak ve sabırlı hizmetlerinin etkisi büyüktü. Tabii edebiyat eserlerinin çarpıcı sahnelerindeki gibi sadece okyanuslardaki fırtınalara meydan okumuyordu deniz fenerleri. Kuzey denizleri, Karadeniz, Baltık, Akdeniz, Kızıldeniz ve Manş gibi eski dünyanın yanı başındaki denizlerin kıyıları da fırtınalardan ve kasırgalardan deniz fenerleriyle korundu yüzyıllarca.

Binlerce yıllık deniz ticaretinin merkezi olan Akdeniz kıyıları ve elbette Anadolu sahillerine seyahat eden gemiler de fener ışıklarıyla sert rüzgârlardan korunuyor, yönünü tayin ediyordu. Hatta deniz fenerlerinin dünyada bilinen ilk örneğinin milattan önce 11. yüzyılda Çanakkale yakınlarındaki Sigeion'da (Kumkale) yapılmış olması Küçük Asya sahillerinin ticaretle olan bağının ne kadar eskiye dayandığının bir göstergesi olarak

Fırtınalar deniz ticaretinin önündeki en büyük engeldi.

kabul edilir. Fırtınalar bu kadim denizlerde binlerce yıldır deniz ticaretinin önündeki en büyük engeldi. Osmanlı döneminde de dünyanın dört bir yanından Anadolu kıyılarına gelen gemiler, Akdeniz korsanlarının hüsumundan çok, denizin dehşetinden korkuyorlardı. Osmanlı seyyahları ve vakantüvisleri halkı dehşete düşüren bu gürültülü ve yıldırım fırtınalarının bazılarını kaydetmişlerdi. Yelkenli dönemde Akdeniz'de, Karadeniz'de hatta Marmara'da gemilerin fırtınayla her karşılaşması küçük bir afet sonucu doğuruyor, can ve mal kaybının yanında Osmanlı toplumunda deniz ulaşımına zaten sınırlı olan güven duygusu her kaza haberiyle bir yara daha alıyordu.

Evliya Çelebi anlatıyor

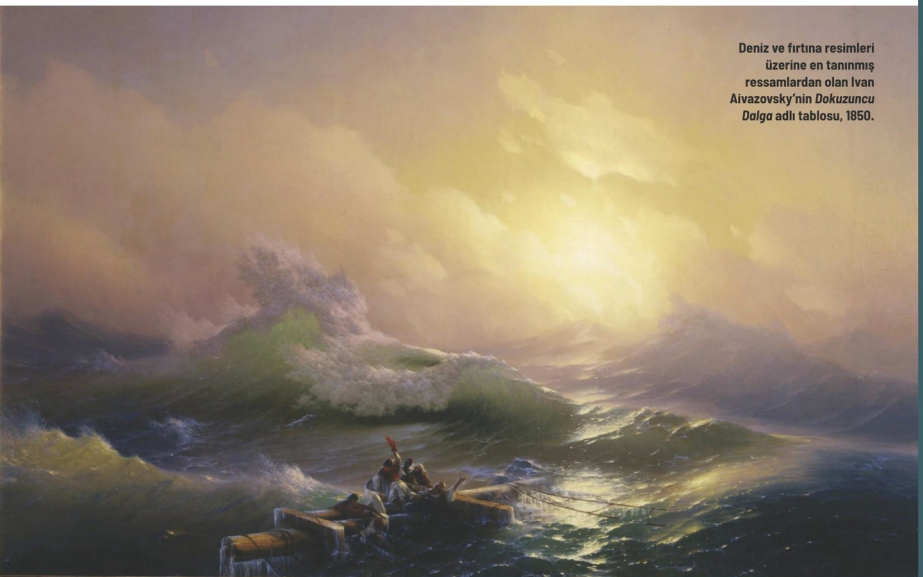
Bu konuda elimizdeki kayıtlar arasında en çarpıcı örneklerden biri, yine Evliya Çelebi'nin Seyahatnamesi'nden. Çelebi'nin Karadeniz'de karşı karşıya kaldığı deh-

şetli fırtına ve deniz kazası anlatımına göz atalım. Çelebi, 18 esiriyle birlikte 1640'ta Kafkasya seyahatinin dönüşünde Kırım'ın Balıklava (Balaklava) iskelesinden Sefer Reis'in gemisi ile denize açılır. Gemide ayrıca 350 kişi daha bulunmaktadır. Ancak fırtına, yolculuğun sakince devam etmesine izin vermeyecektir: "...Kalırsa hicr ile girdâb-ı gamda zevrak-ı dil, Ne çâre neyleyeyim rûzgâr elimde değil, sözü uyanınca zorba rûzgâr şiddet üzere ele alıp azametullâh 1050 Safer'inin dördüncü günü (26.05.1640) bizi denizin dalgaları dövmeye başlayıp üç gün üç gece gök gürültüsü ve şimşek, hortum, salıntı, kırıntı, şimşek, yıldırım ve yağmur ile karışık kar, tipi ve boran çekmekten gemicilerin gemi üstünde durmaya güçleri, dermanları olmayıp her biri geminin birer köşesinde define bulmuş gibi gözden kayboldular. Yolcuların kimi kusmada, kimi tövbe istiğfar edip kurbanlar, sadakalar ve adaklar adamada. Hakir de; 'Ey Allah'ın kulları, gelin sizinle hep birlikte İhlâs-ı şerif suresini okuyalım. Ola ki Cenâb-ı İzzet İhlâs suresi hürmetine hepimizi kurtara' dedim. Hemen bütün hazır olanlar gönülden İhlâs-ı şerif suresini okumaya başlayınca Allahu Teala'nın emriyle bir anda gökyüzünün kaianlığı kalkıp hava açıldı, gök gürültüsü ve şimşekler de kesildi. Amma yine denizin dalgası durmayıp yedişerleme tabir ettikleri kum asla aman vermeyip kâh göklere çıkıp bulutlara geminin direği dokunurdu; kâh

denizin dibine inip sanki cehennemdeki gayya deresi ve en derin çukura inmiş olup dört tarafımızda Karadeniz, Bisütun Dağı gibi belli olurdu. Sonunda anbarın kapağını açarak anbardan ağır eşyaları tamamen denize attık, yine kurtuluşa eremedik. Onu gördük, geminin kıcından dümen iğneciği kırılıp dümen denize düşünce bütün denizciler ellerini dizlerine vurup yavaş sesle birbirleriyle helalleşmeye başladılar. (...) Bu sırada bir sağanak da gelip gemiyi baştan tarafa iki parça edince ambar içinde saklanmış olan bütün yolcular ve esirler ambardan dışarı çıkıp bağırıp çağırmaaya başlayınca nice adamlar helalleşti. Bazı gemiciler soyunmaya başlayıp herkes bir tahta, kabak, varil ve fıçı şekilli eşyaları ellerine almaya başladılar. Hakirin dahi hâli o hâlde değişip Yâsîn-i Şerif'e başladım. Birkaç kefereler geminin sandalın ipinden çekip sandala atılınca diğer gemiciler de geminin öte tarafından denize kendilerini birer tahta parçaları ve başka eşyalar ile denize döktüler. Hemen hakir de yedi can yoldaşlarımızla dalkılıç olup sandala atladık. Sandalın içinde olan kefereler sandalın ipini kesip iki kefare bizim üzerimize dalbıçak olup saldırarak Aynatablı Şerif Ramazan Çelebi'yi memesi üstünden vurunca hemen yedi kişi dalkılıç olup sandal içinde el kaldıran sekiz kafire kılıç vurup dördünü öldürdüler, diğer dördü de korkularından kendilerini denize attılar."

Deniz ve fırtına resimleri üzerine en tanınmış ressamlardan olan İvan Aivazovsky'nin Dokuzuncu Dalga adlı tablosu, 1850.

Rasathane-i Âmire'nin kurucusu Aristide Coumbary.
İ.Ü. Nadir Eserler Kütüphanesi.

**İstanbul'u ve Anadolu kıyılarını
dehşetli fırtınalardan korumak veya
önceden haberdar olmak ancak
19. yüzyılda mümkün oldu.**

Kazanın üçüncü günü, bir dalgayla sandalları devrilen Evliya Çelebi ve beraberindekiler denize düşer. Çelebi su üzerindeki bir tahta parçasının üzerine çıkarak kurtulur ve dalgaların dinmesi üzerine diğer kurtulan kazazedelerle birlikte Silistre yakınlarında karaya çıkar. Evliya Çelebi'yi Karadeniz'in ortasında bir tahta parçasıyla bırakan fırtınalar sıklıkla Osmanlı başkenti İstanbul kıyılarını da vurmaktadır.

Bunlardan vakanüvislerin kaydettiği iki kısa örneği de tarihi Reşat Ekrem Koçu'nun *İstanbul Ansiklopedisi*'nden aktaralım: "Raşit Tarihi 5 Haziran 1690 günkü fırtınayı şöyle yazıyor: İkindiden sonra şiddetli rüzgâr esip denizde büyük fırtına koptu, deniz kenarında lenger atmuş gemiler art arda, gelip çarpan dalgalarla birbirleri üstüne düştüler; Karadeniz Boğazı'nda ve Üsküdar'la Beşiktaş arasında bulunan karakları da birbirine katıp bir saat içinde 400-500 adam boğuldu."

Cevdet Tarihi'nde ise 12 Kasım 1820 tarihli fırtına anlatılıyor: "Batidan esmeye başlayan rüzgâr birden şiddetlenip birçok binanın kiremitlerini, camlarını dağıtıp kırdı, kurşun örtüleri söküp büküp attı, ağaçları devirip kırarak pek çok zarar yaptı. Şiddetli yağmur ve fındık kadar dolu yağdı, yıldırımlar düştü. Hasköy önünde bağlı Frenk gemilerinden birini bağlı olduğu yerden alıp tersane önüne kadar sürükledikten sonra orada devirip batırdı."

Osmanlı başkentini ve Anadolu kıyılarını tarumar eden bu dehşetli fırtınalardan korunmak veya önceden haberdar olmak ne zaman mümkün oldu? Bunun için 19. yüzyılı beklemek gerekecekti. Çünkü bilimsel yöntemlerden önce toplumun fırtına, yağmur, kar vesaire gibi hava olaylarını öngörebileceği tek kaynak, halk kültüründe "halk takvimi" veya "sayılı fırtınalar" olarak bilinen, tanrı ve denizcilik işleri için geleneksel olarak nesillerin birbirine aktardığı mevsimsel bilgilerdi.

Osmanlı kıyılarında deniz fenerleri

Fırtınalara karşı seyir güvenliğini ve kıyı emniyetini sağlamak için Osmanlı da deniz fenerlerinden faydalandı. Avrupa gezginlerin seyahatnamelerinde de adı geçen Anadolu Feneri, Rumeli Feneri, Fenerbahçe Feneri gibi örneklerin dışında Osmanlı kıyılarında modern deniz fenerleri tesisine dair ilk faaliyetler 1700'lü yılların ikinci yarısında başladı. 19. yüzyılın başında Osmanlı Devleti'nin Avrupa devletleriyle yaptığı anlaşmalar sonucu deniz ticaretinin yoğunlaşmasıyla, eski fenerlerin tamiri ve yeni fenerlerin inşası hızlandı. 1850'lerin sonunda Fenerler Idare-i Umumiyesi kuruldu ve Anadolu ve Rumeli kıyılarında çok sayıda fener yapılmasına karar verildi ve bu karar uygulandı. 1856 yılında Fenerbahçe, Bebek, Rumeli, Anadolu, Gelibolu, Hellas (Mehmetçik), Kumkale, Karaburun, 1857 yılında Ahırkapı, Yeşilköy, Kepez, Çanakkale, Nağraburnu, Marmara Adası, ➔

FIRTINALARIN KAVÂNİNİ RİSALESİ

1873 yılında Viyana'da toplanan Milletlerarası Meteoroloji Kongresi'ne Osmanlı delegesi olarak katılan Rasathane Müdürü Aristide Coumbary, üzerinde önemle durduğu fırtınalar konusunda *Fırtınaların Kavânini* adlı bir kitapçık yayımladı. Bu kitapçık Coumbary'nin Osmanlı sularında seyreden gemilere ve ülkedeki limanlara faydalı olmak amacıyla hazırlanmış, fırtınaların oluşumu ve özellikleriyle ilgili Fransızca olarak kaleme aldığı ve iki haritaya yer verdiği *Lois Des Tempêtes et Prescriptions Nautiques* adlı eserin eski harfli Türkçe çevirisiyle birlikte basılmış haliydi. Eserin 12 sayfalık kısmı Fransızca, 11 sayfalık kısmı Türkçe olarak toplam 24 sayfa olarak yayımlanmıştı. *Fırtınaların Kavânini*, 1875 yılında İstanbul'daki Voutyras (Votiras) Matbaası'nda basıldı ve Fransızca ile Türkçe olarak yayımlandı. Kitapçığın önemli bölümleri arasında gemilerin kaptanlarına, fırtına ile karşı karşıya kaldıkları sırada yapılması gerekenler konusunda uyarıları yer alıyordu: "Gemi kapudanları deniz üzerinde bir fırtınaya tesadüf

ettiklerinde bunun tehlikeli nısf-ı dairesinden ve alehusus herhalde merkezinden tebâüd etmek (uzaklaşmak) için râkib oldukları (bindikleri) sefâyını (gemileri) ona göre kullanmak üzere bulundukları mevkiyi layıkıyla bilmeleri iktiza eder. (...) Gemicî bir fırtınanın âlâim-i zuhurunu (çıkış belirtilerini) müşâhede ettikte süvar olduğu (bindiği) sefineyi rûzgârın istikametine nazaran fırtına merkezinin hareket eylediği hat ile tehlikeli ve tehlikesiz nısf-ı dairelerden herhangisinde bulunduğunu taharri ve muayene etmek lazım gelir. Medâireyn (dönencelerin) ve Seratan [Yengeç] ve Cedi [Oğlak] beyninde (arasında) vâkî denizlerde mizânü'l havânin (hava basıncının) layenkâtı (kesintisiz) nüzulu (inmesi) ve müddet-i medide (uzun süre) suîet etmemesi (yükselmemesi) keyfiyeti uzakta bir fırtınanın zuhur ettiğine delalet eder. Rûzgârlar dahi kuvvetlice esmeğe başladıkda fırtına merkezinin hareket ettiği hattın hangi istikametine bulunduğu bi's-suhûle (kolaylıkla) malum olur (bilinir)."

2

1 *Fırtınaların Kavânini* adlı eserin giriş sayfası. "Fırtınaların Kavânini ve bunların denizlerde müstelzim olduğu mehalik ve muhatarattan ihtiraz için ittihazı iktiza eden suver ve tedabir-i fiiliyeden bahs eder bir risaledir, Rasathane-i Âmire tarafından tertip olunmuştur, İstanbul 1292" yazıyor.

2 *Fırtınaların Kavânini*'nde yer alan bir harita: 1865 senesi martın on sekizinci günü zuhur eden fırtınanın hareketi. İBB Atatürk Kitaplığı Arşivi.

Bibliyografya

- Coumbary, Aristide:** Fırtınaların Kavânini, Voutyras Matbaası, 1875, İBB Atatürk Kitaplığı.
- Ceviz, Remzi:** "Osmanlıca Basında Sunulan Hava Durumu", Vakantivis - Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi, Sayı 2, Güz 2019.
- Evliya Çelebi:** Evliya Çelebi Seyahatnamesi, 2. Kitap, Haz. Zekeriya Kurşun, Seyit Ali Kahraman, Yücel Dağlı, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2006.
- Fettahoglu, Kübra:** Rasathane-i Âmire (1868-1922), Türk Tarih Kurumu, 2019.
- Güngör, Okan Celal:** Derleme Sözlüğü'ne Göre Türkçede Rüzgâr Adları, Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi, Sayı 1, 2020.
- Hugo, Victor:** Deniz İşçileri (1866), Çev: Volkan Yalçınoklu, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2019.
- Kar, Aykut:** "Argiv Belgeleri Işığında Rasathane-i Âmire'nin Müdürü Coumbary Efendi'nin Çalışmaları", Yeditepe Üniversitesi, Uluslararası Türk Kültürü ve Tarih Sempozyumu, 19-20-21 Nisan 2018. Bildiri Kitabı, Yeditepe Üniversitesi Yayını, s. 610-625.
- Nemlioglu Koca, Yasemin:** "Denizlerimizi Aydınlatanlar: Türkiye'de Fenerlerin Kuruluşu ve Gelişimi", Journal of ETA Maritime Science, Şubat 2018, s. 103-107.
- Öğüz, Ahmet:** "İstanbul'un İlk Meteorolojik Kayıtlarına Dair Bazı Veriler ve Bir Değerlendirme", Uluslararası Eğitim ve Tarih Araştırmaları Dergisi, Aralık 2019, s. 5-19.
- Özür, Nazan Karakas:** "Osmanlı'da Yeni Bilimler ve Fırtınanın Kavânini Risalesi", Dört Üge, Sayı 22, Aralık 2022, s. 45-77.

1858 yılında Karakova, Çardak ve 1859 yılında Şile Fenerleri modern yöntemle inşa edildi. (Yasemin Nemlioglu Koca, *Denizlerimizi Aydınlatanlar: Türkiye'de Fenerlerin Kuruluşu ve Gelişimi*, Journal of ETA Maritime Science, Şubat 2018.)

Ancak deniz fenerlerinin sadece ışığının ulaştığı bölgeye yarımcı etkisinden çok daha fazlasına ihtiyaç vardı. 1800'lerin ortalarında fırtınaların yıkıcı etkisinden korunmak ve gemileri uyararak için tüm dünyada hem meteorolojik ölçümlerden faydalanma hem de bu ölçümlerin sonuçlarının modern iletişim aracı telgrafla ülke içi ve dışındaki limanlarla paylaşılması yoluna gidilmeye başlandı. Bu sisteme bir süre sonra Osmanlı İmparatorluğu da dahil oldu. Başkent İstanbul'da 1868'de kurulan Rasathane-i Âmire'nin yani İmparatorluk Meteoroloji Gözlemevi'nin ilk müdürü Aristide Coumbary (Kumbari Efendi), Fransız modeli örnek alınarak dünyanın başlıca merkezlerindeki rasathanelerin telgraf aracılığıyla birbirlerine hava olaylarını haber verdikleri uluslararası sisteme katılmanın faydalarını anlattı. 1868 yazında Rasathane'nin kurulmasının ardından Coumbary, telgrafhanelerden hava durumu raporu alınması yönünde çalışmalar yaptı ve telgrafhanelere hava ölçüm cihazları verilmesini sağladı. Böylece Trabzon, Kale-i Sultanîye, Selanik, Sakız, İzmir, Beyrut, Bağdat gibi bazı merkezlerdeki telgrafhaneler Rasathane-i Âmire'nin şubeleri

İstanbul'da 1868'de kurulan Rasathane-i Âmile'nin ilk müdürü Aristide Coumbary idi.

olarak kabul edildi. Bu şubeler, yaptıkları hava ölçümlerini her gün 08.00'de, telgrafla İstanbul'daki rasathaneye bildiriyordu. Rasathane-i Âmile de bu şubelerinden ve dış merkezlerden günlük olarak aldığı sıcaklık, basınç, rutubet, rüzgâr ve yağışla ilgili sayısal bilgileri tablo haline getirerek Yıldız Sarayı'na, İstanbul'daki gazetelere ve iskelelere aktarıyordu.

Aristide Coumbary fırtına tehlikesi altındaki gemi ve limanların uyarılması hakkında *Fırtınaların Kavanini* adlı eserinde şunları söylüyordu: "Şu halde küre Bahr-i Muhit-i Atlas'ta [Atlas Okyanusu'nda] zuhûr eden bir

fırtına Avrupa kıtasının sevâhil-i garbiyesine (batı sahillerine) yani İngiltere ve Fransa ve İspanya ülkelerinin garb taraflarına vâsıl oldukta Memalik-i Osmaniye'ye doğru meyil ve hareket eder ise bize heman üç veya dört günde vâsıl olur [ulaşır]. Bir fırtına bir mahalden mahall-i âhere [başka yerlere] doğru hareket ettiği vakit, vusûlünden (varışından) evvelce telgraf ile ol mahalle bildirilir. Avrupa ve Amerika kıtalarındaki alâimü'l-cevv [meteoroloji] rasathaneleri, fırtınanın mürûru [uğraması] ile hal-i hatarda [tehlikede] bulunan limanlara keyfiyeti ba-telgraf haber verirler." ●

ÇALINMIŞ HAZİNELERİN KENTİ

VENEDİK

Ortaçağ'da Asya'dan Afrika ve Doğu Akdeniz havzasına kadar ticaret imparatorluğu haline gelen Venedik'in karanlık yüzü. 800 yıl önce İstanbul'dan kaçırılan eserlerin hikâyesi.

Mehmet Kancı

makanci@hotmail.com

Sinema tarihinin başyapıtları arasında yer alan *"Baba-The Godfather"* filminin uyarlandığı romanın kapağını açanlar, yazar Mario Puzo'nun, Fransız yazar Balzac'tan alıntıladığı bir cümle ile karşılaşılır: "Her büyük servetin altında bir suç yatar." Kitabın Türkçe baskısında mı bu şekilde kısaltılmıştır bilinmez ama Balzac'ın 1835 yılında yayımlanan *"Goriot Baba"* romanında kullandığı bu cümle tam olarak şu şekildedir: "İzah edilemeyen büyük servetlerin sırrı unutulmuş bir suçla ilgilidir; çünkü suç usulüne uygun şekilde işlenmiştir." Mario Puzo, Balzac'ın cümlesini, Amerika Birleşik Devletleri'nde suç imparatorluğuna dönüşen bir ailenin yirminci yüzyıldaki yolculuğunu betimlemek için kullandı. Ben de bunu 13'üncü yüzyıldan 16'ncı yüzyıla kadar Avrupa tarihine damgasını vuran Venedik Cumhuriyeti için kullanacağım. Nasıl olmuştur da Hunların baskısıyla 5'inci yüzyılda tüm Avrupa kabilelerini önüne katan "Kavimler Göçü"nü önünden kaçarak İtalya'nın kuzeyindeki lagünlerde, çamur yığınlarının üzerine →

San Marco Bazilikası'nın giriş kapısının üstünde bulunan dört bronz at heykeli, 1897.

sığınan bir halk Ortaçağ'da Asya'dan Afrika'ya, Afrika'dan Doğu Akdeniz havzasına kadar bilinen dünyanın ticaret imparatorluğu haline gelebilmişti?

İşte bütün bu sürecin kırılma noktasını, tam da Balzac'ın işaret ettiği gibi *"unutulmuş ve usulüne uygun işlenmiş bir suç"* teşkil etmekte. 2022 yılında turizm mevsiminin zirve noktasında olduğu dönemlerde Venedik'i ziyaret eden turistlerin sayısı günde 110 bini buldu. Bu turistleri kendisine müknaşat gibi çeken San Marco Meydanı, işte bu suçun tam merkezinde yer alıyor. Ancak her gün on binlerce kişinin ziyaret ettiği bu mekâna gelenlerin pek az, hayranlıkla seyrettikleri, Venedik'in sembolü olarak gördükleri

Venedik'in sembolü eserler İstanbul'dan götürüldü.

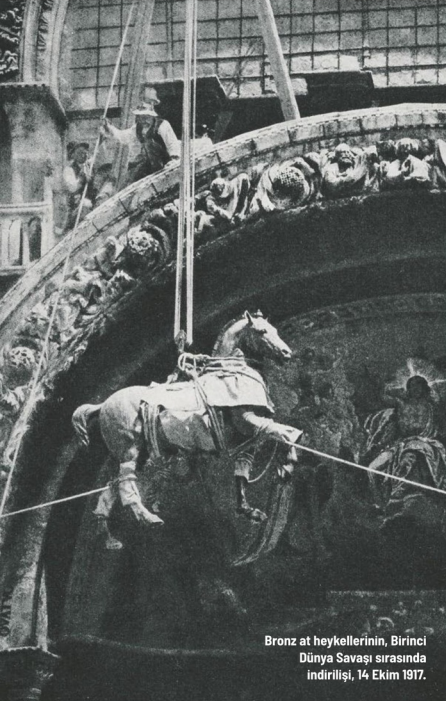
kimi eserlerin, yaklaşık 800 yıl önce Doğu Roma'nın başkenti Konstantinopolis'ten, Venedik Cumhuriyeti yöneticilerinin kapsamlı bir organizasyonu ile yağmalandı-ğından haberdar.

KUDÜS İÇİN YOLA ÇIKIP DOĞU ROMA'NIN BAŞKENTİNİ YAĞMALAMAK

1204 yılında gerçekleşen eylem, devletler düzeyinde bir yağmanın da ötesine geçmiş, Doğu Roma'nın başkentinde dindaşlarını katleden ve onlara kök söktürecek 57 yıllık bir Latin Krallığı'nın temellerini atacaktı. Kudüs'ü kurtarma gayesiyle başlayan IV. Haçlı Seferi'nin Doğu Hristiyanlığının değerlerini ayaklar altına aldığı bu seferin ardından Konstantinopolis ve Doğu Roma İmparatorluğu bir daha asla eski görkemi ve gücüne kavuşamayacaktı. Bu yağmanın ardından kurulan Latin Krallığı'nın yıkılarak Doğu Roma imparatorlarının tahta dönüşünden bir asır sonra ise imparatorluk, 1361'de Konstantinopolis, Adrianople (Edirne), Selanik ve Larissa ile Kuzey Ege adalarının bir kısmında tutunmaya çalışan, ömrünün sonuna gelmiş yoksul bir devlete dönüşecekti. Doğu Roma'nın tarihini sayfalarna gömül-meye doğru gittiği bu günlerde, Venedik Cumhuriyeti de Konstantinopolis yağmasından elde ettiği hazinenin üzerinde yükselen ihtişamıyla deniz ticaretindeki en cid-

**Venedik
Cumhuriyeti,
Konstantinopolis'in
yağmasından elde
edilen hazinenin
üzerinde yükseldi.**

**Bronz at heykellerinin, Birinci
Dünya Savaşı sırasında
indirilişi, 14 Ekim 1917.**

di rakibi Cenova'ya karşı üstünlük kurmuş ve Asya'dan gelip Akdeniz'e ulaşan ticaret yollarında hâkimiyet tesis ederek en parlak günlerini yaşamaya başlamıştı. Peki, Venedik'in yıldızını bugün dahi parlatmaya devam eden, tarihin bu ölümlü sayılı yağma vakalarından birinin başrollerinde hangi eserler var?

SAN MARCO MEYDANI'NDAKİ ESERLER

NEREDEN GELDİ?

Bu eserlerin en ünlüsü hiç şüphesiz günümüzde taklitleri San Marco Bazilikası'nın giriş kapısının üstünde, orijinalleri ise yapının içerisinde sergilenen 4 bronz at heykeldir. Dördüncü yüzyılda yapıldıkları ve 5'inci yüzyılda Sakız Adası'ndan Konstantinopolis'e getirildikleri varsayılan bu at heykelleri, 13 Nisan 1204 günü Haçlıların eline düşen kentte üç gün üç gece süren yağmanın ölümsüz tanıkları oldular. "Latınlar Konstantinopolis'i aldıktan sonra önderinde tuttukları Tanrı'nın kalkanına sarılarak yürüyorlardı, daha sonra onu bir kenara attılar ve şeytanın kalkanına sarıldılar. İlk iş Ayasofya'ya koştular, manastırları yakıp yıktılar ve soydular. İçerindeki ağgözlülük ve hırs o kadar büyüktü ki yüceltmeleri gerekenleri aşağı çekiyorlardı. İçerindeki nefret ve gözü dönmüşlük o kadar sınırsızdı ki şövalyeler, yoksulların ellerine geçen her şeyi gasp ettiklerini, yoksullar ise din adamlarının ve rahiplerin başkalarıyla paylaşmamak için her şeyi çalıp sakladıklarını söylüyorlardı. En çok soygun işleyen, çalan çırpın Venedikilerdi. Venedikliler yağmaladıkları her şeyi geceleri gemilerine taşıyorlardı." (Ernoul Kroniği Haçlı Seferleri Tarihi, Sayfa 272. Kronik Kitap, Mart 2019). Günümüzde San Marco'nun Dört Atı, Haçlılardan ziyade, turizm mevsiminin zirve noktasına ulaştığı günlerde Venedik kapılarına dayanan ortalama günde 110 bin turistin istilasına tanıklık ediyor. Berlin'deki Brandenburg Kapısı'nın tepesindeki "Dört At" gibi Venedik'in atları da Napolyon'un fethileri →

Bronz atlar, 1204 yılında
Konstantinopolis'ten
Venedik'e getirildi.

Haçlıların 1204 yılında Konstantinopolis'e girişi.

sırasında bir süre Paris'e misafir olmuş, daha sonra Venedik'e dönmüş. At heykellerinin orijinallerini görmek isteyenleri buradan uyaralım. Venedik'i ziyaret etmeye niyetlenenler bazı internet sitelerinde San Marco Katedrali'ne girişin ücretsiz olduğunu okuyup aldanmasınlar. Katedralin kapısından girebilmek için aşmanız gereken kuyruklara karşı, neredeyse Haçlıların Konstantinopolis'i almak için gösterdikleri kadar caba harcamanız lazım. Sıcak bir yaz günü kendisinde bu cesareti bulamayacak olanlara turizm mevsimi dışında bir Venedik ziyareti öneririm. San Marco çevresindeki kafelerde oturmak isteyenleri de uyarmadan geçemeyeceğim. Venediklilerin maddi meselelere yaklaşımında yukarıda gözlemlerini aktardığım Ernoul-Bernard'ın yaşadığı günlerden bugüne değişen pek bir şey yok. Önünde, meydandaki gürültü nedeniyle duyulması imkânsız bir piyano çalındığı için, sizden ekstra kişi başı 6 Euro oturma parası isteyecek kafelerle karşılaştığımızda şok geçirmeyin. Bunun yerine Aziz Marco Meydanı'ndan "Akademi Köprüsü" istikametine doğru hızla uzaklaşarak tenhalarındaki kafeleri keşfetmenizi öneririm. Biz yine San Marco Katedrali'ne dönelim ve Dördüncü Haçlı Seferi'nde Konstantinopolis'ten ganimet olarak Venedik'e getirilen eserleri araştırmaya devam edelim. Katedrale girmeyi başaranlar bilmelidir ki, buradaki sütunlar ile mermerlerin büyük kısmı Latin işgali sırasında yine Konstantinopolis'ten Venedik'e taşınmıştır.

Günümüzün Saraçhane semtinde 6'nci yüzyılda inşa edilmiş olan Aziz Polyeyktus Kilisesi, Ayasofya'nın inşasına kadar Doğu Roma'nın başkentindeki en görkemli yapıydı. 1010 yılındaki depremde hasar gören yapı, Haçlılar 1204 yılında kenti ele geçirdiklerinde yıkık dökük bir haldeydi ve gerek mimari unsurları, gerek içerisindeki pek çok eser Venedik başta olmak üzere Avrupa'nın çeşitli kentlerine dağıldı. Katedralin içerisinde, "Nicopeia İkonası" başta olmak üzere yine Latinlerin yağması esnasında Venedik'e taşınmış pek çok Doğu Roma kaynaklı esere rastlamak mümkün. Katedralden çıkıp meydana geçerek kanala doğru Dükler Sarayı'nı solumuza alarak yürüdüğümüzde ise karşımıza iki sütun çıkmakta. İnternetteki kaynakları incelediğimizde bu sütunların nereden geldiğine dair bilgiye ulaşmak kolay değil, pek çok internet sitesi sütunların geldiği yer olarak "Doğu"daki belirsiz bir noktayı işaret ediyor. Bunlar arasında sütun ve heykellerin kaynağı olarak Lübnan'ın Sur kentini gösterenler dahi var. Ancak ciddiye alınması gereken kaynaklar, Venedik Kanalı'nın yanı başında neredeyse 9 asırdır varlıklarını sürdüren bu sütun ve tepelerindeki heykellerin, yani Kanatlı Aslan ve Amasyalı Theodore Sütunu'nun ilk yuvalarının →

Napolyon tarafından Paris'e
götürülen at heykellerinin
1865 tarihli fotoğrafı.

Venedik'teki sütunların bir
kısımları, Latin işgali sırasında
Konstantinopolis'ten
Venedik'e taşındı.

Konstantinopolis olduğu konusunda hemfikirler. Ancak geliş sebepleri ile ilgili iddialar muhtelif. Kimi bu sütun ve heykellerin gelişini 1204'teki Latin yağmasına bağlarken, kimilerine göre ise İkinci Haçlı Seferi'ndeki yardımlarından dolayı Doğu Roma İmparatoru I. Manuil Komninos tarafından Venediklilere hediye edilmişlerdi. Buradaki yardımdan anlaşılması gereken hususun, "Haçlılara Doğu Roma topraklarını yağma fırsatı vermeden, Venedikliler tarafından gemilerle hedeflerine taşınmalarından dolayı I. Manuil'in minnettarlığı olduğunu" düşünmek gayet mümkün. I. Manuil, belki de henüz 1147 yılında Konstantinopolis'in başına gelecekları kestirebilmişti. Üç tane oldukları ancak birinin Venedik'e varışında düştüğü kalandan çıkarılmadığı iddia edilen sütunlardan birinin üzerinde kentin Aziz Markos'tan önceki koruyucu azizi olan Amasyalı Theodore'un heykeli bulunuyor. Aziz

"Dört Tetrarchs" heykeli de Konstantinopolis'ten koparılarak Venedik'e götürülen eserler arasında.

Theodore'un ayağının dibindeki ejderha da yine onun Anadolu'da öldürüldüğü ve halka korku salan bir yaratığı temsil ediyor. Replika olan bu heykelin gerçeği Dükler Sarayı'nda sergileniyor. Diğer sütunda ise Aziz Markos'u simgeleyen kanatlı aslan bulunuyor. Bu aslan dini bir simge olduğu kadar günümüzde İtalyan donanmasının da aralarında bulunduğu İtalya'daki pek çok kurum tarafından kullanılmaya devam ediyor. Aziz Marco Katedrali ile Dükler Sarayı

arasında Temmuz 2023 itibarıyla restorasyon çalışmalarının sürdüğü bölgede yine Dördüncü Haçlı Seferi'nin yağma günlerinden Venedik'e ulaşmış bir eser daha var. Roma İmparatorluğu'nun milattan sonra üçüncü yüzyılda başvurduğu "Dörtlül Yönetim" sistemindeki (Tetrarşi) uyumu temsil eden "Dört Tetrarchs" heykeli de yine Konstantinopolis'ten koparılmış eserler arasında.

Tahmin edilebileceği üzere her gün San Marco Mey-

Venedik'teki San Marco'da
geçit töreni, 1486.

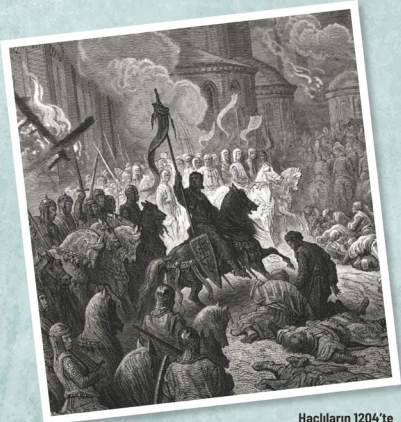
danı'nı dolduran on binlerce turist arasından, özel ilgi duyan ve bilgi sahibi olanlar hariç, kimse bu eserlerin nereden geldiğinin, neden burada olduklarının, nasıl bir barbarlık ve yağma sonucu Venedik topraklarında olduklarının farkında değil. Bugün Avrupalı tarihçilerin dahi eserlerinde yer alan Birinci Haçlı Seferi'ndeki yamyamlık vakaları gibi, Doğu Roma'nın başkentinden yağmalanarak Venedik'e taşınan eserlere dair gerçekler hâlâ Batı dünyasının geneli tarafından görmezden gelinmekte. Bu körlüğü aşma yönünde önemli bir adımı atanlar arasında ise 2000 yılında yayımladığı *Baudolino* romanı ile artık aramızda olmayan Umberto Eco bulunuyor. Romanda, aslında III. Haçlı Seferi'nin yakın tanığı olan kahramanı Piemonteli Baudolino'yu 1204 yılında Haçlıların Konstantinopolis'i istilası sırasında Doğu Roma tarihçi Niketas ile buluşturur Eco. Niketas kendisini Haçlı şövalyelerinin elinden kurtaran Baudolino'ya şöyle seslenir:

"Ah benim iyi yürekli efendim, yardımın için teşekkür ederim sana, demek ki Latinlerin hepsi yüzlerini nefretten allak bul-

Umberto Eco'nun 2000 yılında yayımlanan "Baudolino" romanında, 1204 yılında Haçlıların Konstantinopolis'i istilası da konu ediliyor.

lak olmuş, zincirlerinden boşanmış hayvanlar değil. Kudüs'ü yeniden fethetdiklerinde Araplar bile böyle yapmamışlardı, Selahaddin Eyyubi az bir parayla yetinmiş, halkın kentten gitmesine izin vermişti! Tüm Hristiyanlık âlemi için ne büyük bir utanç bu, kardeş silahlı kardeş karşı, Kutsal Kabir'i yeniden fethetmesi gerekenler aç gözlülüğe ve kıskançlığa kapıldılar ve Roma İmparatorluğu'nu yıkıyorlar! Ey Konstantinopolis, Konstantinopolis, kiliselerin anası, dinin prensesi, kusursuz düşüncelerin rehberi, tüm bilimlerin yaşam kaynağı, bütün güzelliklerin merkezi, Tanrı'nın elinden öfke kadehi içtin ve Pentapolis'i yakan ateşten daha büyük bir ateşle yandın! Hangi kıskanç ve acımasız şeytan sarhoşluğunun acırlığını üzerine saçtı, hangi çılgın ve iğrenç insan düşün meşaleleri yaktı? Ey altın renkli ve erguvanî emvlatırluk giysisini giymiş ana, şimdi kirlendin ve zayıf düşüp evlatlarını yitirdin, tıpkı kafesteki kuşlar gibi ne bizim olan bu kentten çıkacak bir yol, ne de kalmanın tavını bulamıyoruz, birçok yanlışla sarılmış, başıboş yıldızlar gibi dolaşıyoruz."

San Marco Meydanı'nda göreceklelerini anlamlandırmak isteyenlerin yola çıkmadan önce belki de Umberto Eco'nun kahramanlarının gözünden bir Venedik-İstanbul yolculuğu yapmaları faydalı olacaktır. ●

Haçlıların 1204'te
Konstantinopolis'i girişini
gösteren gravür.

Bibliyografya

- Baudolino, Umberto Eco. Çeviren, Şemsa Gezgini. Sayfa 26. Baskı: Şubat 2003
- <http://informadik.blogspot.com/2018/08/>

POPÜLER TARİH İKONU

INDIANA JONES

Zaman yolculuğu mümkün olsaydı eğer, geleceğe gitmek istemezdim. Yerim geçmiştir. 1980'lerin başında hayatımıza giren Indiana Jones karakteri ve filmleri 40 yıldan fazla süredir bize merak ettiğimiz ve erişemediğimiz dünyaların hayatini kurduruyor.

Serhan Güngör

INDIANA JONES

hayatımda ve hayal dünyamda çok ciddi yer açmış; çocukluğumu, gençliğimi çok etkileyen sinematik ve popüler karakterlerden biridir. Hayatım boyunca beni etkilemiş iki sinemasal evren var. Bunlardan biri "*Star Wars*" (*Yıldız Savaşları*) diğeri de "*Indiana Jones*". İkisi de aynı adamın, George Lucas'ın aklından ve zekâsından çıkmış. Yarattığı evrenler sadece beni değil, dünyada milyarlarca insanı etkilemiş, keyif vermiş, ortak bir dil oluşturmuş. Hem George Lucas hem Steven Spielberg birer deha ama yaşadıkların toplu ve Amerika'da bulundukları endüstri onların bu dehasını dünyaya yaymalarına imkân tanımış.

Indiana Jones'u ilk ne zaman izlediğimi hiç unutmuyorum. 1982 yılında Ankara'da, ortaokul son sınıf öğrencisiydim. O dönem dünyada çıkan büyük filmler Türkiye'ye bir yıl sonra geliyordu. "*Indiana Jones*"un ABD'deki ilk gösterimi 1981 yazındaydı, 1982 yılbaşında bize geliyordu. O zaman bu "spoiler" denen kavram yoktu. Herkes bir film seyrettiği zaman diğerine anlatırdı, büyük zevkle dinlerdik. Belki o sözlü sohbet geleneğinin son çağlarıydı. Filmleri anlatmak bugün artık var olmayan ilginç bir kültürdü. Bir gün okula gittim. Sınıf arkadaşlarımdan biri "*Indiana Jones*"a gitmiş. Bir saat kadar bize anlattı. "Bu film gitmeliyim" dedim. Ankara'da Menekşe Sokak'ta Menekşe Sineması vardı. İzlediğimde olağanüstü bir hikâyeyle karşılaştım. Lucas ve Spielberg, kendi çocukluğunda duyduğum tutkuları ifade etmişti. Biz Ankaralı memur ailesi olarak yaz tatillerinde deniz kıyılarına giderdik. Henüz yedi-sekiz yaşlarımdayken tarihe ve arkeolojiye ilgilim başlamıştı. O zaman çok otantik ve güzel bir yer olan Antalya'nın Side köyüne giderdik. Ben o harabelerin içinde, Side Tiyatrosu'nda gezerken, bugün 26 yıldır yaptığım meslek olan turist rehberliğinin temelini atmışım. *Indiana Jones* tam da bunun üstüne geldi. Olayın sadece kitap ve kütüphaneye olmadığını gösteren, sahada bir şeyleri arayan, macera yaşayan müthiş bir karakter. İşin içinde tarih ve arkeoloji var. Çok etkilemişti beni. O gün bugün bütün *Indiana Jones* filmlerini defalarca izledim. Genç yaşta kendimizi o karakterle özdeşleştirirdik. Şapka takar, harabelerde gezerdik. Şunu hatırlıyorum; 2009 yılında ilk defa Petra'ya gittim. Kafamda yine öyle bir şapka vardı. Bütün Petra, *Indiana Jones* imgesiyle doluydu. Çünkü orayı dünyaya 1989 yapımı "*Indiana Jones: The Last Crusade*" filmi tanıttı ve meşhur etti. Petra'da ata bindim, fotoğraflar çekirdim. 2009'da 40 yaşındayken bile içimde Indiana Jones'un heyecanını taşıyordum. Bu filmin çok büyük başarısı, tarihin içinde yer almak-tan zevk alan, bununla macera yaşamaktan zevk alan içimizdeki insan tipini açığa çıkarmasıydı. ➔

Indiana Jones ve Martin Mystère

Indiana Jones ile hemen aynı dönem, 1982 yılında muhteşem bir çizgi roman çıktı. Türkiye'de ilk *Atlantis* adıyla yayımlandı ama orijinalinin yayımlandığı yer olan İtalya'da Martin Mystère'di karakterin adı. Bizim Zagor ve Mister No'dan tanıdığımız Sergio Bonelli'nin yarattığı bir karakterdi. Bu kahraman, Indiana Jones'un günümüzde yaşayan bir versiyonuydu. 1982'de bu çizgi roman çıktığında Martin Mystère, New York Üniversitesi'nde arkeoloji profesörüydü, doktorasını Floransa'da yapmıştı. Tıpkı Indiana Jones gibi iyi tanımlanmış bir karakterdi. Örneğin Martin Mystère, Pompei'de gezerken Pompei'nin bütün hikâyesi doğru ansiklopedik bilgilerle anlatılırdı. Sonra birden yeraltına bir kapak açılır, oraya iner ve orada fantastik hikâyeler başlardı. Bu karakter, New York'ta Greenwich Village'da Washington Mews 3 Numaralı evde otururdu. Sık sık İtalya'ya giderdi. Aslında bu bir İtalyan çizgi romanıdır. Amerika'da da satmayı denemişler ama karakter Amerikalılar için çok sofistikedir, Amerikan okuyucusuna çok ağır gelir. Martin Mystère, 40. yılını kutladı ve 40. yıl sayısı İstanbul'da geçiyor. Yani Indiana Jones'un bir de çizgi roman versiyonu var. Filmi çekilmedi bu karakterin. Bunların

benim hayatımdaki etkisi çok büyük. New York şehrine ilk defa 2000 yılında gittim. Bir tur götürmüştüm. Yoğun bir programdı. Grubumu Empire State binasının tepesine çıkardım. Sadece bir buçuk saatlik boşluğum vardı. Binadan aşağı indim. Yoldan geçen ilk taksiyi çevirdim. "Greenwich Village Washington Mews Sokağı" dedim. Martin Mystère'in evi oradaydı. Sokak aynen çizildiği gibiydi. 3 numaranın kapısına geldim, elim zile değdi ama çalamadım. Şimdi olsa çalardım.

Indiana Jones ve Martin Mystère gibi karakterler benim hayatımı etkiledi. 40 senedir beni çok eğlendiriyor ve mutlu ediyorlar. Son Indiana Jones filmi izledim. İyi ki var. Çocukluğumuzda, gençliğimizde bir heyecan ve hayatımızda bir motivasyon sağlıyor. 30-40 yıldır Anadolu'yu geziyorum. Dağlar tepeler, bilmediğim antik şehirler. Yorulmadan bunu yapmanın kökeninde, merak duygusunu körükleyen, merak ettiği zaman insanın önünde koca bir dünyanın açıldığını bize gösteren karakterler bunlar.

Indiana Jones evreni

Indiana Jones karakterinin evreni çok iyi tasarlanmış bir evren. George Lucas ve ekibinin en büyük başarısı bu. Tasarladığı evren fantastik ve gerçeküstü olabilir ama o evrenin kendi içinde bir tutarlılığı var. Beş filmden oluşan *Indiana Jones* serisi ve bir de "*Genç Indiana Jones*" dizi serisi var. Indiana Jones yani Henry Walton'ın 1899 yılında doğduğunu biliyoruz. En yaşlı görüldüğü bölümde 1994 yılında 95 yaşında bir karakter olarak gençlikteki

anılar anlatıyor. Indiana Jones karakteri kendini, dönem olarak 20. yüzyılın tamamına oturtmuş. Birinci Dünya Savaşı'nda yaşını büyütüp Belçika ordusunda askere gidiyor. "*Genç Indiana Jones*" serisinde çok önemli insanlarla yolu keşliyor. Atatürk ile keşittiği bir bölüm var. Bu karakterin 95 yıl yaşadığını biliyoruz ve film serisi bu dönem içerisine konuyor. Hayatını akademisyen olarak kazanıyor. Amerikalı bir karakter ve ABD'nin 20. yüzyılda daha etkin olmasıyla örtüşüyor karakterin yolculuğu. Amerika'yı Amerika yapan iki etken var: Birincisi ordu, ikincisi üniversite. Dünyanın en iyi üniversiteleri ve bilgi birikimi, ABD'nin dünyanın hâkim gücü olmasını sağlayan unsurlardan biri. *Indiana Jones* filmi de bunu öne çıkarıyor. Indiana Jones karakterinin başarısı, ABD'nin dünyayı sadece askeri güçle yönetmediğinin, bilgiyle, bilimle ve üniversiteyle yönettiğinin çok güzel metaforik bir göstergesi.

Arkeoloji, 19. yüzyılın sonunda ortaya çıkan çok yeni bir disiplin. Bazı gri noktaları bulunuyor. Heinrich Schliemann, 1870'lerde Troya'yı kazarken hazine avcısı mıydı, yoksa arkeolog muydu? Hazine avcısıydı. Altınları buldu ve gitti. Bu gri bir alan. Bir hocam bu durumu şöyle izah etmişti: "Arkeolojiyle define avcılığı arasındaki fark, birisinin yaptıklarını kaydetmesidir." Bu alan 20. yüzyılın başında hâlâ gri ama bilim haline dönmeye

başlamış. Arkeoloji o dönem batıda var. Türkiye'de cumhuriyetten sonra Atatürk'ün büyük vizyonuyla gelişiyor. İlk ulusal kazı, Alacahöyük kazıları. Ancak manda yönetimi altındaki Doğu Akdeniz ve Afrika ülkelerinde 1950'lerde bağımsız rejimler ortaya çıkana kadar arkeoloji yok. Batılılar geliyor, kazıyor, hoşuna giden şeyi götürüyor. 19. yüzyıldaki kültür yağması 20. yüzyılda da devam ediyor. Indiana Jones karakteri tam buna oturuyor.

İlk filmin açılış sahnesinde Orta Amerika'da bir tapınaktaki altın kafayı alıyor. Tam o sırada bir rakibi var. İkisi de batılı, ikisi de onu oradan almayı hak görüyor kendinde. Rakibiyle arasındaki fark, biri kendi çıkarı için alıyor, öbürü müzeye kaldırıyor. En çok duyduğumuz replik: "That belongs in a museum - Müzeye aittir." 1930'lar dünyasında şu sorgulanmıyor. "Müzeye ait" tamam da bu adamların kendi müzesi yok mu? "Onlar sergilesin" denmiyor, "Siz zaten anlamazsınız" deniyor. Indiana Jones'un kültür yağması yapan o defneci yani kendi çağıyla uyumlu. Ancak orada "Müzeye aittir" diyerek birkaç 10 yıl sonra oluşacak bilinci ve kötü tarafa olmadığını vurguluyor. İlk filmin İngilizce adı "*Raiders of The Lost Ark*" yani "*Kutsal Sandığın Akıncıları*". Bize nasıl tercüme ediliyor? "Kutsal Hazine Avcıları". Aslında Türkçe tercümesi olayın özüne daha yakın. →

"Indiana Jones" filminin başrol oyuncularları Harrison Ford ve Karen Allen, "*Raiders of the Lost Ark*" setinde.

Indiana Jones

mekânları

Indiana Jones karakteri, ilk filmde kutsal sandık için Eski Ahit hikâyeleriyle Akdeniz dünyasına gidiyor. Bu, şunu gösteriyor. Akdeniz dünyası olmadan bir tarih olmaz. İkinci film "Indiana Jones and the Temple of Doom", Çin'de başlayıp Hindistan'da geçiyor ama serinin hiç sevilmeyen filmi bu. Seride benim de ikinci kere izlemediğim tek film. Karanlık bir film olmasından dolayı çok beğenilmemiştir. Akdeniz'de geçmemesi de beğenilmeme sebeplerinden biridir. Arkeoloji ve tarih dediğin zaman batı dünyasındaki insanları cezbeden şey Akdeniz'dir. Çünkü son 200 yıldır modern toplumlar kendi kültürel kimliklerini, Akdeniz dünyası ve medeniyetleriyle tanımlıyorlar. 19. yüzyıl başında kendi bağımsız kimliğini Eski Atina ile özdeşleştiren Yunanistan'dan veya Roma İmparatorluğu ile kendisini tanımlayan Mussolini İtalya'sından söz etmiyorum sadece. Washington DC şehrine baktığınızda bir Roma imparatorluk şehri görürsünüz. Bütün yapılar neoklasiktir. *Indiana Jones*'u bu zemine koyduğumuz zaman, Amerikalı bir entelektüel arkeoloji profesörünün sürekli Akdeniz dünyasına gidip kendisine referans araması şaşırtıcı değil. Bunu filmde yer alan mekânlar ve objelerde görüyoruz.

Birinci filmdeki Eski Ahit hikâyesi, On Emir'in bulunduğu sandığı arıyor, Mısır'a gidiyor. Çekimler Tunus'ta yapılıyor. Çünkü Kahire'ye gittiğinizde geçen yüzyıl Kahire'sinin dokusunu göremiyorsunuz. Ancak hikâyenin geçtiği yerlere baktarsak,

Amerikalı aktör Harrison Ford ve İskocyalı sinema efsanesi Sean Connery, serinin üçüncü filmi olan 1989 yapımı "Indiana Jones: The Last Crusade" filminde baba ve oğlu canlandırdı.

Amerikalı bir arkeoloji profesörünün sürekli Akdeniz dünyasına gidip kendisine referans araması şaşırtıcı değil.

Serinin ilk filmi, Türkiye'de "Kutsal Hazine Avcıları" adıyla gösterime girdi. Indiana Jones, Güneş Tanrısı Ra'nın asasını tutuyor.

Indiana Jones ve Mısırlı yardımcısı Salah, On Emir'in bulunduğu kutsal sandığın peşinde.

ikincisi Hindistan'da geçiyor. Fakat üçüncü film *"The Last Crusade"* ki serinin belki de en sevilen filmidir. Sean Connery ile Harrison Ford'un baba-oğul karakterleri filme çok renk katmıştır. Bu film de Akdeniz dünyasında geçiyor. Venedik'te başlıyor. Filmin anlattığı hikâye 1938'de geçiyor ve İskenderun'a geliyorlar. O dönem İskenderun'un bağımsız bir Hatay devleti olduğunu biliyorlar. Ancak oranın bir sultanlık olmadığını, küçük bir cumhuriyet olduğunu, Türkiye'deki devrimlerin Hatay'a da sirayet etmiş olduğunu pek araştırmamışlar. İspanya'da çektikleri bu bölümde çok oryantalist bir bakış açısı var.

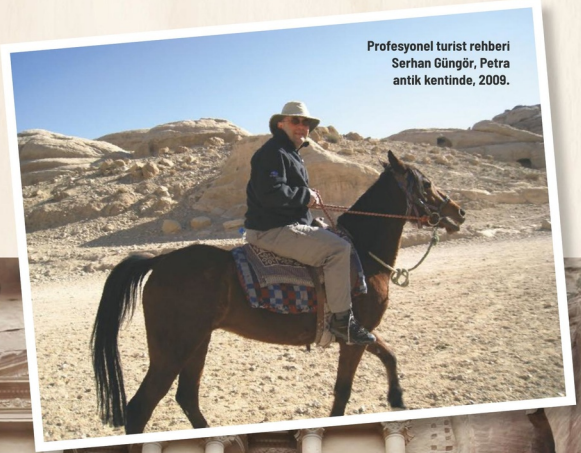
Son film *"Indiana Jones and the Dial of Destiny"* daha çok İtalya'da geçiyor. Objeler konusuna gelirsek, örneğin son filmde "kader kadranı" Arşimed'den ilham aldıkları gerçek bir obje. Antikitera mekanizmasını Atina Arkeoloji Müzesi'nde gördüm. Milattan Önce 2. yüzyıla tarihleniyorlar. Arşimed'in tasarlayıp tasarlamadığına dair bir bilgi yok. Mekanizmanın tam olarak neyin parçası olduğu, ne işe yaradığı da belli değil. Sualtındaki bir batıktan çıkarılmış, Atina Ulusal Arkeoloji Müzesi'nde görülebilen bir parça. O gerçek parçadan ilham alarak bunu Arşimed'e bağlamışlar. Çok da keyifli bir hikâye olmuş. Orada bir hayalin gerçekleştiğini görüyoruz. Tarih seven, tarih okuyan herkes zaman yolculuğu yapmak ister. Herkesin hayalidir. Bu zaman yolculuğu mümkün →

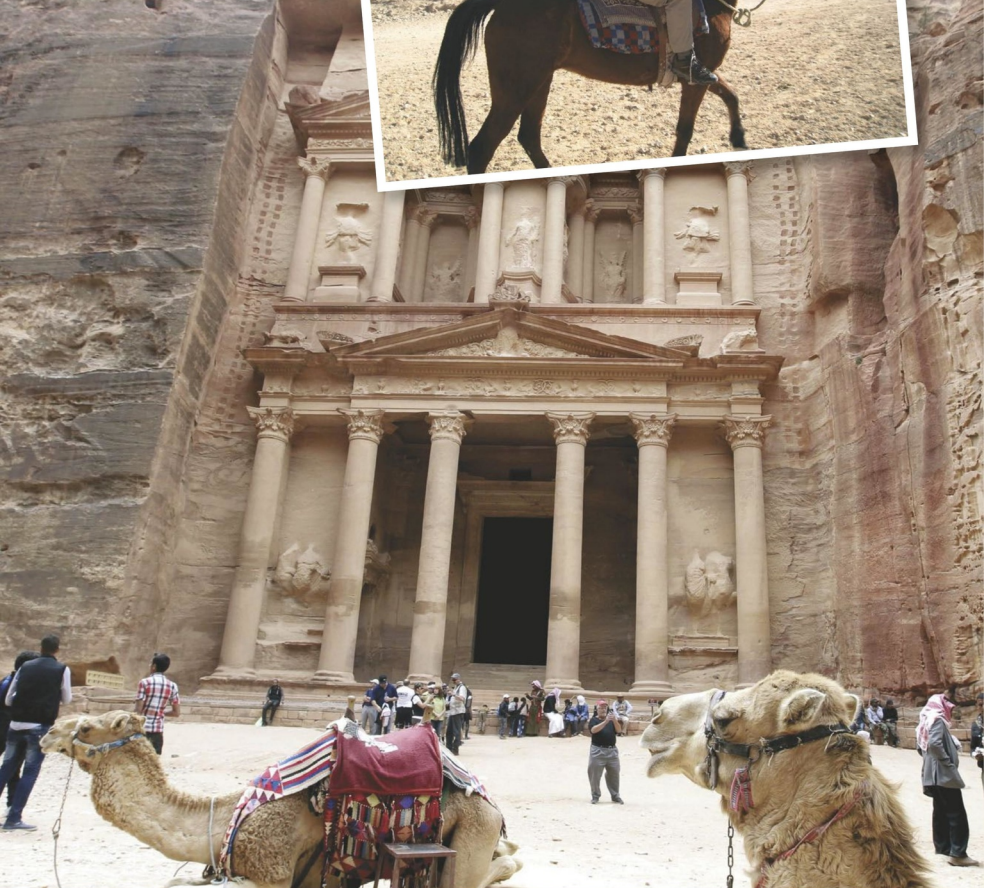
"Indiana Jones" serisiyle sinema tarihine geçen üçlü: Yapımcı George Lucas, başrol oyuncusu Harrison Ford ve yönetmen Steven Spielberg, Cannes Film Festivali'nde, 2008.

Indiana Jones serisinin son filmi "Dial of Destiny - Kader Kadranı", bilim insanı Arşimed'den alınan ilhamla hayata geçirilmiş.

Indiana Jones'un çağı,
mezar hırsızlığından
arkeolojiye evrilmenin çağıydı.

Profesyonel turist rehberi
Serhan Güngör, Petra
antik kentinde, 2009.

Ürdün'de bulunan Petra antik kenti, "Indiana Jones" serisinin üçüncü filminde kullanılan mekânlardan biriydi. Petra her yıl milyonlarca turisti ağırlıyor.

olsaydı hiçbir zaman geleceğe gitmeyi düşünmezdim. Ancak Atatürk sofrasında yer almayı, Büyük Taarruz'da sabah beşte Kocatepe'de yanında olmayı ya da Fatih Sultan Mehmet ile Amasra'yı fethetmeyi isterdim. Neden İstanbul değil de Amasra? Çünkü "Çeşm-i Cihan bu mu ola" dediğine göre, 15. yüzyılda Amasra çok güzel bir yer olmalı.

Defineci mi, arkeolog mu?

Indiana Jones serisinde önemli konulardan biri, defineciden arkeoloğa evrilmekte olan bir karakter olması. O açıdan çağına da uyuyor. Onun çağı da mezar hırsızlığından arkeolojiye evrilmenin çağı. İlk filmnden bugüne 42 yıl geçti. Bu süre zarfında birçok kuşağı heveslendirdiği kesin. Mesela 1980'lerin sonunda Bodrum Halikarnas mozalesine rahatça giriliyordu. Altına girip tünellerde yürüttüğümüzü hatırlıyorum. Bunu yaparken aklımızda hep o Indiana Jones imgesi vardı. Arkeoloji, sahada yapılan bir meslek olması açısından kuşaklar boyunca cazibe merkezi olmuştur. Son filmde Indiana Jones karakterinin Antik Yunanca konuşabildiğini görüyoruz. Bu, modern bilgi gücünün hâlâ kendisine Antik Çağ, Klasik Çağ'ı, Akdeniz uygarlıklarını referans aldığını da gösteriyor.

Ben bu filme eğlence gözüyle bakıyorum ve çok eğleniyorum. Bu filmi izlemek için bir yere ait olmaya gerek yok. Güzel bir hikâye ve eğlenme duygusunu entelektüel dünyadan çok uzaklaştırmamak lazım. Bu filmlerde ortaya çıkan objeler, kutsal kâse, ahit sandığı, antikitera mekanizması, bunlarda her zaman ne vurgulanıyor? "Bunların kötülerin eline geçmemesini sağlayalım." Hikâye buradan yürüyor. Aslında burada metaforik bir konu var. Aslında arkeoloji, bizden çok önceki zamanların tarihi temel olarak 19. yüzyıl sonu ve 20. yüzyıl itibarıyla dünyadaki batılı veya doğulu bütün toplumların kullandıkları bir silah oldu. Bir meşruiyet ve varoluş silahı. Bütün modern toplumlar, kendilerinden yüzyıllarca önceki uygarlıklardan kendilerine pay çıkartarak, modern zamanlardaki ulusal kimliklerini inşa etmeye çalıştılar. Arkeoloji de bunun çok önemli bir aracı oldu. Arkeolojinin 20. yüzyıldaki çok büyük gelişiminin ve ülkelerin güçlerine, bütçelerine, zenginliklerine bakmadan arkeolojiye kaynak ayırmalarının sebeplerinden biri turizm. Özellikle 20. yüzyılın ikinci yarısı uçak seyahatlerinin gelişmesi, dünyada turizmi patlattı. Turizmin yarattığı refah ya da ticaret her ülkeyi ihya eder hale geldi. Petra örneği bunu çok güzel gösteriyor. Aslında *Indiana Jones* filmine anlatılan Petra'nın hikâyesi, Nabatî Uygarlığı değil. Ancak Petra'yı mekân olarak gösteriyor. Milyonlarca insan "Burası neresiymiş?" diye merak edip Petra'ya gitmeye başlıyor.

Turizm ekonomisi, arkeoloji ve tarihin bugün dünyada hâlâ devletler tarafından desteklenmesinin temel unsurlarından biri. Bugünün Türkiye'sinde hükümetler ideolojik olarak kendilerini Antik Çağ dünyasına ve

uygarlıklarına yakın hissetmeseler bile arkeolojik olarak çok büyük araştırmalar yapıyor. Her sene onlarca kazı çalışması yürütülüyor. Dünyanın en güzel arkeoloji müzeleri açılıyor. Bunu niye yapıyoruz? Çünkü bunun turizm ekonomisiyle bir bağlantısı var. Bir yandan da kültürel olarak dünyada söz sahibi olmak için kültürel, tarihi meşruiyet olması gerekiyor. Bunun illa etnik milliyetçi olması da gerekmiyor. "Biz bütün uygarlıkların sahibiyiz" demek de çok kuvvetli bir argüman. Cumhuriyetten itibaren Türkiye tarihinde bütün hükümetler her zaman buna sahip çıkıyor. Cumhuriyetin getirdiği bu aydınlanmacı yaklaşım bizi dünyada söz sahibi yapıyor.

Aslında tarihin ve arkeolojinin, toplumların elinde oluşturduğu hakiki güç, bizzat tarihin kendisi. Dünyada var olmak isteyen bütün toplumların bir meşruiyet çabasında olduğunu biliyoruz. Bu da 20. yüzyıl, arkeolojinin yüzyılı yapıyor. Tarihe dönüp bakma ihtiyacı büyük bir ihtiyaç. Indiana Jones ve Martin Mystère gibi karakterler buraya tam oturuyor. Popüler kültürdeki başarılarının biraz da bununla ilgili olduğunu düşünüyorum. ●

MUHSİN ERTUĞRUL
1935'TE KURDU

ÇOCUK TİYATROSU 88 YAŞINDA

Tepebaşı Dram Tiyatrosu'nda o gün her zaman olduğundan daha fazla koşuşturma vardı. 5 Ekim 1935 Cumartesi günü, Şehir Tiyatrosu'nda sabah saatlerinde başlayan ve devam eden koşuşturma; sahnenin hazır olması, orkestranın yerini almasıyla birlikte yavaşlayarak yerini heyecan ve merak bıraktı.

Feza Kürkçüoğlu

Fotoğraflar: İstanbul Şehir Tiyatroları Arşivi

Ilk kez perdelerini küçük seyirciler için açacak olan oyuncular, onları karşılayıp rahat ettirmek için ellerinden geleni yapacak olan görevliler, hemen hepsi oyunun başlamasını bekliyorlardı. Saat üçte başlayacak oyunu tiyatromuzun usta oyuncularından "Küçük Kemal" olarak anılan M. Kemal Küçük yazmıştı: "Çocuklara İlk Tiyatro Dersi." Kemal Küçük hastalandığı için Şehir Tiyatrosu dram oyuncularının rol aldıkları oyunu Muhsin Ertuğrul yönetmekteydi...

O gün yaşananları Muhsin Ertuğrul'un, Kasım 1963'te yayımlanan *Çocuk Tiyatrosu* broşüründeki yazısından okuyalım: "İlk çocuk temsiline 15 kadar çocuk gelmişti, sahnede ve orkestrada 45 kişi vardı. Bugünün en büyük sanatçıları ve şöhretli orkestra üyeleri bu temsile katılmıştı. Temsil bittikten sonra bu büyük sanatçılar bana karşı buruldular. 15 çocuğa oyun oynamak

Muhsin Ertuğrul

Çocuk Tiyatrosu'nun 5 Ekim 1935 Cumartesi günü oynanan ilk oyununun ilanı.

1936-1937 sezonunda
Muhsin Ertuğrul'un
yönettiği, Afif Obay'ın
yazdığı "Fatmacık"
oyunundan...

ağlırlarına gitmişti. Bu temsilde öğretmen rolünü oynayan Neyyire Neyir hatıra defterine o gün için 'On beş çocuk vardı... Bir rezalet!' diye yazmıştı. Ben bu adının ilerleyeceğine adım gibi emindim, hiç ümit ve cesaretim kırılmadı, dayandık..."

Müziğini Hasan Ferit Alnar'ın yaptığı, danslarını Celal Meral'in hazırladığı oyunda; Emin Belig' Belli, Sait Köknar, Talat Artemel, Sami Ayanoğlu, Cahide Sonku, Avni Dilligil, Reşit Baran, Necdet Mahfi Ayral, R. Kemal Karaduman, Necmi Oy, İbrahim Delideniz, Kâni Kıpçak, Nevzat Okçuğil, Neyyire Neyir, Saim Kerim, Yavuz Enli, Samiye Hün, Bedia Muvahhit, Ferih Egemen rol almışlardı. Seyircinin çok az olması, aylardır hazırlanan

bütün sanatçıların moralini bozmuştu.

Ertesi gün, 6 Ekim 1935'te *Akşam* gazetesinde "Çocuk Tiyatrosu" başlıklı haber yayımlandı: "Ertuğrul Muhsin bu hayırlı işi de başardı. Çocuklarımıza güzel sanatların terbiye edici duygularını aşılayacak olan çocuk tiyatrosu fikrini bizde ilk öne süren Ertuğrul Muhsin'dir ve bu fikri tasvip eden de Muhiddin Üstündağ'dır. Muhsin, kesesinden para harcayarak Avrupa'ya, Sovyet Rusya'ya gitti, oradaki çocuk tiyatrolarını tetkik etti, programlarını çizdi, repertuvarını yaptı, geldi. Bu işe de girişti.

Şehir Tiyatrosu'nu bu hayırlı ve önemli işi başardığı için tebrik eder ve babalara, analara candan tavsiye ➔

herkes canla başla çalışmaktaydı. Tiyatronun tanıtımı, İstanbul İl Eğitim Müdürlüğü'nün okullara yolladığı tavsiye yazısı işe yarayacak, nihayet emek verenlerin yüzü gülecekti. Artık Şehir Tiyatrosu'nun kapılarında sıra bekleyen çocuklar vardı. Kapı önünde, fuayede, salonda çocuk sesleri yankılanmaktaydı. 25 Ocak 1936'da *Akşam* gazetesinde şu haber yayımlandı: "Şimdi pazar ve çarşamba matineleri tiyatro temelinden çatısına kadar doluyor. Bu izdihamın önüne geçmek, tiyatroya istiap ettiğinden fazla çocuk almamak elzemdir. Bu işle meşgul olanların nazarı dikkatine celbederiz." Henüz bir yıl geçmeden "*Fatmacık*" oyunuyla salonu doldurmayı başarmışlardı!

Yazar Ayşegül Çelik'in, "*Ölmeyi Bilen Adam Muhsin Ertuğrul*" isimli kitabında Çocuk Tiyatrosu'nun kuruluş hikâyesini anlattığı satırları birlikte okuyalım: "Muhsin Ertuğrul, sıcak bir yaz akşamı Kemal Küçük'ü çağırdı tiyatroya, 'Bir çocuk tiyatrosu kurmalıyız' dedi. 'Çocuğa duyuramadığınız her hareket, tohumuz çiçek yetiştirmeye benziyor. Senden yepyeni bir çocuk oyunu istiyorum!' Bu konuşmadan birkaç ay sonra, 1935 Ekim'inde, Tepebaşı Tiyatrosu'nda ilk çocuk oyunu perdesini açtı: *Çocuklara İlk Tiyatro Dersi* adlı oyun, fazla eğitici ve sıkıcıydı, rağbet görmedi. Ertuğrul, 'Devam edeceğiz' dedi, hemen ikinci oyunu, *Gülmeyen Çocuk*'u sahneye koydu. Bundan da beklenen sonucu alamayınca üçüncü oyun

için kolları sıvadı. Galip, tiyatrodaki Muhsin'i izliyor ve kaygılanıyordu. En sonunda, 'Yine aynı yapıyorsun' dedi Muhsin'e. 'Yapana kadar, senin istediğin gibi olana kadar inatlaşıyorsun.' Muhsin aynı fikirde değildi, gülümsedi. 'İnat değil bu' diye cevap verdi. 'Doğru olduğunu bildiğin şeyi mutlaka yapacaksın!' Sahneye koyduğu üçüncü oyun, Afif Orbay'ın "*Fatmacık*" adlı oyunuydu; işte bununla salon dolmaya başladı."

Şehir Tiyatroları Çocuk Tiyatrosu'nu anlatmaya devam etmeden çocuk tiyatrosunun tarihinden birkaç satırla da olsa söz edelim. 18. yüzyılda yeşeren çocuk tiyatrosu düşüncesi, 19. yüzyılın ortalarında Amerika'da, 1921'de ise Sovyetler Birliği'nde kurulan tiyatrolarla sürdürülmüştür. Ülkemizde Meşrutiyet döneminde başlayarak çocuk oyunları yazılmış, dergilerde yayımlanmıştır. Cumhuriyete kadar azınlık okullarındaki öğrenci çalışmalarını, kukla ve Karagöz gösterilerini bir yana koyarsak, Şehir Tiyatrosu'nun 1935'te kurduğu tiyatro, ülkemizin ilk çocuk tiyatrosu olarak öne çıkar.

1940'a kadar Çocuk Tiyatrosu repertuarında yer alan oyunlara baktığımızda her sezon iki yeni oyunun sahnelendiğini görürüz. 1937-1938 sezonunda Mümtaz Zeki Taşkın'ın yazdığı, Muhsin Ertuğrul'un yönettiği "*Mavi Boncuk*" ile Ekrem Reşit Rey'in yazdığı, Sami Ayanoğlu'nun yönettiği "*Lâfonten Baba*" sahnelendi. 1938-1939 sezonunda yeni oyunlarla açıldı perde. →

Muhsin Ertuğrul'un yönettiği,
Afif Orbay'ın yazdığı
"*Fatmacık*" oyunundan
(1936-1937 sezonu).

Sami Ayanoglu'nun
yazıp yönettiği "Kel
Oğlan" oyunundan
(1939-1940 sezonu).

Mümtaz Zeki Taşkın'ın yazdığı, Feri Egemem'in yönettiği "Efe Ali"
oyunundan (1939-1940 sezonu).

Mümtaz Zeki Taşkın'ın yazdığı "Uçman Yalçın" ile Ragıp Tok'un yazdığı "Küçük Komutan" isimli oyunları Sami Ayanoglu yönetti. 1939-1940 sezonunda büyük ilgi gören iki oyun sahnede idi: Sami Ayanoglu'nun yazıp yönettiği "Kel Oğlan" ile Mümtaz Zeki Taşkın'ın yazdığı "Efe Ali". 1940-1941 sezonunda yönetmenlere bir isim daha eklendi. O sezon oynanan iki oyunu da İ. Galip Arcan yönetir. E. A. Her-

man'dan Sabih Gözen'in uyarladığı "Çizmeli Kedi" ve Mevrure Alevok'un "Sindirella - Bir Varmış Bir Yokmuş" oyunları beğeniyle izlenir...

29 Kasım 1974'te yayımlanan "Şehir Tiyatroları Çocuk Oyunları" broşüründe yer alan "Ülkemizde Çocuk Tiyatroları" başlıklı yazısında Hüsamettin Bozok, tiyatronun ilk yıllarında emek verenleri şu satırlarla anar: "Hasan Ferit Alnar, Cemal Reşit Rey, Muhiddin Sadak, Fehmi Ege, Mehmet Abut, Müfit İmşir, Yavuz Eneren, Fuat Türkoğlu, Asım Güzey, Rafet Yalbaz, Nâzım Ülgen gibi besteciler bu işe önem vererek çocuk piyesleri için güzel müzikler yapmışlardır. Tiyatro sanatçılarından Feri Egemem, Sami Ayanoglu, Neşet Berküren, İ. Galip Arcan, Celâl Balkır, Kadri Ögelman, Necdet Mahfi Ayral, Saltuk Kaplangı da çocuk oyunları yazma kampanyasına katılmışlardır. Oyun yazarları içinde on beşten fazla yapıtla Mümtaz Zeki Taşkın başta gelmektedir."

Muhsin Ertuğrul anlatıyor

Şimdi biraz geriye gidelim... Şehir Tiyatrosu'nun cumhuriyetin ilk çocuk tiyatrosunu kurmadan öncesini, Muhsin Ertuğrul'un "Benden Sonra Tufan Olmasın" isimli kitabından aktaralım: "Darülbeydi'de Çocuk Tiyatrosu, 1935 güzünde kuruldu; ama böyle bir tiyatro kurma düşüncesi beş yıl öncesinden kök salmaya başlamıştı. Cumhuriyetin başlangıcından sonra, bu konuda ilk rastlanan yazı, 15 Kasım 1930 günlü *Darülbeydi* dergisindedir. O sıralarda, çocuk tiyatrosu alanındaki ilerlemiş iki ülke vardı: Almanya ve Sovyetler Birliği... İmzasız olarak, haber biçiminde verilen yazıda gerek Almanya'da gerekse Rusya'da bu alanda incelemeler yapmış olan Muhsin Ertuğrul'un yazı özellikleri vardır. Derginin bir sonrakı sayısında da Shakespeare'in *Furtına*'sının bir çocuk oyunu biçiminde oynanışından bir sahnenin görünümü basılmıştı.

Çocuk Tiyatrosu'nun açılacağını haber veren ilk yazı *Darülbeydi* dergisinin 15 Şubat 1935'teki sayısında yayımlanmıştır: 'Dün bir tiyatroydu, bugün iki oldu. Önümüzdeki sene bir Çocuk Tiyatrosu şubesi daha yaparak, üç olacak.' Çocuk Tiyatrosu'nun ilk resmi duyurusu da 1 Ekim 1935'te aynı derginin arka kapagındadır. Bu duyuruda, her cumartesi saat 15.30'da ve pazar sabahı saat 10.00'da çocuk gösterileri düzenlendiği açıklanıyordu."

Sonraki yıllarda Çocuk Tiyatrosu'na verilen önem de artacak, çocuk bölümü için bir orkestra ve bir de bale grubu kurulacaktır. 1945'te Çocuk Tiyatrosu kadrosuna çocukların da alınmasıyla birlikte geleceğin oyuncularının yetiştirilmesi için eğitim vermeye başlanacaktır.

Çocuklara yönelik tiyatronun ülkemizde ilk adımı atan İstanbul Şehir Tiyatrosu, oyunlar sahnelemenin yanı sıra -ne yazık ki ömrü kısa olan- bir de dergi yayımlamıştır. Ekim 1935'ten itibaren beş sayı çıktıktan sonra 1937'de kapanan "Çocuk Tiyatrosu" dergisi, çocuklara tiyatro oyunlarını tanıtmaya birlikte tiyatro izleme adabını öğretme görevini de üstlenir. Daha sonra bazı yıllarda ise "Türk Tiyatrosu" dergisine ek olarak Çocuk Tiyatrosu broşürleri yayımlanacaktır.

Bugün Şehir Tiyatroları Çocuk Eğitim Birimi, çocuk oyunları ve 37 yıldır düzenlenen "Çocuk Şenliği" ile çalışmalarını sürdüren Çocuk Tiyatrosu, 1935'ten bu yana eğitim verdiği, sahneye çıkardığı dünyanın çocuklarının bugünün usta oyuncularını olmasında bir okul işlevi görmüştür. Muhsin Ertuğrul'un, Kemal Küçük'ün ve adı çocuk tiyatrosu ile birlikte anılan Feriğ Emegen'in özverili çalışmalarıyla başlamış, 88 yıldır perdelerini açan Şehir Tiyatroları Çocuk Tiyatrosu, eğitime, sanata, kültüre katkıda bulunmaya devam ediyor... ●

İ. Galip Arcan'ın yönettiği, E. A. Herman'dan Sabih Gözen'in uyarladığı "Çizmeli Ked" oyunundan (1940-1941 sezonu).

İSTANBUL	
ŞEHİR TİYATROSU	
Sah.	20.
Çarşamba.	20.
Perşembe.	20.
Cuma.	20.
Cumartesi.	15,30.
Cumartesi.	20.
Pazar.	10.
Pazar.	15,30.
Pazar.	20.

PİYES	ÇOCUK PİYESİ
OPERET	ÇOCUK PİYESİ
OPERET	ÇOCUK PİYESİ

Sah. Çarşamba. Perşembe. Cuma Akşamları.	
FİYATLARI:	
Enamel 1st 500	100
Enamel 2nd 300	50
Enamel 3rd 200	30
Cumartesi. Pazar Akşamları. Pazar Matineleri	
FİYATLARI:	
Enamel 1st 500	100
Enamel 2nd 300	50
Enamel 3rd 200	30

ÇOCUK PİYESİLERİ Geceler 15 Yalvar 20

1 Ekim 1935 tarihli "Türk Tiyatrosu" dergisinin arka kapagi.

Feriğ Emegen'in yazdığı "Ben Çalmadım" oyunundan (1944-1945 sezonu).

Kadri Ügelman'ın yazdığı "Artist Araniyor" oyunundan (1949-1950 sezonu).

İSTANBUL BELEDİYESİ

ŞEHİR KOMEDİ

TİYATROSUNDA

ÇOCUK TEMSİLLERİ

BİR VARMIŞ BİR YOKMUŞ

3 PERDE 1 TABLO

Yazan: **MEBRURE ALEVOK**

Mâzikleri Derleyen: **MEHMET ABUT**

Dansları Hazırlayan ve Sahneye Koyan: **FERİH EGEMEN**

Mebur Alevok'un yazdığı "Bir Varmış Bir Yokmuş" oyununun afişi (1952-1953 sezonu).

Çocuk Tiyatrosu'nun öncü ismi: Kemal Küçük

Cumhuriyet dönemi Çocuk Tiyatrosu'nu, Şehir Tiyatrosu bünyesinde kuran, usta oyuncu Mehmet Kemal Küçük ya da sahne adıyla "Küçük Kemal", 26 Mayıs 1907'de Girit'te doğdu. Genç yaşta sahne ile tanışan Küçük, 1920'de Darülbeydâ'de stajyer olarak çalıştı. Çeşitli tiyatro topluluklarında sahneye çıkan, Anadolu turnelerine katılan Kemal Küçük, 1922'de Muhsin Ertuğrul'un yönettiği "Boğaziçi Esrarı-Nur Baba"

filmi ile sinema oyunculuğu ve yönetmen yardımcılığı yapmaya başladı. "Leblebici Harhor", "Sözde Kızlar", "Ankara Postası" gibi filmlerde rol aldı. Tiyatro dersleri verdi...

1927 yılında tekrar yaşama'nın sonuna dek çalışacağı Darülbeydâ'ye girdi. Şehir Tiyatrosu'nda aralarında "Mural", "Hamlet", "Bir Kavuk Devrildi", "Mum Söndü", "Cürüm ve Ceza", "Balaban Ağ", "Ölçüye Ölçü" gibi oyunların bulunduğu çok sayıda oyunda rol aldı,

yönetmenlik yaptı. Oyuncululuğunu ve oyun yazarlığını sürdürürken tiyatro üzerine yazılar yazdı ve tiyatro kurslarında eğitmen olarak görev aldı. Eğitmenliğine ilişkin notlarını 1930 yılında yayımlanan "Tiyatro" adlı kitapta topladı. Kurtuluş Savaşı'nı konu edinen "Çınar" isimli oyunu da kitap olarak yayımlandı.

Şehir Tiyatrosu'nun birçok oyununda rol aldıktan sonra Muhsin Ertuğrul'un isteği üzerine "Çocuk Tiyatrosu" kurma çalışmalarına başladı. 1935-1936 sezonunda perde açacak olan Çocuk Tiyatrosu'nun ilk oyunu olan "Çocuklara İlk Tiyatro Dersi" isimli oyunu yazdı. Ardından Muhsin Ertuğrul'un sahneye koyduğu "Gülmeyen Çocuk" adlı çocuk oyunu geldi.

Çocuk tiyatromuzun kurucusu "Küçük Kemal", 23 Nisan 1936'da yakalandığı hastalıktan kurtulamayarak henüz 35 yaşındayken aramızdan ayrıldı. Oyuncu, yönetmen, çevirmen ve yazar Kemal Küçük, kısa yaşamını sanat ile geçiren fedakâr ve usta bir sanatçı olarak tiyatro tarihimizde unutulmaz isimleri arasında yerini aldı...

İSTANBUL BELEDİYESİ

ŞEHİR TİYATROLARI

USKUDAR TİYATROSUNDA

TOM SAWYER

Musiki Çocuk Piyano 3 Perde 1 Tablo

Yazan: MARK TWAIN

Mâzikleri: FERİH EGEMEN

Mark Twain'in yazdığı, Ali Poyrazoğlu'nun sahneye uyarladığı "Tom Sawyer" oyununun afişi (1962-1963 sezonu).

ÇOCUK GİYİMLERİ

DANSEDEN EŞEK

YAZAN: ERİK VOSS

MÂZİKLERİ: MEHMET ABUT

YENİ KOMEDİ TİYATROSUNDA

Erik Voss'un yazdığı, Can Gürzap'ın çevirdiği "Dans Eden Eşek" oyununun afişi (1964-1965 sezonu).

İSTANBUL BELEDİYESİ

ŞEHİR TİYATROLARI

USKUDAR TİYATROSUNDA

ÇOCUK GİYİMLERİ

ŞİRHİRLİ TOPAK

Musiki: Ferih Egemem Piyano 3 Perde 1 Tablo

Yazan: FERİH EGEMEN

Ferih Egemem'in yazdığı "Şirihirli Topak" oyununun afişi (1963-1964 sezonu).

ÇOCUK GİYİMLERİ

PİNOKYO

YAZAN: CARLO COLLODI

MÂZİKLERİ: MEHMET ABUT

ATIF AYCI

Carlo Collodi'nin yazdığı, Yılmaz Gruda'nın çevirdiği "Pinoquio" oyununun afişi (1966-1967 sezonu).

1 Şubat
1936 tarihli
Çocuk
Tiyatrosu
dergisinin
kapagi.

1 Ocak
1936 tarihli
Çocuk
Tiyatrosu
dergisinin
kapagi.

Şehir
Tiyatroları
34. Çocuk
Şenliği'nden,
2018.

Çocuk tiyatromuzun kurucularından: Ferih Egemen

Türkiye'de çocuk tiyatrosunun kurucularından; tiyatro ve sinema oyuncusu, yönetmen, yazar, eğitmen ve seslendirme sanatçısı olan Ferih Egemen, 1918 yılında İstanbul'da doğdu. 1932'de İzmir Karataş Ortaokulu'nu bitirdi. Aynı yıl İstanbul'a gelen Egemen, Muhsin Ertuğrul'un desteğiyle Darülbeyaz'da oyunculığa başladı. "Yedi Köyün Zeynebi" adlı oyunda ilk kez sahneye çıktı. Üç Saat, Sarı Zeybek, Lüküs Hayat, Büyük İkramiye operetlerinde oynadı.

Tiyatro oyunculuğunun yanı sıra sinema oyuncululuğu da yapan Ferih Egemen, "Bir Millet Uyanıyor", "Söz Bir Allah Bir", "Karım Beni Aldatırsa", "Cici Berber" gibi filmlerde rol aldı. Daha sonraki yıllarda da seslendirme sanatçısı olarak sinemaya olan ilgisini sürdürdü.

1935'te Kemal Küçük'ün yazdığı "İlk Tiyatro Dersi"nde yine sahnede idi. Kemal Küçük'ün ikinci oyunu olan "Gülmeyen Çocuk" oyununda başrol onundu. Yeni kurulan Çocuk Tiyatrosu'nun gelişmesi için emekli olana dek çalışmalarında bulundu. Şehir Tiyatrosu'nda eğitimlik yaptığı yıllarda bugünün pek çok ünlü sanatçısının çocuk oyuncu olarak sahneye çıkıp tiyatroyla tanışmasına önayak oldu. Çocuk tiyatrosu ile ilgisini sadece Şehir Tiyatrosu'nda değil, çeşitli okullarda da sürdürdü, oyunlar sahneledi.

1971 yılında son kez sahneye çıkana kadar, 126 oyunda oynadı, pek çok çocuk oyunu yazdı ve yönetti. Yayımlanan eserleri arasında Rüya Ülkesinde, Harami Çeşmesi, Sihirli Topaç, Gizli Bahçe, Küçük Reis, Pamuk Prenses ve 7 Cüceler, Cinderella, Ben Çalmadım, Kardeş Köy Okulu / 19 Mayıs Spor ve Gençlik Bayramı, Tombişin Başına Gelenler, Üç Hikâye ile Gülhız Tozar ile kaleme aldığı Altın Zincir

kitapları sayılabilir.

Çocuk Tiyatrosu'nun kurulduğu günden itibaren özverili çalışmalarıyla, özellikle çocuklar için sahneye koyduğu müzikli oyunlarla anılan Ferih Egemen, 12 Ekim 1978'de aramızdan ayrıldı...

EYLÜL VE EKİM AYLARINDAN KARELER

Tarihin tanığı fotoğraflar

Edirne’de cumhuriyetin 10’uncu yıl kutlamaları, Almanya’nın Polonya’yı işgali, Yeşilköy’de düşen İngiliz uçağı, Münih Olimpiyatları’nda rehine krizi, Kinşasa’da Muhammed Ali-George Foreman kapışması... “Görsel Hafıza” köşemizde, tarihi fotoğrafların hikâyelerini anlatmaya devam ediyoruz.

29 Ekim 1933

◀ Cumhuriyetin 10. yılı

29 Ekim 1923'te ilan edilen Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşunun 10'uncu yılı tüm yurtta törenlerle kutlandı. Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Paşa, 29 Ekim 1933 sabahı, Ankara Cumhuriyet Meydanı'nda halka seslendi: "Yurttaşlarım... Az zamanda çok ve büyük işler yaptık. Bu işlerin en büyüğü, temelli Türk kahramanlığı ve yüksek Türk kültürü olan Türkiye Cumhuriyeti'dir..." Onuncu Yıl Nutku radyodan da yayımlandı. Kutlamalar üç gün sürdü. Fotoğraf, Edirne'deki Cumhuriyet Bayramı kutlamalarında çekildi.

Salt Arşivi

1 Eylül 1939

İkinci Dünya Savaşı başladı

Avusturya'yı ilhak eden, Çekoslovakya'yı topraklarına katan Almanya'nın bir sonraki hedefi Polonya'dı. 23 Ağustos 1939'da Sovyetler Birliği ile saldırmazlık anlaşması imzalayan Almanya, 1 Eylül 1939'da Polonya'yı işgal harekâtına başladı. Gdansk Limanı'nda konuşlanan Alman savaş gemisi Schleswig-Holstein, Polonya askeri üssünü bombaladı. Alman Hava Kuvvetleri, Polonya hedeflerine saldırı başlatırken, 1.5 milyon Alman askeri Polonya topraklarına girdi. İki gün sonra İngiltere ve Fransa, Almanya'ya savaş ilan etti ve altı yıl sürecek İkinci Dünya Savaşı başladı. Fotoğrafta Polonya'nın Sopot şehrine giren Alman askerleri görülüyor.

Hulton Archive / Getty Images

28 Eylül 1964

İngiliz uçağı Yeşilköy'de düştü

Caledonian Havayolları'na ait uçak, 28 Eylül 1964 sabahı, yakıt ikmalı için indiği sırada Yeşilköy Havalimanı'nda lokalizer antenlere çarptı. Sol kanadı kopan ve 200 metre sürüklenen uçak alev aldı. Uçakta bulunan 89 yolcu ve 8 mürettebat kurtarıldı. Yolcuların büyük bölümü Londra'dan Singapur'a giden İngiliz askerleri ve ailelerinden oluşuyordu. Cumhuriyet gazetesi, kazazedelerin durumunu şöyle aktarıyor: "Yolcuların hepsinde bir facia sonunun süküneti ve sessizliği vardı. Neye uğradıklarını, ne yapacaklarını şaşırmış, geçirdikleri ölüm tehlikesinin korkusu hepsinin yüzünde okunuyordu. Kimisi sırlıklam elbiseler içinde soğuktan, kimisi de halen korkudan titriyordu. Yaşları bir ile 11 arasında değişen 33 kadar çocuk, geçirdikleri kaybı idrakten aciz, oynamalarına, sağa sola koşuşmalarına devam ediyorlardı."

Gammo-Rapho / Getty Images

27 Eylül 1950

Kore'ye giden askerler

Soğuk Savaş'ın güçler dengesi Kore'yi 38. paralelden bölmüştü. Ülkenin kuzeyi Sovyetler Birliği'nin, güneyi ABD'nin hâkimiyet alanıydı. İki büyük gücün desteklediği iki ayrı hükümet kurulmuştu. Bu ideolojik gerilim, 25 Haziran 1950 günü yerini sıcak savaşa bırakacak, üç yıl sürececek kanlı bir dönem başlayacaktı. Türkiye, Birleşmiş Milletler'in yardım çağrısı üzerine 25 Temmuz'da Kore'ye asker gönderme kararı aldı. İki aydır iktidarda olan Demokrat Parti yönetimi, Kore'yi NATO'ya üyelik için bir fırsat olarak görüyordu. Kore Türk Tugayı'nın ilk kafilesi eylül ayının son günlerinde İskenderun'dan yola çıktı ve üç hafta sonra Pusan'a vardı. Kore'deki Türk askerleri Kunuri Muharebeleri başta olmak üzere birçok çatışmaya girdi. Üç yıl süren savaşta 721 Türk askeri Kore topraklarında şehit oldu.

Hürriyet Gazetesi Arşivi

GÖRSEL HAFIZA

22 Ekim 1971

Kraliçe II. Elizabeth Çanakkale'de

Türkiye'yi ziyaret eden Kraliçe II. Elizabeth, Ankara ve İzmir'deki temaslarının ardından Çanakkale'ye gitti. Britannia yatıyla Çanakkale Boğazı'na giren Kraliçe Elizabeth ve eşi Philip, Kilitbahir'de karaya çıktı. Çanakkale Abidesi'ni de ziyaret eden, anıta çelenk koyan ve saygı duruşunda bulunan Kraliçe Elizabeth, şeref defterine şu satırları yazdı: "İki ulusun birbirlerine karşı ebedi bir saygı kazandıkları Gelibolu savaşlarında şehit olanlara layık bir anıt." Gelibolu Yarımadası'nda İngiliz, Fransız, Avustralya ve Yeni Zelanda anıt ve mezarlıklarını gezen kraliçe, Yahya Çavuş Şehitliği'ni ve Conkbayırı'nı da ziyaret etti.

David Cairns / Stringer

**"Bugünü
Gelibolu'nun
barışçıl
kıyılarında,
tepelerinde
ve anıtlarında
geçirdim."**

5 Eylül 1972

Münih Olimpiyatları'nda katliam

Almanya'nın Münih kentinde düzenlenen 20. Olimpiyat Oyunları kana bulandı. Filistinli "Kara Eylül" örgütü üyeleri, 5 Eylül 1972'de sabaha karşı İsrail kafilisinin kaldığı eve saldırdı. Saldırıda bir sporcu ve bir antrenör hayatını kaybetti, dokuz İsrailli rehlin alındı. Saldırganlar, İsrail hapishanelerindeki 234 Filistinlinin ve Kızıl Ordu Fraksiyonu kurucuları Andreas Baader ile Ulrike Meinhof'un sert bırakılmasını talep ediyorlardı. Saldırganlar daha sonra bu taleplerinden vazgeçerek, helikopterle havalimanına götürülmeyi ve uçakla yurtdışına çıkmak istediklerini bildirdiler. Alman polisinin, havalimanında saldırınlara düzenlediği operasyon başarısız oldu. Dokuz rehine, beş saldırı ve bir Alman polisi hayatını kaybetti. Fotoğrafta Filistinli saldırınlardan biri görünüyor. Diğer fotoğraf ise Münih'te hayatını kaybeden İsrailliler için düzenlenen cenaze töreninden.

**Russell Mcphedran/The
Sydney Morning Herald**

AFP / Stringer / Getty Images

30 Ekim 1974

Muhammed Ali, Foreman'ı yendi

Cassius Clay, 1964 yılında Sonny Liston'ı yenerek Dünya Ağır Sıklet Boks Şampiyonu oldu. Clay, İslam dinini seçerek Muhammed Ali adını aldı. Vietnam Savaşı'na gitmeyi reddeden Muhammed Ali, bokstan uzaklaştırıldı ve unvanı elinden alındı. 1970'te ringlere geri dönen Muhammed Ali, Joe Frazier'a ve Ken Norton'a yenildi. Artık kariyeri bitti sanılıyordu ama öyle olmadı. 30 Ekim 1974'te Zaire'nin başkenti Kinşasa'da George Foreman'ın karşısına çıktı. "Rumble in the Jungle - Ormandaki Gürültü" adı verilen efsanevi maçta rakibini nakavt eden Muhammed Ali, şampiyonluk unvanını 10 yıl sonra geri aldı.

Ken Regan / ABC Photo Archives

11 Eylül 2001

İkiz Kulelere saldırı

ABD topraklarındaki en kanlı terör saldırıları 11 Eylül 2001 sabahı gerçekleştirildi. Boston, Newark ve Washington Dulles havalimanlarından kalkan dört yolcu uçağı teröristler tarafından kaçırıldı. Uçaklardan ikisi New York'taki Dünya Ticaret Merkezi kulelerine peş peşe çarptı. Üçüncü uçak, Washington'daki Pentagon (Savunma Bakanlığı) binasına girdi. Dördüncü uçak ise Pensilvanya'da düştü. Saldırıların El Kaide üyesi 19 kişi tarafından gerçekleştirildiği açıklandı. Dünya tarihini değiştiren saldırılarda 3 bin kişi hayatını kaybetti.

Spencer Platt / Getty Images

**GÜZELLİK,
SADELİK
VE USTA
OYUNCULUK**

INGRID BERGMAN

Sinema tarihinin en beğenilen, en ünlü yıldızlarından biri olan Ingrid Bergman, 29 Ağustos 1915'te Stokholm'de doğdu. 67 yaşındayken, 1982'de Londra'da, yine 29 Ağustos günü vefat etti.

Alfred Hitchcock'un yönettiği 1946 yapımı "Notorious" filminde Ingrid Bergman...

1 932'de İsveç'te oynadığı ilk filmi olan "Landskamp" ile başladığı 46 yıllık sinema serüvenini, 1978'de "Autumn Sonata" (Güz Sonatı) filmi ile noktlayan Ingrid Bergman, üç Oscar ödülünün yanı sıra çok sayıda ödüle layık görüldü. Bergman, Oscar ödüllerini kazandığı "Gaslight" (1944), "Anastasia" (1956) ve "Doğu Ekspresinde Cinayet" (1974) filmlerinin yanı sıra "Intermezzo" (1936), "Kazablanka" (1942), "Spellbound" (1945), "Notorious"

"Burada tuhaf bulduğum bir şey de tanıdığım erkeklerin hemen hepsinin bana âşık gözlerle bakması oldu"

(1946), "Viaggio in Italia" (1954), "Elena et les Hommes" (1956) filmleri ile de sinemanın unutulmaz oyuncularları arasında yer aldı.

İsveçli Greta Garbo ve Alman Marlene Dietrich gibi Avrupa'da başladığı oyunculuğu Amerika'da devam ettiren Ingrid Bergman; güzelliği, sadeliği, usta oyunculuğu ile diğer Hollywood yıldızlarından farklıydı. Sinemadaki başarı kadar yaşamı ile de dünya ve Türk basınında çokça haber konusu oldu.

30 Mayıs 1943'te Akşam

gazetesinde yayımlanan "Amerikalıları Şaşırtan Bir Artist: Ingrid Bergman" başlıklı yazıdan birkaç satır aktaralım: "Genç artist katien boyya kullanmaz, tırnaklarına da cilâ sürmez. Çok canlı ve sporcudur. Bu itibarla Hollywood'un standart tipi güzellerine hiç benzemez. Ingrid Bergman'ın giyiş ve yaşayış tarzı da Amerikalıları şaşırtmıştır. Artist boyanmadığı gibi yüzüne krem de sürmez, lavanta da kullanmaz. Üzerinde şatafatlı elmaslar

bulunmaz. Amerikalı gazeteciler, uzun araştırmalardan sonra artistin bir çeyrek saatte banyosunu yapıp, elbisesini giyerek sokağa çıkmaya hazır hale geldiğini öğrenmişlerdir. 15 dakikada hem banyo yapmak hem hazırlanıp sokağa çıkmak! Amerika'da bütün kadınlar buna şaşırmışlardır. Erkeklerle gelince, bunların arasında artistin itibarı bir kat daha artmıştır.”

Bergman, özel hayatı, aşkları ve evlilikleri ile gündeme gelmeyi sevmese de basının ilgisi devam eder. Üç kez evlenen ve dört çocuğu olan Ingrid Bergman, ilk evliliğini 1937'de dış hekimi Peter Aron Lindström ile yapar. 1950'de ise yönetmen Roberto Rossellini ile evlenir. En çok bu evliliği öncesi ve sonrası haberlere konu olan Bergman'ın, son evliliği 1958'de film yapımcısı Lars Schmidt iledir.

23 Kasım 1943 tarihinde *Sinemagazın* dergisinde yayımlanan bir yazıda Amerika'da ünlü Ingrid Bergman'a bırakmışlar sözü, biz de öyle yapalım: “Burada tuhaf bulduğum bir şey de tanıdığım erkeklerin hemen hepsinin bana âşık gözlerle bakmaları oldu. Amerika'da benden çok daha güzel kadınlar var. Neden üstüme bu kadar düşüyorlar? Herhalde yabancı olduğum için ilgiye değer görünüyor olmalıyım. Hollywood'un her şeyini seviyor, yalnız sosyal hayatını beğenmiyorum. Burada dedikodu fazla. İnsanın, biriyile sokağa çıktığı, bir lokantada oturduğunu görmesinler, hemen yaftayı yapıyorlar ve yakında evleneceğimize dair bir havadis uyduruyorlar. Fakat zamanla insan dedikoduya da alışıyor ve ehemmiyet vermez oluyor.”

Michael Curtiz'in yönettiği
“Kazablanka” filminde
Humphrey Bogart ve Ingrid
Bergman, 1942.

Ingmar Bergman'ın 1978'de
yönettiği “Göz Sonatı”
filminden...

**Bergman, 46 yıllık
sinema kariyerinde
üç kez Oscar ödüllü
kazandı.**

1900'lerin başında
Unkapanı Köprüsü,
arkada Mimar Sinan'ın
inşa ettiği Sokollu Camii
ve Galata Köprüsü...

HALIÇ'IN İKİ YAKASINI BİRLEŞTİREN İLK KÖPRÜ

UNKAPANI KÖPRÜSÜ

Halıç üzerinde bir köprü yapılması zorunluluk halini alınca II. Mahmud tarafından Azapkapı ile Unkapanı arasında "Cisr-i Atik" isimli ahşap bir köprü inşa ettirilir. Denizden birkaç metre yüksek, uzunluğu 500 metre olan köprü, 3 Eylül 1836'da büyük bir törenle açılır. Açıldığından köprüden geçişlerde para alınmadığı için halk, köprüye "Hayratıye" adını verir. 1866'dan itibaren köprüden geçiş paralı olur.

1912'de eskiyen Galata Köprüsü, Unkapanı Köprüsü'nün yerine yerleştirilir. Ancak bu köprü ömrünün sonuna gelmiştir, 1936'da çıkan bir fırtınada parçalanır. Yeni köprü ise 29 Ekim 1939'da İstanbul Vali ve Belediye Başkanı Dr. Lütfü Kırdar tarafından hizmete açılır.

Unkapanı Köprüsü'nü konu edinen bir yazıdan birkaç satır paylaşalım istedik. Hikmet Feridun Es, 24 Ekim 1934 tarihli *Akşam* gazetesine yazdığı "Unkapanı Köprüsü'nde İş Gücü Sigaraları Söndürmek Olan Bir Memur" başlıklı yazısında Ethem Efendi'yi anlatır:

"Eğer bir akşamüstü geç vakit İstanbul'un emektar köprüsü Unkapanı'ndan geçecek olursanız uzun boylu, yaşlıca bir adamın elinde bir ıbrık olduğu halde dolaştığını görürsünüz.

Bu adam zaman zaman yere eğilir,

Cisr-i Atik Köprüsü, "Boğazın Güzelleri",
Julia Pardoe, Londra, 1839.

1890'lı yıllarda
Unkapanı Köprüsü...

köprü'nün tahtaları arasına dikkatli dikkatli bakar. Sonra ibrikle biraz su döker. Bu, tam 30 senelik köprü memuru Ethem Efendi'dir. Ethem Efendi köprü'nün başındaki küçük kulübede bulunur. Yanına yaklaştım, hoş beşe başladık:

- Tam 1900'den beri köprü memurluğu ederim. Köprülerde yapmadığım iş kalmadı. Köprü muhafazı, tahsildarlık, hepsini yaptım. Bu köprü'nün ne cefalarını ne sefalarını gördüm.

Bir gece bir de baktık köprü'nün üzerinden bir alev yükseliyor. Koştuk, köprü alev yanıyordu! Aman su, aman itfaiye... Söndürdük amma ne çaktığımızı da ben bilirim. O günden beri elimizde ibrik nöbet

bekliyoruz. Bir yerde şöyle bir duman gördük mü basıyoruz suyu. (...)

- Hey gidi bey... Bir zaman da köprü tahsildarlığı... Ondan da ne çaktığımı bir ben bilirim, bir Allah. Neler gördüm. Mesela bakınız beyefendi Beyoğlu'na akşamüstü lâstikli araba ile geçer. Bir eda, bir çalım... Nöbete gideriz. Sabaha karşı tekrar nöbet alınız. Ne görelim lâstikli araba ile geçen azametli bey yaya olarak görünür. Beyoğlu'ndan İstanbul'a dönüyor. Yanımıza yaklaşıyor. İnsanlık hali bu..

Fakat kadınlarla işimiz fena idi. Evvelâ onlardan para almıyorduk. Sonra hürriyet

Unkapanı Köprüsü, Haliç'te yapılan ilk köprü olmasına rağmen Galata Köprüsü'nün gölgesinde kalmıştır.

çıktı. Kadınlar da 'Hürriyet kazandık. Biz erkeklerle biriz' dediler. Erkeklerle bir olunca biz de köprüyü geçerken onlardan para almaya başladık. Bunun üzerine ne kavgalar, ne kavgalar... Bir türlü para vermek istemezler. İki tahsildar arasından kaçmaya kalkarlar. (...)

Bu sırada yanımızdan sigaralı bir adam geçti.

Ethem Efendi:

- Aman, dedi, gene tahtalara sigara atacak... Şunun peşi sıra koşayım...

İbriğini alıp koşmaya başladı.."

1900'lerin
başında
Galata
Kulesi'nden
Unkapanı
Köprüsü...

24 Ekim 1934 tarihli Akşam gazetesini.

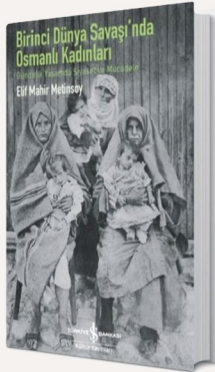
ELİTLERİN DEĞİL, YOKSUL KADINLARIN TARİHİ

Elif Mahir Metinsoy'un kitabı, Birinci Dünya Savaşı sırasında "sırtında top mermisi taşıyan fedakâr analar" olarak simgeleştirilen Türk kadınlarının aslında neler yaşadıklarını; eşleri, çocukları savaşırken onların cephe gerisinde ne zorluklarla mücadele ettiklerini belgeleriyle ortaya koyuyor.

BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞI'NDA OSMANLI KADINLARI-GÜNDELİK YAŞAMDA SİYASET VE MÜCADELE, ELİF MAHİR METİNSOY, İŞ BANKASI YAYINLARI, NİSAN 2023

Elif Mahir Metinsoy'un, ilk kez 2017'de Cambridge University Press'ten çıkan, "Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı Kadınları-Gündelik Yaşamda Siyaset ve Mücadele" adlı çalışması, İş Bankası tarafından Türkçe yayımlandı. Böylelikle, 1911'de Trabıusgarp'la başlayan ve birbiri peşi sıra devam eden savaşlarla 11 yıl devam eden bir dönemde, elitlerin değil, yoksul ve kimsesiz kadınlara daha yakından bakma olanağı bulduk. O güne dek evlerinin dışında çıkmamış, okuma yazma bilmeyen o kadınlar, bir anda gerek ekonomik gerekse toplumsal açıdan bir başlangıca kalmışlardı. Cepheye erkekler düşmanla ve salgın savaşırken, cephe gerisindeki yoksul kadınlar da enfilyasyon, darlıklar, kıtlıklar, karaborsacılar ve yoksulluklara direnerek yaşamak ve çocuklarına bakmak için mücadele ediyorlardı.

Genel olarak savaş dönemini üst-orta sınıf veya eğitilmiş kadınların yaşadıklarından biliriz. Resmi söylemlerde, bu kadınların kurdıkları dernekler, çıkardıkları dergiler ve toplumsal hayata katkıları öne çıkar. Üstelik bu söylem, feminist literatüre de sirayet etmiştir. Elif Mahir Metinsoy, bu resmi söylem çerçevesinde emel alındığı için savaş yıllarının Osmanlı-Türk kadınlarının özgürleşmesi yolunda

birçok ilerlemenin gerçekleştiği bir dönem olarak görüldüğünü belirtiyor. Bu anlatılar nedeniyle çekilen acıların cumhuriyet yıllarındaki gelişmelerin etkisi altında kalıp büyük oranda gözden kaçırıldığını ya da kadınların askeri hizmetlerine, derneklilik ve yayıncılık faaliyetlerine indirildiğini belirtiyor. Resmi anlatılarda savaş döneminde Türk kadınlarının sırtında top mermisi taşıyan, silah imal eden, askerin yaralarını saran, oğlunu askere gönderen fedakâr analar, eşler veya bacılar olarak sembolize edildiğini belirten Elif Mahir Metinsoy, bunu yaparken de genellikle milliyetçi bakış açısını ve propagandayı yansıtan resmi kaynaklara üst ve orta sınıf kadınlara yönelik kadın dergilerinin temel alındığını, kadınların bunlara yönelik tepkilerinin ise hiçbir şekilde sorunlaştırılmadığını vurguluyor.

Yaptığı arşiv çalışmasında kadınların telgraflarını, dilekçelerini, karakol ve mahkeme tutanaklarını, gazete haberlerini, anı ve mektupları inceleyen Metinsoy, tam tersi bir sonuca varmış ve kitabında "meçhul asker"i "meçhul kadını"nın bugüne dek anlatılmamış hikâyesini anlatmış.

HAK VERİLMEZ, ALINIR

Hikâye elbette acı. 11 yıllık sürede giderek ağırlaşan ekonomik şartların en çok da yoksul ve kimsesiz kadınları vurduğu bir gerçek. Tüm bunlara karşın kadınları kurban olarak görmemek gerektiğini belirten Elif Mahir Metinsoy, kadınların hem hayatta kalabilmek hem de ekonomik haklarını koruyabilmek adına verdikleri mücadelenin izini sürüyor.

Okuma yazma bilmedikleri halde açtıkları davalar, verdikleri dilekçeler ve telgraflarla haklarını arayan kadınlar kimi zaman ses yükseltti, kimi zaman açıkça protesto eylemleri yaptı. Elif Mahir Metinsoy, kadınların seferberlik sürecinde yarattıkları sorunların, verdikleri hak mücadelelerinin, seferberliğe dirençlerinin hem savaş yıllarında hem de savaş sonrası Türkiye Cumhuriyeti döneminde yöneticiler nezdinde daha fazla dikkate alınan ve önemsen bir toplumsal gruba dönüşmeleri açısından en az seferberliğe katkılar kadar önem taşıdığını belirtiyor.

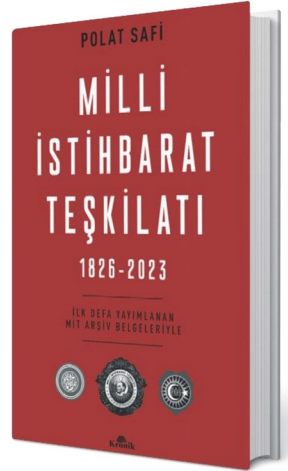

YAKIN TARİHİMİZİN GİZLİ İSTİHBARAT OPERASYONLARI

MİLLİ İSTİHBARAT TEŞKİLATI (1826-2023), POLAT SAFİ, KRONİK KİTAP, HAZİRAN 2023

Türk istihbaratı konusundaki çalışmalarıyla tanınan Polat Safi, son kitabında 1826'dan günümüze Milli İstihbarat Teşkilatı'nın (MİT) tarihine odaklanmış. Osmanlı gizli polis teşkilatından II. Abdülhamid'in hafiyelerine, Teşkilat-ı Mahsusa'dan II. Şube'ye, Milli Emniyet Hizmeti Riyaseti'nden (MAH) MİT'e uzanan kitap, her ne kadar 1826'dan başlatılmışsa da 2010 sonrasında özel önem verilmiş. Modern Türk istihbaratının büyük ölçüde reaktif ve savunmacı bir karakter taşıdığını belirten Safa, 2010

sonrasında bu yaklaşımın büyük ölçüde değiştiğini belirtiyor. "Derin Devrim" adını taşıyan bölümün 2010-2014 arasını anlatan ilk kısmı, "Devrimin Altyapısı" adını taşıyor. Dönemin MİT Müsteşarı Hakan Fidan çerçevesinde ele alınan bu kısımda, "Çözüm Süreci" de var "Reyhanlı Saldırısı" da, çeşitli PKK ve DAES operasyonları da... 2014-2018 yılları arasını içeren ikinci kısım "Savaş" başlığını taşıyor. Bu bölümde ağırlıklı FETÖ ve Bylock ele alınmış. Rus uçağının vurulmasının FETÖ başlığı altında anlatıldığını, Haşdi Şabi'nin Bağdat'ta Türk işçilerini kaçırmasına ve ayrıca Cemal Kaşıkçı cinayetine bu kısımda yer verildiğini belirtelim.

YETENEKLERİ KADAR RUHSAL SORUNLARI DA VARDI

AKLIN UÇURUMUNDA-BİLİMDE, SANATTA, EDEBİYATTA AYKIRI KİŞİLİKLER VE HİKÂYELER, MELİH YILDIZ, REMZİ KİTAPevi, HAZİRAN 2023

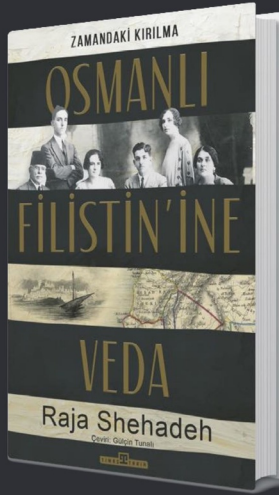
“Aklın Uçurumunda” kitabı, bir psikoloğun aktarımıyla, yolların bir şekilde akıl hastanesiyle keşilen bilim, sanat ve edebiyat dünyamızın ünlü isimlerinin hayatlarının farklı bir kesitini sunuyor okurlara. Sanatsal

ve bilimsel anlamda yetenekleri tartışılmayacak olan bu kişilerin yaşadıkları ruhsal sorunlar, bir anlamda bu sıkıntıların herkesin başına gelebileceğinin de göstergesi. Bu ünlü kişiler arasında Sabahattin Ali de var Neyzen Tevfik de... Fikret Mualla da var, Şükûfe Nihal de... Ahmet Haşim de var, Peyami Safa da... Ayrıca bu ünlü isimleri tedavi ederek hayatlarını kolaylaştıran Bakırköy Akıl Hastanesi Başhekimî Mazhar Osman da kitapta kendine bir yer bulmuş.

ORTAK TARİHİMİZE BİR FİLİSTİNLİ GÖZÜYLE BAKMAK

ZAMANDAKİ KIRILMA-OSMANLI
FİLİSTİN'İNE VEDA, RAJA
SHEHADEH, TİMAŞ YAYINLARI,
HAZİRAN 2023

Filistinli avukat ve yazar Raja Shehadeh "Osmanlı Filistin'ine Veda" altbaşlıklı kitabında, büyük büyük amcası Necib Nassar'ın hayat hikâyesiyle birlikte Filistin tarihini anlatmış. Kendisi de bir insan hakları savunucusu olan Shehadeh'in kaderi bir noktada büyük büyük amcasıyla benzeşince, onun kaçış yolculuğunun izini sürmüş. Bu sayede ortaya oldukça ilginç bir çalışma çıkmış. Gazeteci olan Necib Nassar, Osmanlı Devleti'nin I. Dünya Savaşı'na girmesine muhalefet edince, Cemal Paşa'nın talimatıyla hakkında idam kararı çıkar. Devlet görevlileri üç yıl boyunca Necib'i ararken o da Filistin topraklarında

gizlenir. Bu kaçış sürecinde köyler, bedevi çadırları ve dağlar onun yeni yuvası olur.

Shehadeh, Nassar'ın kaçış yolculuğunu tekrarlamaya karar verdiğinde ilk hayal kırıklığını, İsrail'in işgal ettiği topraklarda coğrafi isimleri değiştirdiği için yaşamış. Eski haritalarda yapılan uzun araştırmalar, bu sorunu bir ölçüde çözmüş. Böylece geçmişe yolculuk gerek mecazi gerekse fiziki anlamda başlamış. Shehadeh'in amcasının uğradığı, konakladığı o hayat dolu yerlerin nasıl birer harabe haline geldiğini anlattığı kitabında o dönem Osmanlı toprakları olan Filistin'de Meşrutiyet ilanının etkilerini de görmek mümkün. I. Dünya Savaşı'nın yarattığı bozgun ortamını da... Kitap, okurlara ortak tarihimize bir Filistinli gözünden bakma olanağı sağlıyor.

1920'Lİ YILLARI BU KEZ YETİM BİR ÇOCUK ANLATIYOR

CUMHURİYETİN İLK SABAHİ-
ŞERBETÇİ BİR ÇOCUĞUN GÖZÜNDEN
CUMHURİYETİMİZİN KURULUŞ
HİKÂYESİ, İLBER ORTAYLI-ŞERİN
YAŞAR, KRONİK KİTAP, MAYIS 2023

İlber Ortaylı ile Şermin Yaşar, "Cumhuriyet'in İlk Sabahı-Şerbetçi Bir Çocuğun Gözünden Cumhuriyetimizin Kuruluş Hikâyesi" kitabıyla, çocuklar için farklı bir çalışmaya imza atmış. Şermin Yaşar, sokaklarda şerbet satarak annesiyle birlikte yaşamalarını sürdürmeye çalışan bir şehit

çocuğunun gözlemleriyle okurları 1920'ler Ankara'sına götürerek Kurtuluş Savaşı ve cumhuriyetin ilk yıllarını anlatmış. Göçke Akgül'ün çizimleriyle hareketlendirilen öyküde, Mustafa Kemal Atatürk'ün izinde yavaş yavaş yeşeren ümidi, toplumdaki değişimi, yoklukta geçen günleri ve beklenen zaferi birebir takip etmek mümkün. Farklı bir dizaynla hazırlanan çalışmada İlber Ortaylı'nın Milli Mücadele günlerinin tarihi yönlerine ilişkin saptamaları da kendine ayrıca yer bulup kitabı farklı bir düzleme taşımış.

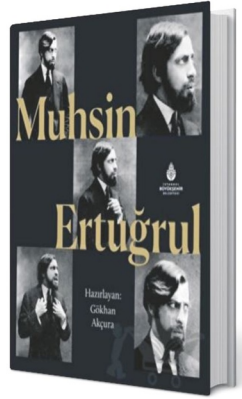

HOR GÖRÜLEN SANATI SAYGINLAŞTIRAN USTA

MUHSİN ERTUĞRUL, GÖKHAN AKÇURA, İSTANBUL BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ YAYINLARI, NİSAN 2023

Tiyatro tarihimizin mihenk taşlarından, Türk sinemasının öncülerinden Muhsin Ertuğrul, ölümünden 44 yıl geçtikten sonra kapsamlı bir kitapla anılıyor. Gökhan Akçura tarafından hazırlanan kitapta, Prof. Mete Tunçay'dan Orhan Akkaya'ya, İrfan Dağdelen'den Burçak Evren'e 13 yazarın ayrıntılı makaleleri, oldukça ayrıntılı görseller

eşliğinde sunulmuş okurlara. “Yarın kıyamet kopacağını bilsem bugün bir tiyatro daha açardım” diyecek kadar yaptığı işe aşık olan Muhsin Ertuğrul, koyduğu kurallar ve özverisiyle o güne kadar hor görülen bir sanatı, gerçek kimliğine kavuşturma yolunda önemli başarılar elde etmiş bir sanatçı. Kitapta Ertuğrul'un iş yaşamındaki iniş çıkışlar, Avrupa ve Sovyet Rusya'ya yaptığı seyahatler, tiyatro ve sinema alanında getirdiği yenilikler, ilk özel tiyatro kurma hikâyesi de yer alıyor.

CEPHE GERİSİNDEKİLER İÇİN YARATILAN ALGI

İRÖNİ VE GERİLİM-
İKİNCİ DÜNYA
SAVAŞI YILLARINDA
İSTANBUL'DA VE
ANKARA'DA SAVAŞ
ALGISI, M. SINAN
NİYAZIOĞLU, KOÇ
ÜNİVERSİTESİ VEKAM
YAYINLARI

“İroni ve Gerilim- İkinci Dünya Savaşı Yıllarında İstanbul'da ve Ankara'da savaş algısının İstanbul ve Ankara'da nasıl ayrıştığını, dönemin propaganda ürünlerinin görsel rehberliğinde sunuyor. Bu dönem okumaları kimi zaman hiç akla gelmeyen ince noktaları göz önüne sererek kimi zaman da Avrupa, Amerika ya da Rusya'da basılan propaganda matzemelerindeki paralelliklerle farkli bir tarih anlatısı sunuyor.

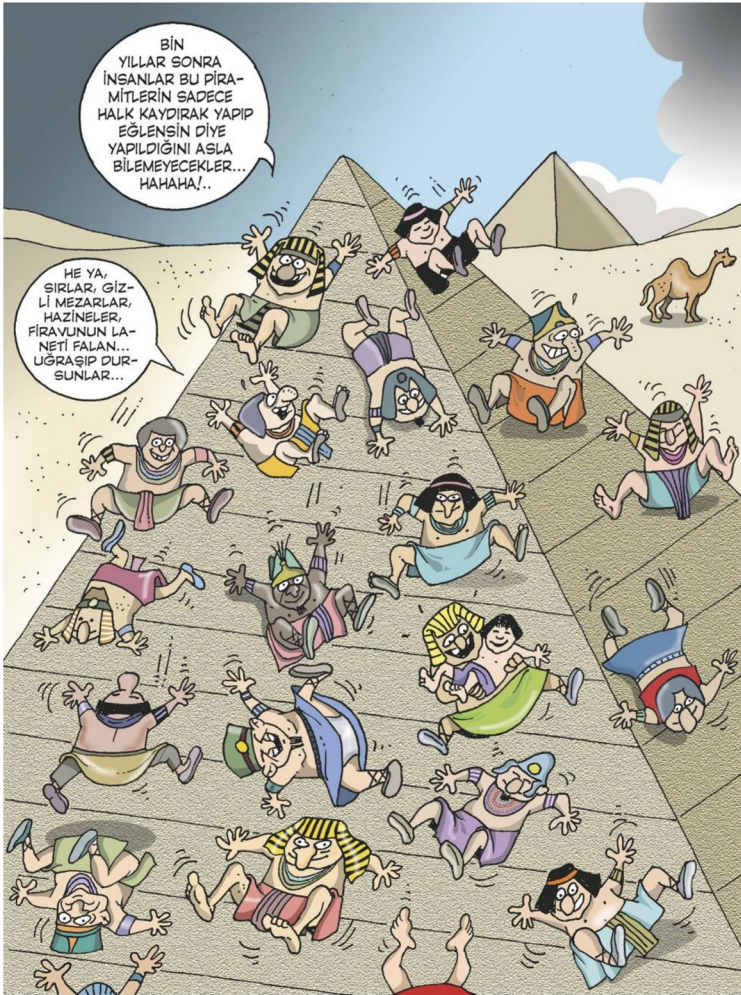
RENKLİ, YENİLİKÇİ, GİRİŞİMCİ BİR SARAYLI

OSMAN BEY VE AİLESİ-BİR SEMTE
ADINI VEREN OSMANLI AYDINI,
NEDRET KURAN, İŞ BANKASI
YAYINLARI, NİSAN 2023

İstanbul'un Avrupa Yakasında Pangaltı ile Şişli arasında yer alan geniş semtin adının neden “Osmanbey” olduğunu düşündünüz mü? Eğer düşünmediyseiz Sultan Abdülhamit'in Başmabeyncisi, hattat ve matbaacı Osman Zeki Bey ile tanışmanız gerekir. Osman Bey'in ve ailesinin hayat hikâyesini, torununun torunu Nedret Kuran kaleme almış. 1882-1890 yılları arasında Başmabeyinci olarak II. Abdülhamit'in güvenliğini kazanan, hatta “Serkurena-i Hazret-i Şehriyari” (padişaha yakın kişi) unvanıyla taltif edilen Osman Bey, Kuran-ı Kerim'i matbaada basma izni alan ilk kişi aynı zamanda. O güne dek Kuran'ın matbaada basılması, yazımda bir yanlışlık yapılabileceği, kullanılan araç gerecin mekruh olabileceği ve kapkara harfler estetik görünmediği için engellenmiş. Osman Bey, 1876 yılında aldığı bu görevi 25 yıl boyunca tekel olarak sürdürmüş ve Çemberlitaş'taki

matbaasında 2.5 milyon adet Kuran-ı Kerim basımını yapmış. 1886'da Abdülhamit'in talimatıyla oğlu Ali Cevad Bey'le birlikte bir kâğıt fabrikası da kuran Osman Bey matbaacılığının yanı sıra hattat olarak da bilinir. Başmabeyncilik görevini yürüttüğü sırada ailesiyle birlikte Nişantaşı'ndaki Mabeyn Konağı'nda ikamet eden Osman Bey, farklı etnik dini ve gruptan insanların yaşadığı Şişli'de arazi satın alarak çocukları için konaklar inşa ettirmiş ve bu sayede 19. yüzyılın sonu için bir yenilik sayılabilecek kozmopolit bir yaşamın doğmasına vesile olmuş.

CANAKKALE
SAVAŞLARI
GELİBOLU TARİHİ
ALAN BAŞKANLIĞI

1915

SİPER

CANLANDIRMA
ALANI

ziyaretçilerini bekliyor...

KONYA

YERKÖPRÜ

ŞEALLESİ

**BENİM
ŞEHİRİM**

**UĞUR
İBRAHİM
Altay**

İYİ HAYAT İÇİN